

ศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน : กรณีศึกษาชุมชน
บ้านหนองโสน อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดนครราชสีมา

วิทยานิพนธ์
ของ
วินัย คุ่มพวง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์
สิงหาคม 2560
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

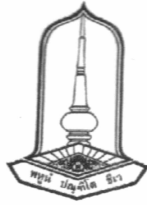

ศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน : กรณีศึกษาชุมชน
บ้านหนองโสน อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดนครราชสีมา

วิทยานิพนธ์
ของ
วินัย คุ่มพวง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์
สิงหาคม 2560
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ นายวินัย คุ่มพวก
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รศ.ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

ประธานกรรมการ

(อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

(อ.ดร.วุฒพงษ์ โรจนะเขมศรี)

กรรมการ

(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก)

(ผศ.ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ)

กรรมการ

(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม)

(ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล)

กรรมการ

(อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

(ผศ.ดร.ทรงวิทย์ พิมพ์करण)

กรรมการ

(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(รศ.ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์

(ศ.ดร.ประดิษฐ์ เทอดทูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 16 เดือน ส.ค. พ.ศ. 2560

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนภูมิพล ระดับบัณฑิตศึกษา ประจำปีการศึกษา 2559

และ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดิน

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปี 2557

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลืออย่างดีจาก
อาจารย์ ดร.วุฒิพงษ์ โรจน์เชษฐศรี ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี
ชาญสุวรรณ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ ประธาน
กรรมการสอบ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาคม เสี่ยงมวิบูลย์ กรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.ทรงวิทย์ พิมพะกรรณ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้ให้คำปรึกษาและช่วยชี้แนะ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง
และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.อุรารมย์ จันทมาลา ที่คอยให้คำปรึกษาจนถ่ายทอดองค์รู้
และแนวคิดเกี่ยวกับการทำวิจัยและเมตตาต่อผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจมาโดยตลอด และผู้ที่เกี่ยวข้อง
ทุกท่านที่เป็นแรงบันดาลใจจนทำให้ผลงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จไปได้ด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาพระคุณบิดา มารดา
และบูรพาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ ความคิด อบรมสั่งสอนให้มีปัญญา และคุณธรรม ซึ่งเป็น
เครื่องชี้นำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

วินัย คุ่มพวง

ชื่อเรื่อง	รูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา
ผู้วิจัย	นายวินัย คุ่มพวง
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.วุฒิพงษ์ โรจน์เชษมศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ
ปริญญา	ศศ.ม. สาขาวิชา การวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2560

บทคัดย่อ

ประติมากรรมหินทราย เป็นงานศิลปะที่ถูกค้นพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนมาก โดยพบ ตามสถานที่สำคัญ เช่น ปราสาท ภู เป็นต้น เป็นวัตถุโบราณที่มีการค้นพบตั้งแต่ยุคสมัยทวารวดี ขอม จนถึงยุคปัจจุบันรูปแบบของงานประติมากรรมหินทรายปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยอดีตสร้างจากความเชื่อความศรัทธา จนถึงยุคปัจจุบันพัฒนารูปแบบที่เปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองธุรกิจ ปัจจุบันชุมชนบ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งที่ผลิตประติมากรรมหินทราย แหล่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสานโดยมีเทคนิคหล่อหินทรายแตกต่างจากยุคอดีตที่เทคนิคคือการแกะสลักหินทราย วัตถุประสงค์ (1) ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน (2) ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน งานวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาโดยการสังเกตลงพื้นที่และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน 3 ท่าน และร้านค้าประกอบการ 20 ร้านค้า ในชุมชนบ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยนำข้อมูลจากการลงพื้นที่มาวิเคราะห์สรุปทรง ลายละเอียด บนตัวงานประติมากรรมหินทรายและเปรียบเทียบรูปแบบของงานประติมากรรมหินทรายที่สร้างจากยุคเดิมและยุคสมัยใหม่เพื่อหาพัฒนาการด้านรูปแบบ ซึ่งใช้กรอบหลักประติมานวิทยาและสุนทรียศาสตร์

ผลจากการศึกษา แสดงให้เห็นว่ารูปแบบประติมากรรมหินทรายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ละยุคก็มีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนกันมีกรรมวิธีผลิตแตกต่างกัน ในอดีตจะเป็นการแกะสลักหินทรายส่วนการหล่อจะเป็นยุคปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันมีธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องหากแกะอย่างเดียวยังคงผลิตงานได้ช้า จึงใช้วิธีปั้นต้นแบบแล้วทำพิมพ์แล้วหล่อเป็นชิ้นงานโดยสร้างจากคติความเชื่อของกลุ่มคนอีสานเองโดยได้รับอิทธิพลมาจากยุคสมัย ทวารวดีและยุคสมัยขอม มีการพัฒนารูปแบบตามวัฒนธรรมยุคสมัยนั้น และปัจจุบันมีรูปประติมากรรมหินทรายที่พบ 43 รูปแบบ การสร้างประติมากรรมหินทรายขึ้นอยู่กับช่างของแต่ละยุคสมัยด้วย และปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน โดยแยกออกเป็นประเด็นหลักดังนี้ ปัจจัยภายในและภายนอก ภายในคือกลุ่มคนในชุมชนมีการพัฒนาฝีมือโดยการเข้าร่วมอบรมในศูนย์ศิลปาชีพสมเด็จพระเจ้าฯ และโครงการฝึกอาชีพต่างๆ ส่วนปัจจัยภายนอกคือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีการส่งเสริมโดยการสนับสนุนด้านความรู้ใหม่และวัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตหินทรายได้จำนวนมากและแข็งแรง

เพื่อตอบโจทย์ด้านธุรกิจส่งผลให้รูปแบบของประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนไปพัฒนาขึ้นรูปแบบให้มีความหลากหลาย ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาคือ กระบวนการคิดค้นของบรรพบุรุษที่กลายมาเป็นอาชีพ โดยแปลงวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าและทราบถึงคุณค่าความหมายทางประวัติศาสตร์

TITLE Sandstone sculpture patterns in northeast (Isan): Case study Ban Nong Sone Community, Chokchai District, Nakhon Ratchasima Province

AUTHOR Mr. Winai Khumphauk

ADVISORS Dr. Wuttipong Roajkasamesri
and Asst. Prof. Dr. Pattamawadee Chansuwan

DEGREE M.A. **MAJOR** Research in Fine Arts

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2017

ABSTRACT

Sandstone sculpture is an art work that was discovered in the Northeast with a large number found in the landmarks such as Castle Sanctuary (Ku) which are an ancient object that has been discovered since the Dvaravati period until the present. The style of sandstone sculpture is modified by the each era, in the past it was created from faith until the present it becomes developed for satisfies in businesses. Currenly, Ban Nong Sone Community, Tha Ang District, Chok Chai District, Nakhon Ratchasima Province is the largest source of sandstone sculpture production in northeast (Isan), with the sandstone casting technique different from sandstone carving in the past. Objective (1) To study the history of beliefs, processes, and style of sandstone sculptures in Isaan. (2) To study the social and cultural factors lead to the change in the style of sandstone sculpture in northeast (Isan). This research was conducted by field observation and interviews with 3 community leaders and 20 retailers in Ban Nong Sone community, Tha Ang District, Chok Chai District, Nakhon Ratchasima Province. By applying the field observation information to analyze the style on the sandstone sculpture and compare the style of sandstone sculpture created in the old and modern era to study the development of model using the Iconography scope and aesthetics.

The result of the study shows that sandstone sculpture from the past to present has its own unique characteristics, different production methods in each era. In the past using the carving method but at the present using a casting method due to the business involved if using only a carve method, the production will be delay. So a master molding method is used, making a mold and cast created by the beliefs of the Isan people, influenced by Dvaravati and Khmer era, develop the style followed the culture of the era. In the present, there are 43 sculptures of sandstone. The making of sandstone sculpture also depending on the artist of each era and the social cultural factors that caused changes in the style of sandstone sculpture in Isan by classify the main issues as follow: Internal and external factors, the internal factor is a group of

people in the community who have developed their skills by joining the Arts and Crafts Center of the King's Vocational Training Program. External factors are government agency and private sectors that have been supported in new knowledge and materials that can produce a large amount of sandstone to meet with business needs which affected to the development of variety sandstone sculptures. The advantage of the study is the process of the ancestor's invention by converting the culture into a product and aware of the historical value.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	3
	คำถามในการวิจัย	3
	ความสำคัญของการวิจัย	3
	ขอบเขตของการวิจัย	4
	นิยามศัพท์เฉพาะ	4
	กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	4
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
	เอกสารเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของสังคมและวัฒนธรรมอีสาน	6
	เอกสารหรือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรม	15
	เอกสารที่เกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายในอีสาน	19
	บริบทพื้นที่	29
	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	31
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
3	วิธีดำเนินการวิจัย	36
	ขอบเขตของการวิจัย	36
	วิธีดำเนินการวิจัย	37
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	39
	รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคอดีต	39
	รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคปัจจุบัน	60
	วิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายของอีสาน	71
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	89
	สรุปผล	89
	อภิปรายผล	92
	ข้อเสนอแนะ	94

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม	95
ภาคผนวก	98
ประวัติย่อของผู้วิจัย	101

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	ผลที่มาของรูปแบบและช่างของร้านค้า บ้านหนองโสน อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา	87
---	--	----

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	5
2 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	7
3 ที่ราบแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร	10
4 ธรรมจักรในยุคสมัยทวารวดี	17
5 ใบเสมาในยุคสมัยทวารวดีที่ จังหวัดกาฬสินธุ์	17
6 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทหินพนมรุ้ง	18
7 ใบเสมาเมืองฟ้าแดดสงยาง (จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน) ในยุคสมัยทวารวดี 1	20
8 ใบเสมาเมืองฟ้าแดดสงยาง (จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน) ในยุคสมัยทวารวดี 2	21
9 ใบเสมาในยุคสมัยทวารวดีพบที่ หมู่บ้านกุดโจ่ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ	21
10 พระพุทธรูปหินทรายอุบล วัดภูอ้อ จังหวัดกาฬสินธุ์	22
11 ปราสาทศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์	23
12 ปราสาทภู จังหวัดชัยภูมิ	23
13 กุสันตรัตน์ จังหวัดมหาสารคาม	24
14 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พบที่ปราสาทหินพิมาย	25
15 พระพุทธรูปปางนาคปรก กุสันตรัตน์ จังหวัดมหาสารคาม	25
16 ลำดับชั้นของหินทราย	27
17 หินทราย	28
18 แผนที่หมู่บ้านหนองโสน ตั้งอยู่ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา	30
19 รูปแบบใบเสมาที่เป็นทรงแผ่นกลีบบัว	40
20 รูปแบบใบเสมาสี่เหลี่ยม	41
21 รูปแบบใบเสมาหกเหลี่ยม	41
22 ใบเสมาวัดโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น	43
23 ใบเสมาวัดพระพุทธรูปมงคล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	43
24 ใบเสมาที่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา	44
25 ใบเสมาที่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์	44
26 พระพุทธรูปประทับยืน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดนครราชสีมา	45
27 พระพุทธรูปยืนมงคล วัดพุทธมงคล ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	46
28 พระพุทธรูปมิ่งเมือง วัดสุวรรณาวาส ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	47
29 พระพุทธรูปไสยาสน์ ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา	48

ภาพประกอบ

หน้า

30	พระนอนที่ภูโป อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	49
31	พระนอนที่ภูคาว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	49
32	พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือ ท้าวพรหมทัต ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	51
33	พระศิวะหรือทวารบาล กุ๋น้อย อำเภอนาตูน จังหวัดมหาสารคาม	51
34	พระวัชรสัตวพุทธะ หรือชินพุทธะพบที่ภูสันตรัตน์ อำเภอนาตูน จังหวัดมหาสารคาม	52
35	พระวัชรธร กุ๋นแก้ว จังหวัดขอนแก่น	52
36	พระโพธิสัตว์วัชรปาณีทรงครุฑ กุ๋นแก้ว จังหวัดขอนแก่น	53
37	พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่ปราสาทภูโพนระฆัง จังหวัดร้อยเอ็ด	53
38	โคนนทिरาช ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์	54
39	บันไดนาค ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	54
40	ตัวสิงห์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	55
41	ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์	55
42	หน้าบันปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	56
43	ใบเสมาที่อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์	57
44	ใบเสมาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดขอนแก่น	57
45	พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือ ท้าวพรหมทัต ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	58
46	พระศิวะหรือทวารบาล กุ๋น้อย อำเภอนาตูน จังหวัดมหาสารคาม	59
47	ประติมากรรมหินทรายยุคทวารวดีและขอม	60
48	หินทรายยุคแรกของบ้านหนองโสน	61
49	หินทรายยุคแรกของบ้านหนองโสน	62
50	หินทรายยุคเลียนแบบมาจากสินค้าที่ติดตลาด	63
51	หินทรายยุคเลียนแบบมาจากสินค้าที่ติดตลาด	63
52	หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 1	64
53	หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 2	65
54	หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 3	65
55	หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 4	66
56	หินทรายยุคประยุกต์ศิลปะข้ามวัฒนธรรม 1	67
57	หินทรายยุคประยุกต์ศิลปะข้ามวัฒนธรรม 2	67
58	หินทรายยุคประยุกต์ศิลปะข้ามวัฒนธรรม 3	68
59	หินทรายยุคประยุกต์ศิลปะข้ามวัฒนธรรม 4	68

ภาพประกอบ

หน้า

60	หินทรายยุคประยุคศิลปะขอมวัฒนธรรม 5	69
61	วิเคราะห์รูปแบบหินทรายแบบเก่าและแบบใหม่	70
62	คุณพู่กัน สรรพทรัพย์ ช่างที่เข้ารับการอบรม	73
63	คุณสุทิน พรอยกระโทก ช่างที่เข้ารับการอบรมและผู้นำชุมชน	73
64	ช่างที่จบด้านศิลปะ	74
65	การทำแม่พิมพ์ต้นแบบ	75
66	การทำแม่พิมพ์	75
67	ปูนที่ใช้ในการผลิต	76
68	ทรายที่ใช้ในการผสม	76
69	ขั้นตอนการผสม	77
70	ประติมากรรมหินทรายช่วงแรก	78
71	ประติมากรรมหินทรายช่วงแรก	79
72	ปูนซีเมนต์ขาว	80
73	ประติมากรรมหินทรายของเก่า	80
74	ประติมากรรมหินทรายหล่อใหม่บ้านหนองโสน	81
75	ประติมากรรมหินทรายรูปเคารพ	82
76	ประติมากรรมหินทรายรูปเคารพ	82
77	ประติมากรรมหินทรายภาพจิ้งจอก	83
78	ประติมากรรมหินทรายภาพจิ้งจอก	83
79	ประติมากรรมหินทรายช่างที่ต่อน้ำพุ	84
80	ประติมากรรมหินทรายช่างที่ต่อน้ำพุ	84
81	ประติมากรรมหินทรายวางกระถางต้นไม้	85

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

อีสานเป็นชื่อเรียกพื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง คำว่า อีสาน มีรากมาจากภาษาสันสกฤต สะกดว่า อีสาน หมายถึงนามพระอิศวร ผู้เป็นเทพดาประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (เคยใช้มาแล้วเมื่อราวหลัง พ.ศ. 1000 ในชื่อรัฐว่า อีสานปุระ และชื่อพระราชว่าอีสานวรมัน) แต่คำบาลีเขียนอีสาน ฝ่ายไทยยืมรูปคำจากบาลีมาใช้ หมายถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ(ที่หมายตรงกับคำว่าอีสาน) เริ่มใช้อย่างเป็นทางการสมัยรัชกาลที่ 5 ราว พ.ศ. 2442 ในชื่อ มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ยังหมายเฉพาะลุ่มน้ำมูลถึงอุบลราชธานี จัมปาสัก ฯลฯ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543 : 12)

พื้นที่ราบสูงอีสานซึ่งปัจจุบันเป็นดินแดนแห้งแล้ง ทุรกันดาร จนชาวพื้นเมืองต้องอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ละทิ้งไร่นาของตนเพื่อแสวงหางานทำใหม่ ด้วยการเกษตรกรรมไร้ผล ย้อนไปยังอดีตกาลอันล้าลึก จากร่องรอยของนครอันรุ่งโรจน์หลายสิบนคร เช่น เมืองฟ้าแดดสูงยาง เมืองเสมา เมืองพิมาย พนมรุ้ง พระธาตุพนมเหล่านี้ล้วนทิ้งศิลปวัตถุอันมีค่ากับซากอาคารศาสนสถานจำนวนมากไว้เกลื่อนกลาด แต่ละแห่งเนรมิตไว้อย่างวิจิตรบรรจงใหญ่โตเหลือขนาด เป็นที่ประจักษ์พยานให้เห็นว่าอีสานในอดีตย่อมชุ่มฉ่ำไปด้วยพสกษชาติ มีเกษตรกรรมอันไพบูลย์ และสายธารจากลำน้ำใหญ่ เช่น ลำน้ำชี ลำน้ำมูล กับลำน้ำเล็กน้อยจำนวนมากแตกแขนงเข้าสู่หมู่บ้านชุมชนน้อยทั่วไป ห้วย หนอง คลอง บึง ย่อมอุดมสมบูรณ์ด้วยผักปลา

เชื่อกันว่ายิ่งสืบสาวราวเรื่องไปไกลจนถึงสมัยหินดินเผาอีสานย่อมจะอุดมไม่แพ้ยุคประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีได้ขุดพบเครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผาตามที่ต่างๆ จำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บ้านเชียงมีศิลปวัตถุจำนวนมากอยู่กระจัดกระจายไปกับศิลปะและอารยธรรมยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งเข้ามาครอบงำสถานที่เดิมสืบช่วงกันมาโดยไม่ขาดตอน (น. ณ ปากน้ำ. 2520 : 2)

มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มี ความคิดมีวัฒนธรรมรู้จักใช้ความคิด มีชีวิตอยู่ด้วยความพยายามที่จะใช้ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล แต่บางครั้งมนุษย์ก็ไม่อาจจะหาเหตุผลได้จากความลึกลับและความอัศจรรย์ของชีวิตของธรรมชาติต่างๆ ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจเหนือความคิดที่มนุษย์ในอดีตจะหาเหตุผลได้ จึงเกิดความหวาดกลัวขึ้น เมื่อเกิดความหวาดกลัวในภัยพิบัติและความลึกลับของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นแล้วก็จำเป็นที่มนุษย์จะต้องคิดถึงสิ่งที่มีอำนาจมีอิทธิพลอยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น เมื่อมีความรู้สึกว่าจะต้องมีสิ่งที่มีอำนาจเหนือความลึกลับมหัศจรรย์ก็เกิดความเชื่อในสิ่งเดียวกันขึ้นในหมู่คนร่วมกลุ่มรวมเผ่าเดียวกันขึ้นมาจนกลายเป็นลัทธิ เป็นความเชื่อถือประจำหมู่ประจำเผ่า และปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีของกลุ่มชนหมู่หนึ่งเผ่าหนึ่งไป

เมื่อมีความเชื่อว่าสิ่งที่มีอำนาจต่างๆ ขึ้นมาในความคิดแล้วมนุษย์ก็มีความกระตือรือร้นที่จะถ่ายทอดความคิด ความเชื่อของตนที่อยู่ในรูปของนามธรรมนั้นมาจินตนาการขึ้นเป็นรูปต่างๆ ตามความรู้สึก ความเชื่อความคิดของตน อาจจะเป็นรูปในลักษณะของสัญลักษณ์ที่ออกมาในรูปแบบของงานจิตรกรรม หรือประติมากรรม หรือแสดงออกมาในวิธีการเขียนเป็นรูป ปั้นเป็นรูปนั่นเอง โดยเหตุ

นี้ประติมากรรมหรือการปั้นรูปของมนุษย์จึงอาจจะกำเนิดมาจากลัทธิความเชื่อไสยศาสตร์และศาสนา เป็นมูลเหตุแห่งความบันเทิงใจในการปั้นมากกว่าการปั้นรูปเหมือนหรือปั้นสิ่งที่ตาเห็น มนุษย์โบราณ นั้นพื้นฐานทางด้านจิตใจและวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับความเชื่อไสยศาสตร์ ผีสางเทวดา การสร้างรูป ประติมากรรมจึงออกมาในลักษณะรูปเคารพเป็นสัญลักษณ์เป็นตัวแทนของความเชื่อของลัทธิต่างๆ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเป็นสิ่งปกป้องภัยพิบัติที่เกิดจากธรรมชาติ จากสัตว์ร้าย หรือจากมนุษย์ด้วยกันเอง ทั้งนี้รูปเคารพนั้นอาจจะออกมาในรูปของงานประติมากรรมที่เป็นความรู้สึกร่วมของกลุ่มชนของเผ่า งานประติมากรรมที่ออกมาในลักษณะที่เป็นตัวแทนความเชื่อของคนจำนวนมากนั้นผู้สร้างหรือประติมากรจะต้องเป็นตัวแทนของหมู่ของชนส่วนใหญ่ที่จะสามารถประมวลความรู้สึกนึกคิด ให้ออกมาปรากฏ ในงานปั้นหรือประติมากรรมที่สร้างขึ้นมา เพื่อเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในลัทธิหรือความเชื่อถือนั้นๆ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2519 : 41)

ประติมากรรมเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นด้วยการปั้น การแกะสลัก การหล่อหรือวิธีการอื่นๆ ที่ทำให้เกิดงานศิลปะที่มี 3 มิติคือ มีความกว้าง ยาวและลึกหรือหนา งานประติมากรรม อาจทำด้วยวัสดุหลายชนิดเช่น หินไม้ ดินเหนียว ปูน อิฐ และโลหะ เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ประติมากรรมคืองานศิลปะที่สร้างขึ้นเป็นรูปเป็นลวดลาย สามารถมองเห็นได้และกินรวางเนื้อที่ใน อากาศ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2528 : 3)

ประติมากรรมที่ถูกสร้างจากความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มคนนั้น มีคุณค่าทางจิตใจของกลุ่ม ชนนั้นๆ ส่วนประติมากรรมที่ถูกค้นพบในยุคแรกของอีสานเป็นประติมากรรมที่ถูกสร้างด้วยหินทราย เพราะภูมิประเทศในแถบอีสานเป็นภูเขาที่เป็นหินทรายส่วนใหญ่ ฉะนั้นจึงไม่แปลกที่พบประติมากรรม หินทรายจำนวนมากในภาคอีสาน ส่วนคติความเชื่อที่สร้างประติมากรรมจากหินนั้นได้รับอิทธิพลมา จากอินเดีย ส่วนเข้ามาในอีสานนั้นระบุไม่ได้ว่าเข้ามาในยุคสมัยไหน แต่นักวิชาการบางท่านก็กล่าวไว้ว่า เขามาในยุคที่ประเทศไทยค้าขายกับชาวอินเดีย ส่วนใหญ่จะเห็นเป็นประติมากรรมหินทรายโดยแบ่งได้ 2 ส่วนคือ ประติมากรรมหินทรายที่ถูกนำมาจากอินเดียคือเป็นเครื่องรางของขลังในการเดินเรือค้าขาย กับประเทศต่างๆ ส่วนที่สองคือพระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นจากความเชื่อของคนไทยเองแต่ยังได้รับอิทธิพล รูปแบบมาจากประติมากรรมอินเดีย

ในอีสานพบเห็นงานศิลปะที่ถูกสร้างด้วยหินทรายจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปหินทราย เทวรูปหินทราย ส่วนประกอบจากปราสาทหินทราย ทับหลัง เป็นต้น ส่วนมากจะพบเห็นในพื้นที่อีสาน ตอนล่างเป็นจำนวนมาก อีสานล่างจึงจัดเป็นถิ่นที่ร่ำรวยสมบัติทางวัฒนธรรมอย่างยิ่งแห่งหนึ่งและ นับเป็นโชคดีภูมิภาคนี้ ที่สมบัติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่นั้นมีแหล่งใหญ่ๆ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป รวมอยู่ด้วยหลายแห่ง เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทเขาพนมรุ้ง แหล่งเขียนภาพสีขนาดใหญ่ที่ผาแต้ม เป็นต้น (ลักขณา จินดาวงษ์ และคณะ. 2546 : 1)

ประติมากรรมหินทรายที่พบในภาคอีสานแบ่งได้จากประวัติศาสตร์โบราณ คือ ยุคสมัยทวารวดีและยุคสมัยขอม ทั้งสองยุคนี้เป็นต้นกำเนิดของประติมากรรมหินทรายในอีสานจนทุกวันนี้ ซึ่งได้ กลายเป็นธุรกิจผลิตหินทรายในยุคปัจจุบันเป็นการนำเอาวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนเป็นสินค้า จากการ อ้างอิงของสำนักโบราณคดีที่ค้นพบประติมากรรมหินทรายก็จะกล่าวถึง ยุคสมัยทวารวดีกับขอมเท่านั้น

ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อมาตอบสนองด้านคติความเชื่อเพียงอย่าง เดียวแต่ยังถูกสร้างเพื่อจำหน่ายไปประดับตกแต่ง แต่ประติมากรรมหินทรายสมัยใหม่ก็ยังสร้าง เลียนแบบสิ่งเก่าไม่ว่าจะเป็น ทับหลัง พระพุทธรูป เทวรูป เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของสังคมและ

วัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมีผลต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ลักษณะการแกะสลักหินแบบดั้งเดิมก็หายไปจากการแกะปัจจุบันการเป็นหล่อเพื่อให้ได้จำนวนงานที่เยอะขึ้นเพื่อตอบสนองในเชิงธุรกิจ หากสังเกตจะพบสิ่งที่ไม่เปลี่ยนไปเลยคือรูปแบบที่ยังคงเป็นรูปแบบยุคสมัยเก่าคือทั้งสมัยทวารวดีและขอม อีกทั้งเป็นที่นิยมของคนปัจจุบันอีกด้วยจึงให้ธุรกิจประติมากรรมหินทรายเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายในอีสานจะมีการพัฒนาไปเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ รูปแบบการสร้างมีความหลากหลายรูปแบบจากศิลปวัตถุที่ถูกสร้างด้วยความศรัทธาและความเชื่อ สู่ศิลปวัตถุที่ถูกประกอบสร้างด้วยปัจจัยความต้องการของตลาด ตอบสนองต่อความต้องการของคนยุคปัจจุบัน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจตลอดจนนักเรียน นักศึกษาที่อยากค้นคว้าด้านโบราณวัตถุที่สร้างด้วยภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของช่างในภาคอีสานอีกด้วย

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสำคัญของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน
2. ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

คำถามในการวิจัย

1. ประติมากรรมหินทรายในอีสาน มีรูปแบบ คติความเชื่อและความเป็นมาอย่างไร
2. ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายในอีสาน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงพัฒนาการด้านรูปแบบ คติความเชื่อและความเป็นมาของประติมากรรมหินทรายในอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. ได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงเกิดจากปัจจัยใดบ้าง

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเน้นศึกษาขอบเขตประวัติความเป็นมาและรูปแบบรวมทั้งคติความเชื่อในการสร้างประติมากรรมหินทรายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยศึกษาจากเอกสารงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความและปรากฏท้องถิ่นที่มีความเชี่ยวชาญด้านการแกะสลักประติมากรรมหินทราย

2. ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเน้นศึกษาพื้นที่หมู่บ้านหัตถกรรมหินทราย บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีการสร้างประติมากรรมหินทรายอยู่ในปัจจุบันและมีรูปแบบที่หลากหลายของงานประติมากรรมหินทรายรวมทั้งเป็นแหล่งจำหน่ายประติมากรรมหินทรายที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ซึ่งมีข้อมูลมากพอสมควรแก่การศึกษา

3. ด้านประชากร หลังจากได้ข้อมูลจากภาคเอกสารเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ช่างที่มีความเชี่ยวชาญด้านการแกะสลักประติมากรรมหินทรายรวมถึงร้านค้าในชุมชนบ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบวิถีชีวิตของมนุษย์และที่สัมพันธ์กับวัตถุ แนวคิด ร่างกาย และจิตใจ ปฏิบัติถ่ายทอดการผลิตวัตถุทางวัฒนธรรม ประเพณีเป็นมรดกตกทอดเพื่อเป็นสินค้าของคนอีสานในยุคปัจจุบัน

ประติมากรรมหินทราย หมายถึง งานประติมากรรมที่ถูกสร้างขึ้นจากแนวความคิดและจุดมุ่งหมายโดยใช้หินทรายเป็นตัวงานประติมากรรม ผ่านกระบวนการ แกะสลัก ปั่น หล่อ เพื่อใช้เป็นรูปสักการะหรือไม่สักการะก็ได้

คติความเชื่อ หมายถึง คติความเชื่อในการสร้างประติมากรรมหินทราย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการกราบไหว้บูชา

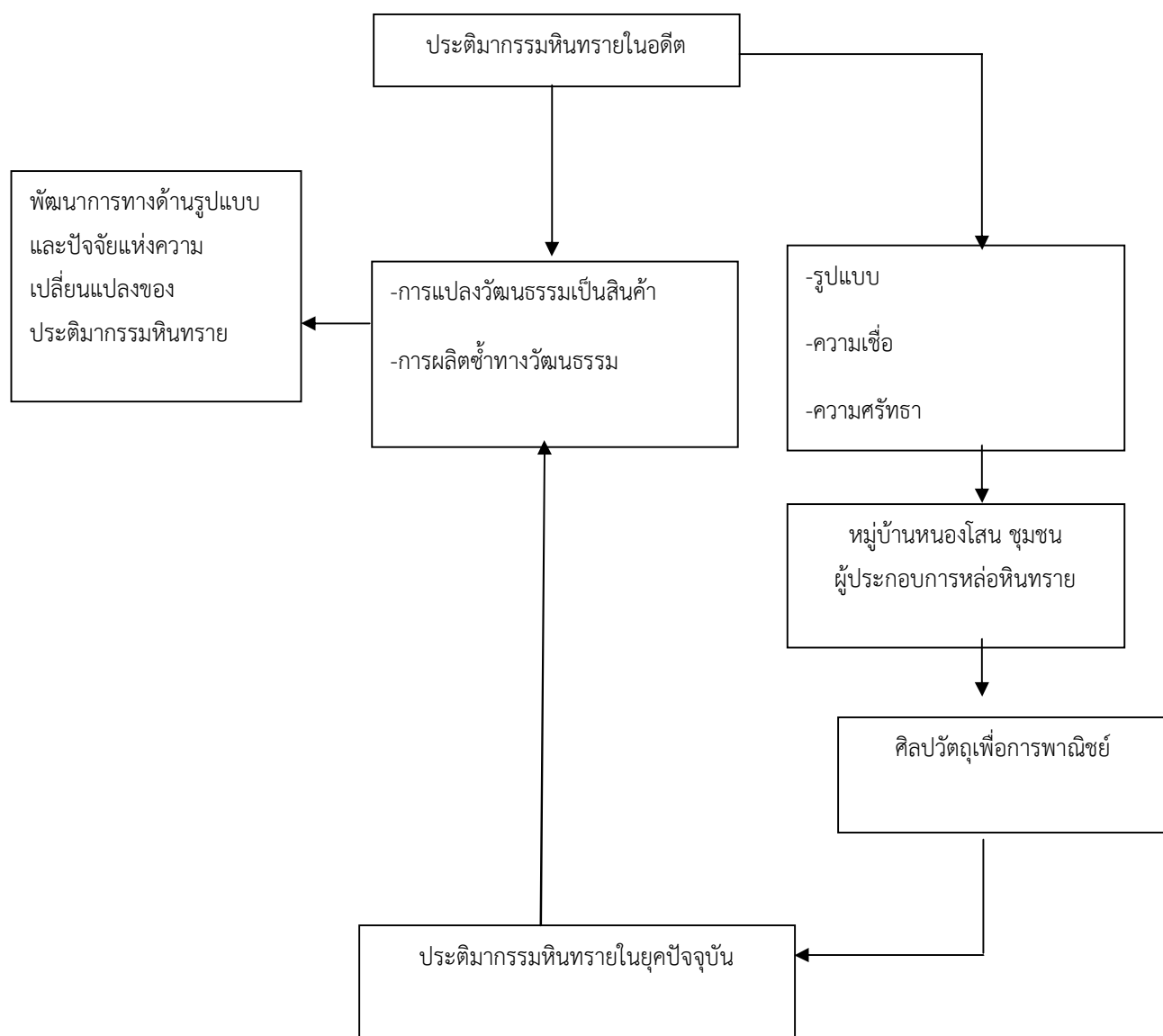
กรรมวิธี หมายถึง ขั้นตอนการผลิตประติมากรรมหินทรายในยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน

รูปแบบ หมายถึง รูปทรง ทรวดทรง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Form กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิจัย ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของสังคมและวัฒนธรรมอีสาน
2. เอกสารหรือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรม
3. เอกสารที่เกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายในอีสาน
4. บริบทพื้นที่
5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 แนวคิดด้านความเชื่อ
 - 5.2 แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของสังคมและวัฒนธรรมอีสาน

1. สภาพทั่วไปของสังคมและวัฒนธรรมอีสาน

ภาคอีสานในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 20 จังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น ชัยภูมิ เลย อุดรธานี สกลนคร หนองคาย มุกดาหาร กาฬสินธุ์ นครพนม หนองบัวลำภู อำนาจเจริญและบึงกาฬ มีพื้นที่ 170,222 ตารางกิโลเมตร เนื้อที่ทั้งหมดของภาคตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14° ถึง 19° เหนือ และเส้นแวงที่ 101° ถึง 106° ตะวันออก

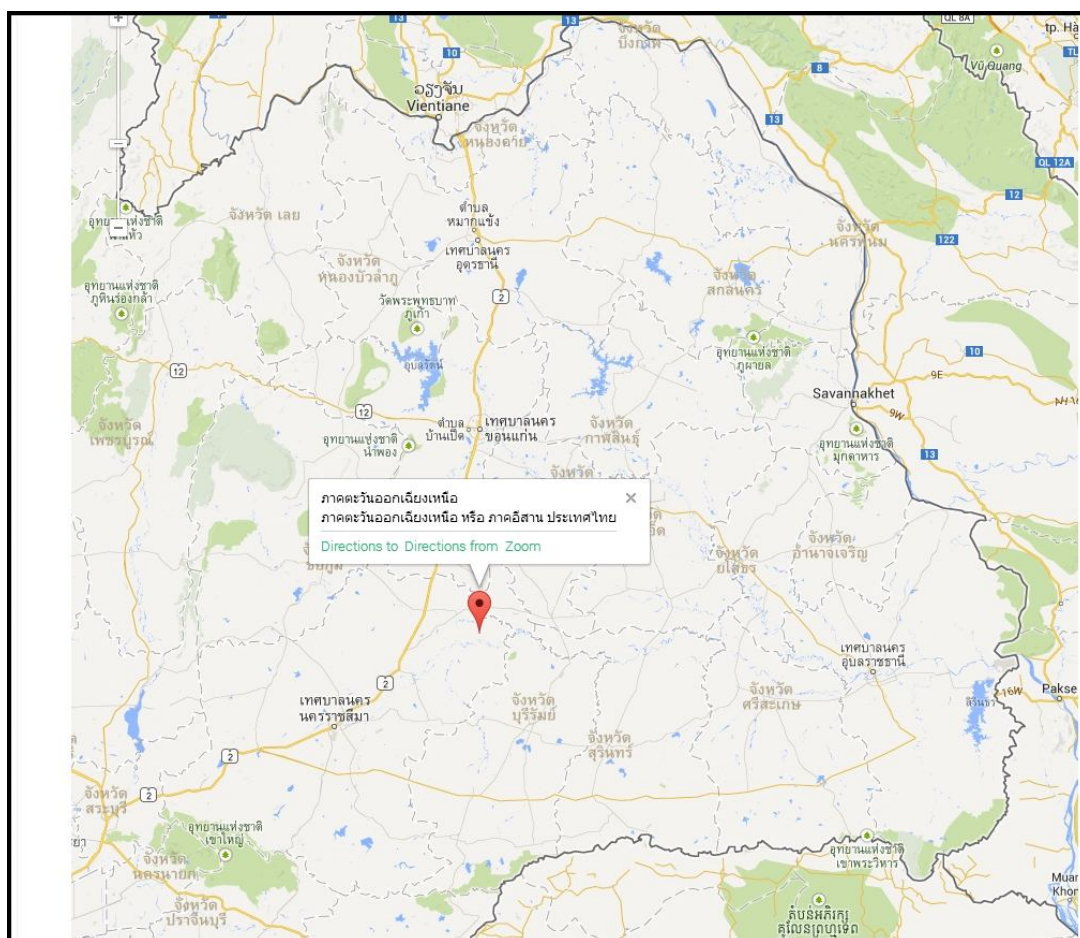
พื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคอีสานมีลักษณะเป็นที่ราบสูงมีชื่อเรียกว่าที่ราบสูงโคราช โดยเป็นดินแดนที่แยกตัวออกจากที่ราบสูงภาคกลางโดยมีภูเขาที่ยกตัวขึ้นมาเป็นเหมือนขอบให้เห็นเป็นแนวเด่นชัด โดยหันด้านชันไปทางที่ราบภาคกลางส่วนทางใต้หันด้านชันไปทางที่ราบต่ำโคราช ที่สูงนี้ดันตัวขึ้นมาทางทิศตะวันตกและลาดเอียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้แม่น้ำสายสำคัญของภาคนี้ไหลจากทางตะวันตกสู่แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออก ที่ราบสูงนี้มีระดับความสูงท้องถิ่นโดยเฉลี่ยเป็นที่ราบคือความสูงไม่เกินไม่เกิน 200 เมตร (500-600 ฟุต) มียอดเขาตัดผ่านเช่น ดงพระยาเย็นและภูกระดึง ซึ่งมีความสูงระหว่าง 800-1,300 เมตร บริเวณทางตะวันตกและตะวันออกมีความสูงต่างกันตั้งแต่ 120 ถึง 185 เมตร ดังนั้นทางด้านทิศตะวันออกจะมีระดับความสูงน้อยกว่าทางตะวันตก (กรมศิลปากร. 2531 : 7-8)

อีสานเป็นชื่อเรียกพื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง คำว่าอีสาน มีรากจากภาษาสันสกฤต สะกดว่า อีสาน หลายถึงนามพระคิเว ผู้เป็นเทพดาประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (เคยใช้มาแล้วเมื่อราวหลัง พ.ศ. 1000 ในชื่อรัฐว่า อีสานปุระ และชื่อพระราชว่าอีสานวรมัน) แต่คำบาลีเขียนอีสาน ฝ่ายไทยยืมรูปคำจากบาลีมาใช้ หมายถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตะวันออกเฉียงเหนือ (ที่หมายตรงกับอีสาน) เริ่มใช้เป็นทางการสมัยราชการที่ 5 ราว พ.ศ. 2442 ในชื่อ มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ยังคงหมายเฉพาะกลุ่มน้ำมูลถึงอุบลราชธานี จัปปาก ลาก

รวมความแล้ว ใครก็ตามที่มีถิ่นกำเนิดหรือมีหลักแหล่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย (จะโดยเคลื่อนย้ายเข้าไปอยู่เมื่อไรก็ตาม) ถ้าถือตัวว่าเป็นคนอีสาน หรือชาวอีสาน อย่างเต็มอกเต็มใจและอย่างองอาจ ก็ถือว่าเป็นคนอีสานเป็นชาวอีสานทั้งนั้น (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2549 : 12)

ภาพประกอบ 2 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. สังคมอีสาน

จากหลักฐานที่พบจากการทำงานทางด้านโบราณคดีในภาคอีสานตลอดระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2520 - 2524) และจากการศึกษาเอกสารของนักโบราณคดีชาวต่างประเทศ ที่ทำงานทาง โบราณคดีในภาคนี้สามารถแบ่งลำดับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอีสานได้เป็น 2 สมัย คือ สังคมล่าสัตว์ (Hunting and Gathering Society) และสังคมกสิกรรม (Village Farming Society) โดยอาศัยชั้นความ เจริญทางวัฒนธรรมเป็นหลักในการแบ่ง

สังคมล่าเนื้อ (Hunting and Gathering Society) ตรงตามความคิดเดิมว่าอยู่ในสมัยหินเก่าและสมัยหินกลาง หรือเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นวัฒนธรรมโหบิเนียน สมัยหินเก่าและสมัยหินกลางนี้มีสภาพสภาพความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน แต่ลักษณะของเครื่องมือต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ จากหลักฐานที่พบในประเทศไทยและภาคอีสานนั้น เราพบเครื่องมือสับตัดในสมัยหินเก่าและเครื่องมือหินกะเทาะหน้าเดียวของวัฒนธรรมโหบิเนียนในสมัยหินกลาง เครื่องทั้งสองแบบนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากแต่เครื่องมือในวัฒนธรรมโหบิเนียนนั้นประณีตกว่าเล็กน้อย ดังนั้น เมื่ออาศัยชั้นความเจริญทางวัฒนธรรมหินเป็นหลักในการแบ่งลำดับสมัยเรื่องก่อนประวัติศาสตร์ในอีสานแล้ว เราจึงควรรวมสมัยหินเก่าและสมัยหินกลางเข้าด้วยกัน เพราะเราไม่สามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่างสมัยหินเก่าและสมัยหินกลางได้มากกว่านี้ (กรมศิลปากร. 2531 : 12)

สังคมกสิกรรม (Village Farming Society) สังคมนี้เป็นสังคมที่ซับซ้อนมาก ตรงกับความความคิดเดิมอยู่ในสมัยหินใหม่และยุคโลหะ การเรียกสังคมกสิกรรมก็เพราะว่าตั้งแต่มีการทำงานทางด้านโบราณคดีในภาคอีสาน ทั้งการสำรวจและขุดค้นเป็นเวลา 20 กว่าปีมาแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะค้นพบแหล่งโบราณคดีสมัยหินใหม่ซึ่งมีเครื่องมือขวานหินขัดโดยไม่มีโลหะเช่นสำริดเลย แหล่งโบราณคดีสังคมกสิกรรมในภาคอีสานเท่าที่สำรวจและขุดค้นมานั้น ส่วนมากจะพบว่าเครื่องมือขวานหินขัดและโลหะปะปนกัน หรือไม่ก็ไม่พบขวานหินขัดแต่พบสำริดและเหล็กปะปนกัน แหล่งโบราณคดีบางแห่งได้พบว่ามีการใช้สำริดและเหล็กแยกจากกันโดยเด็ดขาด เช่นแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี และแหล่งโบราณคดีบ้านนาดี ตำบลพังงา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (กรมศิลปากร. 2531 : 16)

สำหรับอายุของชุมชนในสังคมกสิกรรมในอีสานนั้น ประมาณกันว่าเริ่มขึ้นเมื่อราว 5,600 ปีมาแล้วและสิ้นสุดลงเมื่อราว 2,000 ปีมาแล้ว หลังจากนั้นไปชุมชนในภาคอีสานก็ได้พัฒนาตนเองและขยายตัวเข้าสู่ยุคเมืองต่อไป

สังคมเมือง ในราวพุทธศตวรรษที่ 5 หรือเมื่อประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ชุมชนในสังคมกสิกรรมบางแห่งก็ได้เกิดการพัฒนาตนเองขึ้นมาจนมีขนาดใหญ่กว่าแหล่งชุมชนอื่นๆ ในสมัยนี้มีการก่อสร้างคันดินและคูน้ำล้อมรอบแหล่งที่อยู่อาศัยของตนอันนับว่าเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ยุคสังคมเมืองของดินแดนทางแถบนี้สาเหตุของการพัฒนาเช่นนี้คงจะเกิดมาจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งมีมากขึ้น และการที่ได้ติดต่อกับอารยธรรมที่สูงกว่าจากภายนอก เช่นอารยธรรมอินเดีย การได้รับอารยธรรมนี้เป็นไปในหลายๆ ด้าน เช่น การติดต่อค้าขาย การรับความรู้ทางวิทยาการ และการรับคติความเชื่อทางศาสนาอันได้แก่ศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาแทนคติการนับถือภูตผีและบรรพบุรุษตามแบบเดิม อนึ่งมีผู้สังเกตว่าในระหว่างระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 5 - 15 นั้น บริเวณแถบภาคอีสานโดยเฉพาะแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลอาจตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่างจีนและอินเดียส่วนบริเวณทางตอนใต้คือบริเวณแอ่งโคราชนั้นชุมชนขนาดใหญ่ได้ก่อตั้งขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 15 (กรมศิลปากร. 2531 : 45)

สภาพโครงสร้างของแผ่นดินในภาคอีสานประกอบด้วยหินทราย มีลักษณะเป็นแอ่งรูปก้นกระทะและเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบพื้นน้ำเก่าซึ่งเกิดขึ้นในสมัยไพลสโตซีนตอนต้นหรือสมัยควอเทอร์นารี พื้นที่ในภาคอีสานสามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วนใหญ่ คือแอ่งโคราช และแอ่งสกลนครโดยมีเทือกเขาภูพานกั้นขวางอยู่ทางตอนกลางค่อนไปทางเหนือของภาค

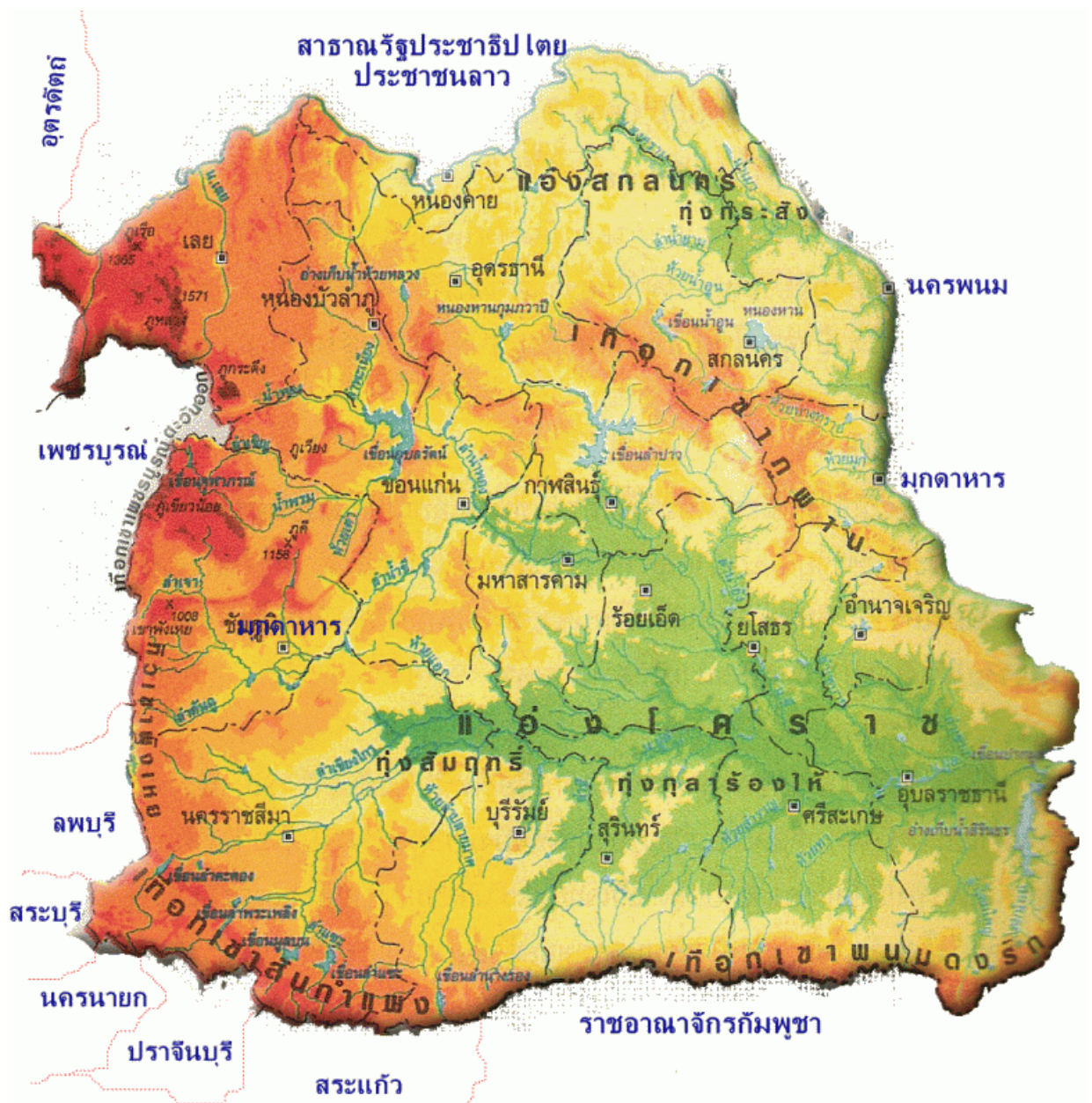

แอ่งโคราช (Khorat basin) มีเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบกว้างขวาง คือ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ในเขตจังหวัด สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ภายในแอ่งนี้มีลำน้ำสำคัญได้แก่ลำน้ำมูล และสาขา คือ น้ำชี น้ำพอง น้ำปาว ไหลลงสู่โขงทางทิศตะวันออกของภาค

แอ่งสกลนคร (Sakon Nakornbasin) มีขนาดพื้นที่เล็กกว่าแอ่งโคราช มีลำน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำสงคราม ลำหลวง น้ำพุง ซึ่งไหลลงแม่น้ำโขงเช่นกัน นอกจากลำน้ำต่างๆ แล้วภายในแอ่งสกลนครยังมีลำน้ำธรรมชาติที่มีน้ำขังตลอดปี เช่น หนองหานในจังหวัดสกลนคร หนองญาติในจังหวัดนครพนม หนองหาน กุมภวาปีในจังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

ลักษณะดินในภาคอีสาน เนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงชันบันไดแม่น้ำที่เกิดขึ้นในสมัยควอเทอร์นารี ซึ่งมีสามระดับ คือ ชันสูง, ชันกลาง, และชันต่ำ ที่ราบชันบันไดสูงพบกระจายอยู่ตามบริเวณที่สูงต่างๆ ไป ที่ราบชันบันไดชันกลางมักจะพบแถบบริเวณทางตอนเหนือของที่ราบ ส่วนที่ราบชันบันไดชันต่ำ พบตามบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี หรือตามลำห้วยสาขาของแม่น้ำทั้งสอง ดังนั้นที่ราบชนิดนี้มักจะเป็นบริเวณที่เกิดน้ำท่วมได้เสมอๆ และมีการทับถมจากตะกอนแม่น้ำได้ง่ายด้วย (กรมศิลปากร. 2531 : 8)

ที่มา : www.naga00225.wordpress.com

ภาพประกอบ 3 ที่ราบแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร

3. วัฒนธรรมอีสาน

กลุ่มคนที่ใช้ภาษามอญหรือที่รู้จักกันว่า “กลุ่มวัฒนธรรมทวารวดี” นั้นได้เริ่มแผ่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของตนจนเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 17 โดยเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในบริเวณภาคเหนือตอนล่างแถบเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จากนั้นก็แผ่เข้ามาสู่บริเวณที่ราบสูงโคราช จนในพุทธศตวรรษที่ 14 ก็รุ่งเรืองในแถบลุ่มน้ำชี หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนี้ที่ได้แพร่ขยายเข้ามาจนเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมของกลุ่มชนอีสานโบราณได้แก่ ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน และที่สำคัญที่ทำให้เราทราบถึงเรื่องราวและอายุสมัยได้ดีที่สุด ได้แก่ จารึกต่างๆ ซึ่งปรากฏว่ามีารค้นพบจารึกภาษามอญในภาคอีสานจำนวนไม่น้อย

เราอาจสรุปได้ว่า เขตที่วัฒนธรรมมอญ เข้ามาเจริญรุ่งเรืองในอีสานเป็นอย่างมากนั้นมี 2 เขตใหญ่ๆ ด้วยกันคือ บริเวณตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตบุรีรัมย์และนครราชสีมา ซึ่งพบว่าบริเวณนี้ชุมชนอีสานโบราณได้มีการนับถือศาสนาพุทธและรับวัฒนธรรมมอญมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-13 เขตหนึ่ง และในบริเวณลุ่มน้ำชี ในเขตจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น อุดรธานี กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร อีกเขตหนึ่ง โดยเฉพาะในเขตหลังนั้นพบสิ่งที่น่าสนใจว่าเป็นเขตที่ปลอดจากวัฒนธรรมเขมรจนกระทั่งถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ 15-16

กลุ่มคนที่ได้แผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองของตนเข้ามาสู่บริเวณนี้ อีกพวกหนึ่งก็คือ กลุ่มชนเขมร ซึ่งเชื่อกันว่ามีเมืองหลายแห่งในบริเวณภาคอีสานได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชนเขมรนี้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17-16 และยังพบหลักฐานด้วยว่าในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี นครพนม ยโสธร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเขมรในอาณาจักรเจนละตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13

ในช่วงเวลาประมาณ พุทธศตวรรษที่ 13-14 ดินแดนในแถบภาคอีสานได้พัฒนาจากสังคมเมืองเข้าสู่สังคมรัฐ (City State) ซึ่งคงอยู่ในสภาพว่าที่เมืองต่างๆ ที่มีจำนวนมากมายนั้นได้มีความเจริญและมีการขยายตัวขึ้น จนเกิดสงครามรบพุ่งระหว่างกัน ทำให้ลดจำนวนเมืองอิสระเหลือน้อยลง เกิดเป็นรัฐใหญ่ขึ้นมาแทน หลักฐานที่ทำให้เรากล่าวได้เช่นนี้ก็คือจารึกและจดหมายเหตุจีนต่างๆ ที่กล่าวถึงรัฐขนาดใหญ่ในบริเวณภาคอีสานในช่วงเวลานี้ เช่น “มูลเทศะ” ในจารึกเกาะแกร์ประเทศเขมร เชื่อว่าได้แก่บริเวณลุ่มแม่น้ำมูล “ภิมปุระ” ในจารึกออกแก้วประเทศเขมรเชื่อว่าได้แก่บริเวณเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา “ศรีจะนาสะ” หรือ “จานศปุระ” ในจารึกบ่ออีกาบที่นครราชสีมา เชื่อว่าอยู่ในบริเวณอีสานใต้ ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น

ครั้นถึงในราวพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรเขมรได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 มีการสถาปนานครหลวง (บริเวณวัดนครถนทางฝั่งเหนือของทะเลสาบเขมร) ขึ้นเป็นราชธานี ได้ตั้งลัทธิเทวราชและแพร่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองของตนไปสู่ดินแดนโดยรอบช่วงนี้เองที่กระแสวัฒนธรรมของเขมรได้เข้ามายังอีสานอย่างมากทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชุมชนโบราณในท้องถิ่นนี้ และนำเอาความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามาด้วย ดังจะเห็นได้จากเทคนิคการก่อสร้างผังเมือง ถนน การชลประทาน ฯลฯ เป็นต้น

ในราวตอนปลายของพุทธศตวรรษที่ 15 ดินแดนในภาคอีสานโดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลก็ถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรเขมรโดยเชื่อกันว่าเมืองพิมายคงจะถูกสร้างขึ้นในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรเขมรในดินแดนแถบนี้ การที่อาณาจักรเขมรก่อตั้งศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมของตนนอกอาณาจักรเขมรอีกแห่งหนึ่งในฐานะอาณาจักรรองนี้คงเป็นเพราะต้องการควบคุมพื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวและผลิตเกลือ

เมื่อมาถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปรากฏว่าดินแดนในภาคอีสานมีความผูกพันกับอาณาจักรเขมรมากกว่ายุคสมัยใดๆ โดยมีการบ่งบอกรอยของวัฒนธรรมเขมรในสมัยนี้ตลอดทั่วทั้งภาค หลังจากสมัยนี้ไปแล้วอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมเขมรในภาคอีสานก็เสื่อมลงจนถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 14 ก็หมดสิ้นไป (กรมศิลปากร. 2531 : 46-47)

พวงเพชร สุรัตน์ทีกุล (2541) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิควิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็วและสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าสิ่งของเครื่องใช้และวิธีการเก่า ๆ หลายอย่างถูกยกเลิกหรือน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หม้อต้มยาทำคลอด การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การบวชตามประเพณี เป็นต้น ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ไว้หลายท่านและคล้ายคลึงกัน ดังนี้

Ginberg (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2538 : 126 ; อ้างอิงมาจาก Ginberg. 1958 : 205) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับโครงสร้างสังคม ซึ่งได้แก่ระเบียบแบบแผนต่างๆ

Smelser (สุพิศวง ธรรมพินธา. 2543 : 67 ; อ้างอิงมาจาก Smelser. 1988 : 383) ได้ให้ความหมายและอธิบายว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับจำนวนประชากร พฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โครงสร้างสังคม และแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและแบบแผนทางวัฒนธรรม

เฉลียว ฤกษ์จุฬิมล (2541 : 179-180) โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ให้ความหมายว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม และอธิบายว่าตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงจากระบบครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว การเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองจากเผด็จการเป็นประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการจัดช่วงชั้นทางสังคมจากระบบไพร่เป็นระบบอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากระบบเกษตรกรรมเป็นระบบอุตสาหกรรม เป็นต้น ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคม เช่น การเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย การเปลี่ยน

พฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรจากแบบบังคับเป็นแบบให้อิสระเสรี การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอัตราหย่าร้าง อัตราการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน และอัตราการย้ายถิ่น เป็นต้น

จุมพล นิมิพานิช (2538 : 126) ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างสังคม ได้แก่ ระเบียบแบบแผนต่างๆ เช่น แบบแผนความสัมพันธ์ในสังคม ตลอดจนสถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หน้าที่หรือกระบวนการต่างๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือสมัยใดสมัยหนึ่ง

ราชบัณฑิตยสถาน (2532 : 337) พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายของ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ไว้ว่า หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเองและที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (2526 : 8) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสังคม รวมถึงการกระจายอายุ อัตราการเกิดการตายของประชากร ด้านความสัมพันธ์ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ของสามีภรรยา เป็นต้น

สุพัตรา สุภาพ (2522 : 178) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพฤติกรรมของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะพฤติกรรมสังคม หรือการกระทำทางสังคม อันสืบเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันมากกว่าอย่างอื่น

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้หลายท่าน ดังนี้

Davis (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2538 : 130 ; อ้างอิงมาจาก Davis. 1967 : 622) ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา ทุกประเภท กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ

Smelser (สุพิศวง ธรรมพินธา. 2543 : 68 ; อ้างอิงมาจาก Smelser. 1988 : 382) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” เป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความรู้ ความเชื่อ และลักษณะการแสดงออกของวิถีชีวิตทั่วไปในสังคม ผลของการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ที่ทำให้เปลี่ยนแปลงวิถีใหม่มาให้คุณคน เช่น ความก้าวหน้าของวิชาฟิสิกส์ ทำให้เกิดการผลิตรถโดยสารแบบโทรเลขและโทรศัพท์ขึ้นใช้ทั่วโลก ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกว้างขวางทั่วโลก เป็นต้น

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2541 : 207) ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีมนุษย์กำหนดให้มีขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม

สุริชัย หวันแก้ว (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540 : 156 - 157) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มีมนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมจากสถานภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ค่านิยมในการเลือกคู่ ค่านิยมในการแต่งงานเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

ราชบัณฑิตยสถาน (2532 : 99 - 100) พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่งๆ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสองประเภทนี้เป็นไปไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้

จากความหมายที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระเบียบวิธีการปฏิบัติในสังคม ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุ อันได้แก่ เทคโนโลยีหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ และสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุ อันได้แก่ จารีต ประเพณี ค่านิยม กฎหมาย และศาสนา เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน แผนพัฒนา ความทันสมัย การพัฒนาสังคมผลกระทบต่อสังคม การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา สังคมเปลี่ยนแปลง การพัฒนาสังคมของชุมชนองค์ประกอบของโครงสร้างทางสังคม

1. ความสัมพันธ์ทางสังคม
2. ค่านิยม
3. ความเชื่อ
4. อัตลักษณ์
5. ระบบความรู้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้าน

1. ด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านสังคม
3. ด้านวัฒนธรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1. สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และประชากร
2. การพัฒนาเศรษฐกิจ
3. ทศนคติ/ความเชื่อของคนในสังคม
4. การเคลื่อนไหวทางสังคม
5. กระบวนการทางวัฒนธรรม
6. การประดิษฐ์ คิดค้นสิ่งใหม่ๆ

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมที่เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิต ความเชื่อ แม้กระทั่งด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของคนอีสานเปลี่ยนไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น หลังจากวัฒนธรรมแบบขอมสิ้นสุดไป ก็ยังมีวัฒนธรรมล้านช้างที่ก่อตั้งขึ้นใหม่มีอิทธิพลต่อเนื่องของอีสานส่วนตอนกลางและตอนล่าง ชุมชนก็ร้างไป จนสมัยอยุธยาเข้ามามีบทบาทของประเทศไทย

เอกสารหรือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรม

1. ความหมายของประติมากรรม

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมาย ของคำว่า “ประติมากรรม” ดังต่อไปนี้

ประติมากรรม เป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้น ด้วยการปั้น การแกะสลัก การหล่อหรือวิธีอื่นๆ ที่ทำให้เกิดงานศิลปะที่มี 3 มิติคือ มีความกว้าง ยาวและลึกหรือหนา งานประติมากรรมอาจทำด้วยวัสดุหลายชนิดเช่น หิน ไม้ ดินเหนียว ปูน อิฐ และโลหะ เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งประติมากรรมคืองานศิลปะที่สร้างขึ้นเป็นรูปเป็นลวดลาย สามารถมองเห็นได้และกินเนื้อที่ในอากาศหรือกล่าวโดยสรุป ประติมากรรมก็คือนงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นโดยวิธีการปั้น การแกะสลัก การหล่อหรือด้วยวิธีการใดก็ตาม เป็นรูปที่มองเห็นได้ มีปริมาตรส่วนรูปแบบของประติมากรรมนั้น อาจจะเป็นรูปร่างของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งอื่นๆ หรือเป็นลวดลาย สัญลักษณ์ซึ่งอาจจะทำขึ้นเหมือนกับรูปตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆหรืออาจจะเป็นรูปแบบใหม่ที่ผู้สร้างคิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อผลทางทางศิลปะ ความงาม และความนึกคิดต่างๆ ที่ผู้สร้างต้องการจะให้เกิดในงานประติมากรรมนั้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2528 : 3)

ประติมากรรมหมายถึง คือ สิ่งหนึ่งในการกระทำของมนุษย์มีลักษณะกินเนื้อที่ในอากาศเป็นรูปทรงต่างๆ มีทั้งที่ต้องการเรื่องปริมาตรและไม่ต้องการ (กำจร สุนพงษ์ศรี. 2522 : 101)

ประติมากรรมเป็นทัศนศิลป์แขนงหนึ่ง เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์รูปทรงที่มองเห็นมีลักษณะเป็นสามมิติ มีความกว้าง ความยาว และความหนา หรือความสูง (อารี สุทธิพันธุ์. 2535 : 41)

ประติมากรรม หมายถึง ศิลปะที่เป็นรูปทรง กินระวางเนื้อที่ในอากาศมีลักษณะเป็น 3 มิติ สามารถสัมผัสโดยทางตรงด้วยการจับต้องได้ สร้างสรรค์ได้ด้วยการปั้น การแกะสลัก หรือการหล่อ (พูลสวัสดิ์ มุมบ้านเช่า. 2553 : 10)

ประติมากรรม หมายถึง งานที่แสดงออกต่อวัสดุที่แปรรูปได้ เช่น หิน ดิน ไม้ ปูน ฯลฯ โดยวิธีการแกะสลัก ปั้น หล่อ ถอดแบบพิมพ์ เชื่อม ทับ เคาะ มีลักษณะเป็น 3 มิติ (กว้าง ยาว หนาหรือลึก) (บุญมา แฉ่งฉายา. 2527 : 1)

สรุป ประติมากรรม หมายถึงงานศิลปะแขนงหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการปั้น การหล่อ การแกะสลักหรือวิธีอื่นๆ ที่ทำให้เกิดรูปทรง ที่มี 3 มิติ คือมี ความกว้าง ความยาวและลึกหรือหนางานประติมากรรมอาจจะทำด้วยวัสดุหลายๆ ชนิด เช่น ปูน ดิน ไม้ หิน เหล็ก เป็นต้น กล่าวโดยสรุป ประติมากรรมคือผลงานที่ประติมากรสร้างขึ้นโดยกินเนื้อที่ให้อากาศ โดยวิธีการปั้น แกะสลัก การหล่อหรือด้วยวิธีอื่นก็ตาม เป็นรูปทรงที่มองเห็นปริมาตร สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองด้านความงาม ความรู้สึก สะท้อนความคิดต่างๆ ที่ผู้สร้างต้องการทำให้เกิดเป็นประติมากรรมนั้นๆ

2. ลักษณะงานประติมากรรม

ดังความหมายของประติมากรรมที่กล่าวไว้เบื้องต้นว่า ประติมากรรม เป็นงานศิลปะแขนงหนึ่งที่เกิดขึ้นจากวัสดุหลายชนิด เช่น หิน ดิน ไม้ ปูน ฯลฯ จนกลายเป็นรูปทรงขึ้น ความงามที่เกิดจากแสงเงาในตัวงานประติมากรรมสามารถแบ่งลักษณะได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. งานประติมากรรมการปั้น เป็นการสร้างรูปทรงจากวัสดุที่เหนียว อ่อนตัว และยึดจับตัวกันได้ดี วัสดุที่นิยมมาใช้ในการปั้น ได้แก่ ดินเหนียว ดินน้ำมัน ปูนปั้น ขี้ผึ้ง กระดาษ หรือขี้เลื่อยผสมกาว เป็นต้น
2. งานประติมากรรมการแกะสลัก เป็นงานสร้างรูปทรง 3 มิติ จากวัสดุที่แข็งตัวโดยอาศัยเครื่องมือ ซึ่งวัสดุที่นิยมใช้แกะ ได้แก่ ไม้ หิน กระดูก แก้ว ปูนพลาสเตอร์ เป็นต้น
3. งานประติมากรรมการหล่อ เป็นการสร้างจากวัสดุที่หลอมตัวได้และกลับแข็งตัวโดยอาศัยแม่พิมพ์ ซึ่งสามารถทำให้เกิดผลงานที่เหมือนกันทุกประการตั้งแต่ 2 ขึ้นขึ้นไป วัสดุที่นิยมมาใช้หล่อได้แก่ โลหะ ปูน แก้ว ขี้ผึ้ง ดิน เรซิน พลาสติก เป็นต้น
4. งานประติมากรรมการประกอบขึ้นรูป เป็นการสร้างรูปทรง 3 มิติ โดยการนำวัสดุต่างๆ มาประกอบเข้าด้วยกันและยึดติดกันด้วยวัสดุต่างๆ การเลือกวิธีการสร้างสรรค์งานประติมากรรมขึ้นอยู่กับวัสดุที่ต้องการใช้

3. ประเภทของประติมากรรม

การสร้างรูปทรงประติมากรรมโดยใช้วัสดุสร้างวิธีใด ประติมากรรมสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

- 3.1 ประติมากรรมแบบนูนต่ำ เป็นรูปที่นูนขึ้นมาจากพื้นหรือมีพื้นหลัง รองรับมองเห็นได้ชัดเจนเพียงด้านเดียว คือด้านหน้ามีความสงจากพื้นไม่ถึงครึ่งหนึ่งของรูปจริง ได้แก่ รูปนูนแบบเหรียญ รูปนูนที่ใช้ประดับตกแต่งภาชนะ หรือประดับตกแต่งอาคารสถานที่ทางสถาปัตยกรรม โบสถ์ วิหารต่างๆ พระเครื่องบางชนิด
- 3.2 ประติมากรรมแบบนูนสูง เป็นรูปต่างๆ ในลักษณะเช่นเดียวกับแบบนูนต่ำ แต่มีความสูงจากพื้นตั้งแต่ครึ่งหนึ่งของรูปจริงขึ้นไป ทำให้เห็นลวดลายที่ลึก ชัดเจนและกะเหมือนจริงมากกว่าแบบนูนต่ำและใช้งานแบบเดียวกันกับนูนต่ำ
- 3.3 ประติมากรรมลอยตัว เป็นรูปต่างๆ ที่มองเห็นได้รอบด้านหรือ ตั้งแต่ 4 ด้านขึ้นไป ได้แก่ ภาชนะต่างๆ รูปเคารพต่างๆ พรพุทธรูป เทวรูป รูปตามคตินิยม รูปบุคคลสำคัญ รูปสัตว์ ฯลฯ

4. ประติมากรรมในยุคสมัยต่างๆ ของประเทศไทย

ประติมากรรมสมัยทวารวดี

ประติมากรรมหินทรายในประเทศไทยพบตั้งแต่ยุคศิลปะแรกของประเทศไทยคือยุคศิลปะทวารวดีได้รับอิทธิพลมาจาก ศิลปะอมราวดี ศิลปะยุคนี้อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ทวารวดีเป็นอาณาจักรที่มีวัฒนธรรมในแบบเฉพาะของตน ทั้งกระจายตัวเป็นวงกว้าง ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นศูนย์กลางความเจริญควรอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งของประเทศไทยปัจจุบันเป็นแน่ ในส่วนที่เป็นรัฐหรืออาณาจักรนั้นนักวิชาการส่วนใหญ่ลงความคิดเห็น่าศูนย์กลางความเจริญของทวารวดีนั้น น่าจะอยู่ในพื้นที่บริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทยปัจจุบัน เพราะได้พบหลักฐานที่สำคัญมากกว่าแหล่งอื่นๆ อีกทั้งทำเลที่ตั้งและชัยภูมิยังเหมาะต่อการ

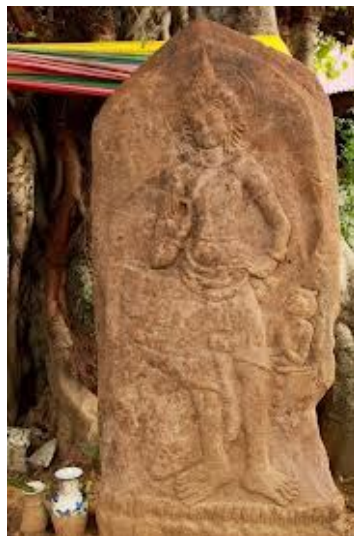

คบค้าสมาคมและรับอารยธรรมจากโลกภายนอก (นฤทธิ วัฒนภู. 2554 : 14) ในยุคสมัยทวารวดี
ประติมากรรมหินทรายที่ค้นพบส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูป ใบเสมา ธรรมจักร เจดีย์หินทราย

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 4 ธรรมจักรในยุคสมัยทวารวดี

ที่มา : <http://www.manager.co.th>

ภาพประกอบ 5 ใบเสมาในยุคสมัยทวารวดีที่ จังหวัดกาฬสินธุ์

ประติมากรรมสมัยศรีวิชัย

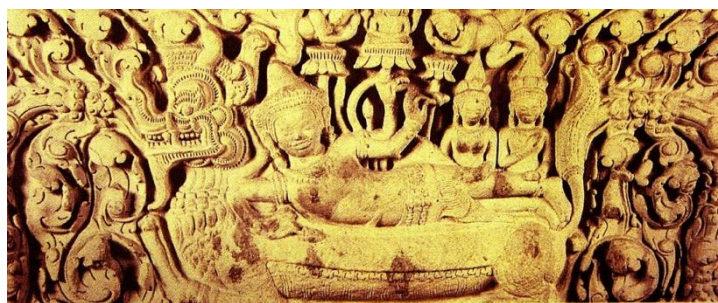
ในยุคนั้นก็ยังค้นพบประติมากรรมที่เป็นหินทรายหรือศิลาทราย วัฒนธรรมศรีวิชัย ดินแดนภาคใต้ก็ยังค้นพบประติมากรรมหินทรายเช่นกันก็ยังได้รับอิทธิมาจากอินเดียและอินโด แต่ในช่วง กลางได้รับอิทธิพลจากเข้ามาจากอินโดนีเซีย และในช่วงปลายวัฒนธรรมทวารวดีและชวาก็เสื่อมลง วัฒนธรรมขอมก็แผ่ลงมามีอิทธิมากในภาคใต้ของประเทศไทย

ได้มีการขุดพบประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ประทับยืนเอียงสะโพก (ตรีภังค์) สลักด้วยศิลาร่อนโดยเชื่อว่าเป็นอิทธิพลของอินเดีย ซึ่งศิลปะสมัยนี้จึงเป็นศิลปะ พระพุทธศาสนาแบบมหายานประติมากรรมพระพิมพ์ดินดิบที่ค้นพบมากมายที่แตกหักชิ้นเล็กชิ้นน้อย ซึ่งสันนิฐานว่า ทำตามประเพณีทางลัทธิพระพุทธรูปมหายาน เมื่อเผาศพพระสงฆ์เถระที่มีรณภาพหรือ บุคคลที่ตายแล้วเอาอัฐิธาตุโลกเกล้ากับดิน แล้วพิมพ์พระพุทธรูป หรือรูปพระโพธิสัตว์ไว้เป็นพระพิมพ์ ดินดิบเพื่อพระสงฆ์ปรมาตมประโยชน์ของผู้มรณภาพเป็นที่ตั้ง (นฤทธิ วัฒนภู. 2554 : 15)

ประติมากรรมสมัยขอม

ศิลปะขอมมีอิทธิพลความเจริญอยู่ในเขตภาคกลางตะวันออกและภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โบราณวัตถุในสมัยขอมที่ค้นพบมักสลักจากศิลา หรือหล่อด้วยสัมฤทธิ์ หากเป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนาก็มักสร้างในลัทธิมหายานเป็นพื้น ประติมากรรมที่ทำด้วยศิลาที่เป็น หลักฐานได้ชัดเจนได้แก่ พระพุทธรูปนาคปรก ในพุทธศตวรรษที่ 16-17 มีลักษณะของจีวรเว้าลงมากที่ บั้นพระองค์ ประทับนั่งปางสมาธิขัดสมาธิราบ

ส่วนพระพุทธรูปที่หล่อด้วยสัมฤทธิ์เป็นขนาดเล็กมีอยู่จำนวนมาก ส่วนใหญ่หล่อขึ้น ปลายพุทธศตวรรษที่ 1 ลงมามีลักษณะสร้างเป็นพระพุทธรูปทางเครื่ององค์เดียว หรือหลายองค์อยู่เหนือ ฐานอันเดียวกัน นอกจากนั้น ยังพบประติมากรรมประดับเทวสถาน พุทธสถาน เช่น ปราสาทตาเมื่องธม ปราสาทเมืองต่ำปราสาทพนมรุ้ง (นฤทธิ วัฒนภู. 2554 : 17-21)

ที่มา : <http://www.wisut.net /kusuantang/>

ภาพประกอบ 6 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทหินพนมรุ้ง

ประติมากรรมสมัยสุโขทัย

ศิลปะสมัยนี้ได้รับการค้นพบประติมากรรมที่หล่อด้วยสัมฤทธิ์และปูนปั้น ดินเผาเป็นจำนวนมาก แต่ก็ได้รับการยกย่องเป็นพุทธประติมากรรม การสร้างพระพุทธรูปทั้งดงามสมัยหนึ่งที่เจริญในบริเวณภาคกลางที่จังหวัดสุโขทัย สมัยนี้ได้สร้างงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมมากมายที่ได้มีการศึกษาและค้นพบ (บุญขึ้น จิตธมโม. 2554 : 23)

ประติมากรรมเชียงแสนหรือล้านนา

เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ที่เรียกกันว่า อาณาจักรล้านนา ส่วนใหญ่ค้นพบการใช้หินทราย และการหล่อด้วยสัมฤทธิ์ เช่น พระพุทธรูปปางหนึ่ง สิ่งสอง ศิลปะที่โดดเด่นที่สร้างด้วยวัตถุที่หนัก เช่น หินทราย ก็ได้มีการขุดพบในพื้นที่อื่นๆ ในเขตภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ในจังหวัดเชียงใหม่ได้ค้นพบพระพุทธรูปที่แกะสลักด้วยหินทรายที่น่าสนใจ คือ พระเจ้าแช่งคม ในจังหวัดพะเยา นอกจากการสร้างรูปแทนสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น รูปสฤป หัวบัว สัตว์ต่างๆ

ประติมากรรมสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

ศิลปะสมัยนี้เกิดขึ้นภาคกลางของประเทศไทย ส่วนใหญ่มิงานประติมากรรมปูนปั้นที่โดดเด่น โดยได้รับอิทธิพลจากต่างชาติ เช่น จีน ฝรั่งเศส เยอรมัน เป็นต้น เข้ามาผสมผสานในประติมากรรมปูนปั้น เครื่องปั้นดินเผา ส่วนสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น เป็นประติมากรรมประเภทเครื่องประดับสถาปัตยกรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น

จากข้อมูลแต่ละยุคสมัยของประติมากรรมที่พบในประเทศไทย มีเอกลักษณ์เฉพาะยุคที่สื่อออกมาตามยุคสมัยนั้นๆ โดยได้รับอิทธิพลด้านศิลปกรรมต่างกัน หรือแม้กระทั่งนำมาพัฒนารูปแบบให้เห็นเฉพาะยุคสมัยก็มีแต่ขาดไม่ได้ในการสร้างในแต่ละยุคสมัยก็คือ คติความเชื่อที่คล้ายกันในการสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์ หรือรูปเคารพตามความเชื่อแต่ละสมัยนั้นๆ

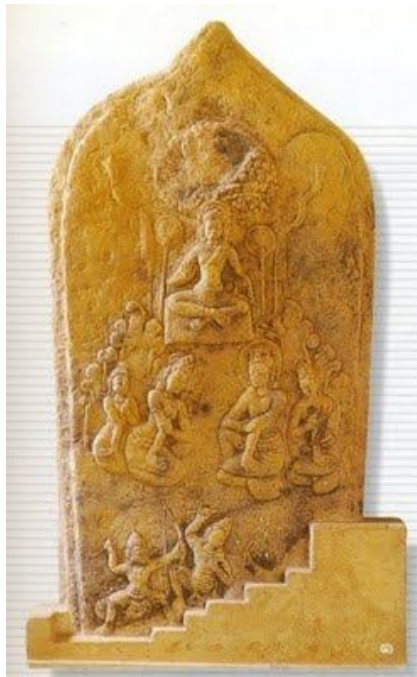
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมหินทรายในอีสาน

1. ความเป็นมาของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

ประติมากรรมหินทรายแต่ละยุคสมัยอาจไม่แตกต่างกันมาก จากยุคสมัยของประติมากรรมหินทรายในช่วงต้น จะปรากฏว่ายุคสมัยที่พบประติมากรรมหินทรายในอีสานเพียงสองยุคเท่านั้น คือ ยุคสมัยทวารวดีและยุคสมัยขอม เพราะการรุกคืบเข้ามาของวัฒนธรรมทั้งสองวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและอินโดจีนทั้งสองวัฒนธรรม ฉะนั้นรูปแบบของประติมากรรมหินทรายไม่แตกต่างกันมากแต่จะปรับเปลี่ยนไปตามของยุคสมัยมากกว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันประติมากรรมหินทรายไม่ได้หายไปจากคนอีสานเพียงแต่คติความเชื่อในการสร้างแตกต่างกันไป อดีตในการสร้างประติมากรรมหินทรายเพื่อเป็นพุทธรูปหรือเป็นรูปเคารพแต่ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายในอีสานปรับเปลี่ยนรูปแบบออกไปหลากหลายมากมายในเชิงธุรกิจ ประติมากรรมหินทรายในภาคอีสานในช่วงแรกจะเป็นผลงานในยุคสมัยของทวารวดี ยุคต่อมาคือยุคขอม ประติมากรรมในยุคสมัยของทวารวดีที่พบในภาคอีสาน ส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมที่สร้างเป็นชิ้นๆ เลย แตกต่างไปจากยุคสมัยขอม เราเห็น

เป็นหน้าบันหรือนางอัปสรานั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกสร้างในงานสถาปัตยกรรมยุคสมัยขอม สมัยทวารวดีนั้น มีประติมากรรมที่หลงเหลือให้ชมขึ้นสำคัญคือ ใบเสมาหินทราย ถูกพบทุกจังหวัดในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ แหล่งที่ใหญ่ที่สุดในการค้นพบใบเสมาคือ ใบเสมาเมืองฟ้าแดดสูงยาง ตั้งอยู่ อำเภอกมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เพราะคติความเชื่อการสร้างใบเสมา เพื่อปักเป็นขอบเขตพื้นที่ทำสังกรรมของพระสงฆ์ ปัจจุบันใบเสมาบางส่วนถูกนำไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดขอนแก่น

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 7 ใบเสมาเมืองฟ้าแดดสูงยาง (จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน) ในยุคสมัยทวารวดี 1

ที่มา : http://www.thapra.lib.su.ac.th/supat/slide/result.php?pageNum_rs=9&totalRows_rs=242&check=suit&keyword=71&Submit32=Search

ภาพประกอบ 8 ใบเสมาเมืองฟ้าแดดสูงยาง (จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน) ในยุคสมัยทวารวดี 2

ส่วนอีกแหล่งที่ค้นพบใหญ่ที่สุดเป็นอันดับสองคือ บ้านกุดโง้ง อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ เป็นแหล่งค้นพบใบเสมาจำนวนมากเป็นอันดับสองรองจาก อำเภอกมลาไสย ปัจจุบันใบเสมาที่บ้านกุดโง้ง สร้างเป็นศาลาเป็นที่จัดเก็บเป็นใบเสมาในยุคเดียวกันที่ อำเภอกมลาไสย ส่วนเนื้อหาในใบเสมาก็คล้ายกันแต่ที่บ้าน กุดโง้ง ยังไม่มีลักษณะเนื้อหา ลาวลายที่สมบูรณ์เท่ากับที่ กมลาไสย

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 9 ใบเสมาในยุคสมัยทวารวดีพบที่ หมู่บ้านกุดโง้ง อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ

พระพุทธรูปหินทรายก็เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นในยุคทวารวดี เราอาจเห็นทุกภาคในประเทศไทยเพราะลักษณะพระพุทธรูปมีความคล้ายคลึงกันมาก แต่ความเฉพาะพื้นที่ แต่ละความเชื่อก็จะแตกต่างกันไปแต่จุดเด่นของพระพุทธรูปสมัยนั้นคือความเรียบง่ายความสงบการถ่ายทอดอารมณ์ออกมาของช่างนั้นมีสิ่งแอบแฝง นำศรัทธาอยู่ในพระพุทธรูปในยุคนั้น จึงกลายเป็นต้นแบบในการแกะสลักหินทรายในยุคปัจจุบัน

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 10 พระพุทธรูปหินทรายรูปอู วัดภูโป จังหวัดกาฬสินธุ์

สมัยต่อมาที่มีอำนาจและมีศิลปกรรมที่บ่งบอกตัวเองและเป็นเอกลักษณ์มากที่สุดคือ ขอม หรือคนไทยคุ้นกับคำว่า ศิลปะยุคสมัยลพบุรี ยุคสมัย ขอม มีความยิ่งใหญ่ในด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ของสมัยนี้คือ ปราสาท ภูเขา (โรงพยาบาลสมัยนั้น) และที่สำคัญคืองานประติมากรรม ที่ทรงคุณค่าจนถึงทุกวันนี้

ไทยรู้จักอาณาจักรกัมพูชาในชื่อ ขอม มาตั้งแต่สมัยโบราณ วัฒนธรรมขอม เป็นต้นแบบของวัฒนธรรมไทยหลายประการ นับตั้งแต่ภาษาเขียนหรือตัวอักษร คนไทยให้การเคารพว่าเป็นภาษาครู ภาษาที่ใช้ราชการตลอดจนคำว่าราชาศัพท์และภาษาไทยทั่วไปที่มาจากรากฐานร่วมกับภาษาขอม (อุดม เขยกิจวงศ์. 2552 : 26)

จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมขอมเขามามีบทบาทมากในวัฒนธรรมไทย ซึ่งรวมทั้งงานศิลปกรรมด้วยเราจะพบเห็นได้จากปราสาทต่างๆ ที่อยู่ตาม จังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยรวมทั้งอีสาน อีสานเป็นแหล่งที่ค้นพบปราสาทขอมมากที่สุดในประเทศไทย เช่น ปราสาทพิมาย ปราสาทศรีขรภูมิ ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทภู กุสินทรรัตน์ เป็นต้น

ที่มา : <http://findthailand.com/places/prasat-sikhoraphum>

ภาพประกอบ 11 ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 12 ปราสาทคู จังหวัดชัยภูมิ

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 13 กู่สันตรัตน์ จังหวัดมหาสารคาม

ประติมากรรมขอมในประเทศไทย ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 (คริสต์ศตวรรษที่ 7-13) เป็นช่วงเวลาที่มีอิทธิพลของขอมได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง โดยมีลพบุรีเป็นเมืองสำคัญในช่วงเวลานี้ ประติมากรรมที่พบส่วนมากมักแกะสลักด้วย “หินทราย” กรรมวิธีนี้คงได้วิธีการแกะสลักมาจากเมืองขอม (สุชาติ เถาทอง. 2549 : 63)

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 14 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พบที่ปราสาทหินพิมาย

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 15 พระพุทธรูปปางนาคปรก กู่สันตรัตน์ จังหวัดมหาสารคาม

2. คติความเชื่อประติมากรรมหินทรายในอีสาน

ความเชื่อของมนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่เป็นแรงกดดันให้มนุษย์ใช้ความพยายามที่จะสร้างสรรค์งานให้เป็นรูปธรรมขึ้นมาเพื่อสนองความเชื่อ เช่น มนุษย์มีความกลัวต่อธรรมชาติเป็นต้นว่า ไฟแลบ พายุร้อนฟ้าผ่า อิทธิพลของดิน น้ำ ลม ไฟ และสิ่งที่มีอิทธิพลทางธรรมชาติ รวมถึงความเชื่อในเรื่องของผี วิญญาณ ทางดี ทางร้าย โชคเคราะห์ ต่างๆ ให้มนุษย์เชื่อเรื่องของเทพ เทวดาจึงได้สร้างรูปเคารพขึ้นตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาแล้ว มีการสร้างระบบพิธีกรรมต่างๆ ประกอบรูปเคารพ เช่น อียิปต์ กรีก โรมัน อินเดียและชาติอื่นๆ อีกมาก การสร้างรูปเคารพหรือสัญลักษณ์เกิดจากความเชื่อของมนุษย์ เป็นสาเหตุให้เกิดงานด้านศิลปกรรมขึ้น ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานหัตถกรรมและประดิษฐ์กรรมต่างๆ โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อของมนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดงานศิลปกรรมขึ้น (กรมศิลปากร. 2542 : 6)

ความเป็นมาของการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้าว่าในครั้งพุทธกาล การสร้างรูปแทนพระพุทธรูปเจ้ายังไม่นิยมสร้างพุทธรูปขึ้นนับถือแต่ไตรสรณคมน์ ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรมคำสอนพระพุทธรูป และพระสงฆ์สาวกอันเป็นหลักสูงสุดในพระพุทธศาสนาครั้งต่อมาเมื่อพระพุทธรูปเสด็จดับขันธปรินิพาน บรรดาเหล่าสาวกหาสิ่งอื่นสิ่งใดเป็นสิ่งที่เคารพแทน ด้วยพระพุทธรูปได้มีพุทธรูปที่แกะพระสงฆ์สาวกให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่แทนพระองค์ ปรากฏในมหานิพพานสูตรปริวรรตในตำนานพุทธประวัติยังกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวว่าเมื่อพระพุทธเจ้าใกล้เสด็จดับขันธปรินิพานนั้น พระพุทธรูปได้มีพุทธรูปแทนเหล่าพุทธรูปที่เหล่าใดที่ใครเห็นพระพุทธรูปให้ปลงธรรมสังเวช ณ สังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง อันประกอบด้วย สถานที่ประสูติ ณ ลุมพินีวัน แขวงเมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ทรงตรัสรู้พระโพธิญาณ ณ โพธิพฤษมณฑล แขวงเมืองพาราณสี และสถานที่เสด็จเข้าสู่ปรินิพาน บริเวณต้นรังค์ ณ แขวงเมืองกุสินารา

ดังนั้น สังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป โดยพุทธรูปเป็นปฐม นอกจากสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งที่กล่าวมา ยังมีสถานที่ซึ่งพระพุทธรูปทรงแสดงปฏิหาริย์ 4 แห่ง ได้แก่ เมืองสังกัสสะ หรือสังกสินคร เมืองสาวัตถี เมืองราชคฤห์และเมืองเวสาลี

หลังพระพุทธกาลกล่าวล่วงมาถึงสมัยราชวงศ์สุโขทัย ปกครองอินเดียฝ่ายเหนือราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 กษัตริย์องค์สำคัญของราชวงศ์นี้คือ พระเจ้าอโนชกะ (พ.ศ. 621-687) ทรงตั้งราชธานีที่เมืองเปศวาร์ ในแคว้นคันธาระอันเป็นบริเวณที่มีการนับถือพุทธศาสนาสืบมา แต่ครั้งพุทธกาล ในระยะนี้ ชาวกรีกที่เป็นพุทธศิกชนที่อาศัยอยู่ในเมืองคันธาระ เกิดมีความคิดที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยลักษณะพระพุทธรูปเมื่อแรกสร้างนั้นอนุโลมสร้างตามมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธรูปให้พระพุทธรูปศิกชนได้ระลึกถึงพระพุทธรูป เมื่อแลกรูปสร้างพระพุทธรูปตามมหาบุรุษลักษณะทั้ง 32 ประการนั้น ช่างในสมัยโบราณได้เลือกลักษณะเพียงบางประการในการสร้างประติมากรรมรูปเคารพ และผสมผสานพุทธรูปอิริยาบถตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ ได้แก่ นั่ง ยืน เดิน นอน รวมถึงการสื่อความหมายสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ในพุทธประวัติด้วยการใช้พระหัตถ์ และนิ้วพระหัตถ์ เรียกว่า “ปาง” หรือ “มุทรา” (กรมศิลปากร. 2544 : 6)

ศิลา ประติมากรรมรูปเคารพส่วนใหญ่ รวมทั้งรูปทวารบาลลอยตัว (ยกเว้นในศิลปแบบแบบบายน) และภาพสลักขนาดใหญ่ ล้วนสลักด้วยศิลาทั้งสิ้น เมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ 11 (ศิลปแบบพนมดง)ช่างขอมนิยมใช้แต่ศิลาเชสต์ หลังจากนั้น จึงใช้ศิลาทรายกันน้อยลง แต่หลังจากสมัยบายนแล้วก็ใช้ศิลาทรายกันน้อยลง (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. 2515 : 3)

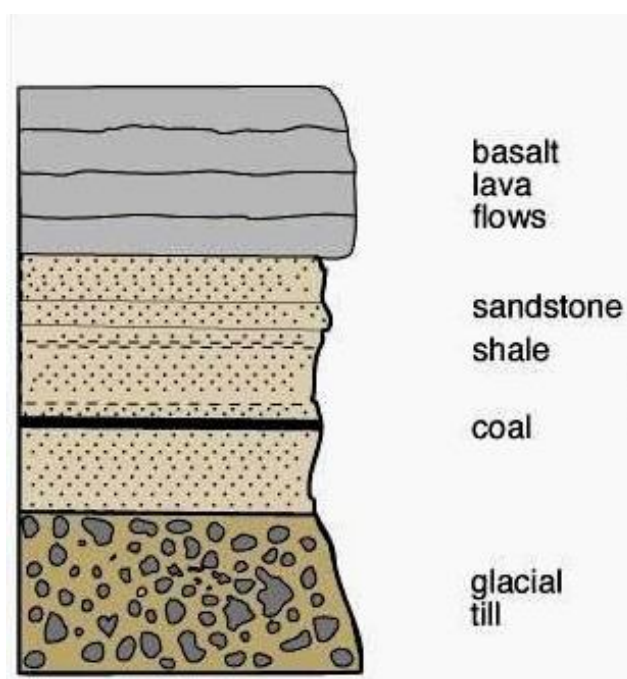

ประติมากรรมขอมใช้วิธีสลักอย่างตรงไปตรงมา ประติมากรรมที่สลักยังไม่สำเร็จในลักษณะต่างๆ กัน ย่อมแสดงให้เห็นถึงวิธีสลักได้เป็นอย่างดี ในขั้นต้นจะมีการแกะสลักประติมากรรมให้เป็นรูปโคลน โดยยังเหลือเศษหินไว้สำหรับส่วนที่แบบบางทุกส่วน จนกระทั่งสลักประติมากรรมนี้สำเร็จเป็นครั้งสุดท้ายในศาสนสถานนั่นเอง ส่วนสำคัญของรูปเคารพ เช่นรอยที่คอ ที่ท้องและนัยน์ตารอยที่แสดงถึงความสวยงามตามประเพณี เครา ฯลฯ ก็คงสลักเมื่อกระทำพิธี “เบิกพระเนตร” ประติมากรรมเหล่านั้น ตั้งแต่สมัยบาปวนประติมากรรมที่ประดิษฐานอยู่ในศาสนสถานก็มักสลักสำหรับเรียบริ้วด้วยกว่าในสมัยก่อนๆ แต่ละรายละเอียดบางประการกลับสลักอย่างคร่าวๆ เช่น เครา และหนวด รวมทั้งนัยน์ตาที่สลักเป็นเพียงรอยบางๆ หรือเจาะลึกลงไปใบบนหน้า ทั้งอาจแสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงในการประกอบพิธี “เบิกพระเนตร” ให้ง่ายลงก็ได้ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. 2515 : 6)

3. หินทรายกับประติมากรรม

หินทรายได้รับความนิยมในการมาสร้างงานด้านประติมากรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นหินที่สามารถแกะสลักได้ง่าย มีความคงทนถาวรขณะนั้นช่างในสมัยก่อนและปัจจุบันจึงนิยมนำหินทรายมาแกะสลัก

หินทราย (Sand Stone) เป็นหินตะกอนชนิดหนึ่งก่อตัวขึ้นมาจากทราย ซึ่งเป็นชิ้นส่วนของควอตซ์ ที่แตกสลายมาจากหินแกรนิตและหินทราย เป็นหินที่ยอมให้น้ำซึมผ่านได้ สีของหินจะแตกต่างกันไป สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น นำมาย่อยเพื่อใช้ในการก่อสร้างหรือใช้สำหรับขัดถู (สุชาติ เภาทอง. 2549 : 127)

ที่มา : <http://www.neutron.rmutphysics.com>

ภาพประกอบ 16 ลำดับชั้นของหินทราย

1

2

ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki>

1. หินทรายสีน้ำตาล
2. หินทรายแป้ง

ภาพประกอบ 17 หินทราย

หินทราย เป็นหินที่มีชนิดรูปพรรณซึ่งเกิดจากเม็ดทรายผืนกติดกันด้วยสารซิลิกา หรือสารอื่นๆ เช่น ออกไซด์ของเหล็ก ดินเหนียวหรือแคลไรท์ หินทรายมีหลายชนิด ส่วนใหญ่แกะสลักได้ง่าย ขณะขุดขึ้นมาจากเหมืองใหม่ๆ ดัชนีเนื้อหินยังชุ่มน้ำอยู่ ซึ่งน้ำในเนื้อหินทรายจะเต็มไปด้วยแร่ธาตุ และสารต่างๆ ละลายอยู่ แต่ถ้าก้อนหินนี้ถูกอากาศนานเข้า ความชื้นในเนื้อหินจะค่อยๆ ระเหยไปเหลือแต่แร่ธาตุต่างๆ มีผลให้ช่วยกันจับยึดเนื้อหินจนแข็งตัว หินทรายสำหรับประติมากรอเมริกันนิยมนำมาใช้ ได้แก่ หินสีน้ำตาล หินทรายแอมเฮอร์สและหินดันวิลล์ (Brown Sandstone, Amherst sandstone และ Dunville stone) ส่วนหินทรายในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การแกะสลักประติมากรรมและ/หรือสร้างสถาปัตยกรรม (เทวสถาน, พุทธสถาน) ได้แก่ หินทรายสีชมพู สีเขียว และสีน้ำตาล (สุชาติ เกาทอง. 2549 : 136)

ในประเทศไทยพบประติมากรรมที่สร้างด้วยหินเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป โบราณ ลวดลายปูนปั้นหินทรายโบราณที่ประดับที่ปราสาทต่าง แม้กระทั่งสถาปัตยกรรมโบราณต่างๆ โดยได้รับอิทธิพลศิลปะอมราวดีของอินเดีย ในสมัยนี้ประติมากรรมอินเดียถึงซึ่งความงามอย่างแท้จริงทั้งทางด้านสุนทรียภาพและวิธีการที่ใช้ มีตัวอย่างปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากจากภาพสลักที่ใช้ตกแต่งสถูป และศาสนสถานแต่มีลักษณะแตกต่างกัน ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะจากขนาดและวัตถุที่ใช้เท่านั้น แต่เนื่องจากว่าแต่ละสกุลช่างต่างมีลักษณะพิเศษของตนโดยเฉพาะ ในสมัยนี้มีตัวอย่างประติมากรรมลอยตัวขนาดใหญ่กว่าธรรมชาติที่เมืองมอราไปจนถึงภาพเหมือนขนิษฐาขนาดใหญ่ ที่ถ้ำการ์ลี และกันเหรี รวมทั้งภาพสลักเป็นจำนวนมากที่อมราวดี ซึ่งบุคคลในภาพมักมีขนาดสูงเพียง 20 เซนติเมตรเท่านั้น ศิลปินสีชมพูแกซึ่งใช้ที่เมืองมอราทำให้ประติมากรรมมีรูปร่างค่อนข้างหนักคล้ายกับศิลปะที่การทูตแต่หินอ่อนสีขาว หรือสีแดงที่อมราวดีจะทำให้ภาพสลักมีลักษณะเกลี้ยงเกลา และอ่อนหวาน (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศกุล. 2543 : 121)

ประติมากรรมหินทรายในยุคสมัยศิลปะของประเทศไทยก็ยังได้รับอิทธิพลของอินเดีย อินเดีย และขอมเข้ามามีบทบาททางรูปแบบทางด้านศิลปกรรมจำนวนมากรวมทั้งคติความเชื่อด้านทางพุทธศาสนา ในการสร้างประติมากรรมหินทรายในประเทศไทย แต่ละยุคสมัยก็แตกต่างกันไปทั้งในเรื่องของรูปแบบ ที่เกิดจากช่าง คติความเชื่อของคนในยุคสมัยนั้น

บริบทพื้นที่

บริบทพื้นที่ในการทำวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษา ซึ่งให้เหมาะแก่การเก็บข้อมูล เพื่อตอบตามความมุ่งหมายของผู้วิจัยได้ตั้งไว้ คือหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัด นครราชสีมา เพื่อเป็นพื้นที่ในการศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่ของประติมากรรมหิน ทราย เนื่องจากหมู่บ้านหนองโสนมีกลุ่มหัตถกรรมหล่อหินทรายใหญ่แห่งหนึ่งและเป็นที่รู้จักมาก เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับหินทราย

บ้านหนองโสนแรกเริ่มชื่อ "บ้านหนองไทร" เมื่อก่อนนี้เป็นหมู่บ้านเดียวกับบ้านดอนพราหมณ์ แต่ภายหลังเมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้นจึงได้มีการแยกการปกครองออกมาและได้ตั้งชื่อใหม่ว่า "บ้านหนอง โสน" เพราะเมื่อก่อนมีต้นโสนขึ้นอยู่เต็มไปหมด เดิมชาวหนองโสนมีอาชีพหลักคือทำนาข้าวและทำไร่มัน สัมปะหลัง หรือรับจ้างตามโรงงานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลท่าอ่าง หรือในเขตอำเภอใกล้เคียง แต่บ้าน หนองโสนทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงไปเพราะอาชีพหลักอีกอย่างที่ทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ สลับกับการทำไร ทำนาก็คือ การทำผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย

วัฒนธรรม ภูมิสังคม ประเพณี

วัฒนธรรมประเพณี บ้านหนองโสน หมู่ที่ 8 ขนบธรรมเนียมประเพณี ลอย กระทง สงกรานต์ เข้าพรรษา

ออกพรรษา ตักบาตรเทโว และประเพณีทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ประเพณีลอยกระทง

ศาสนา สถาบันและองค์กรศาสนา หมู่บ้านหนองโสนประชากรส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีประติมากรรมหล่อหินทราย

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านหนองโสน หมู่ที่ 8 ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่รวม ทั้งหมด 3,352 ไร่ แบ่งออกเป็น

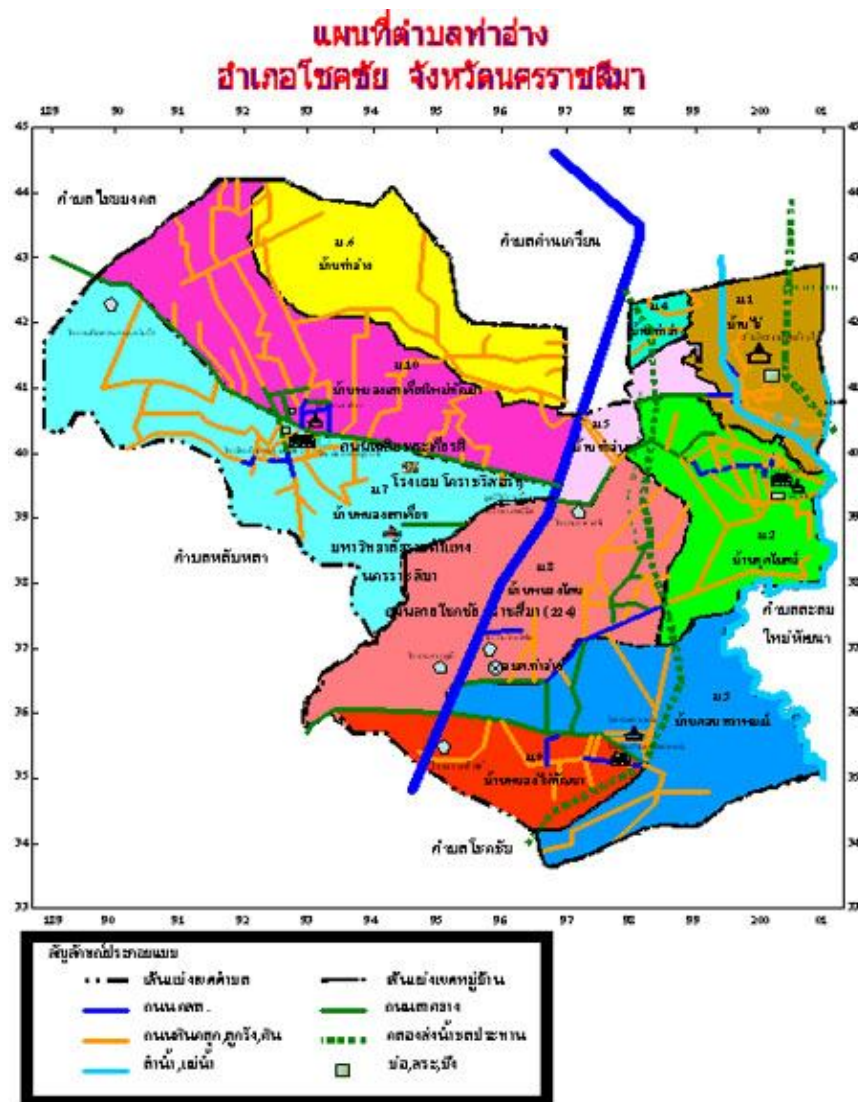
พื้นที่นา	599	ไร่
พื้นที่ไร่	977	ไร่
พื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น	20	ไร่
พื้นที่อื่นๆ อาศัย	200	ไร่

ลักษณะที่ตั้ง บ้าน หนองโสน หมู่ที่ 8 ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย ตั้งทางทิศเหนือ
อยู่ห่างจากตัวอำเภอโคกชัย

มีระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านกุดโบลี หมู่ที่ 2 ตำบลท่าอ่าง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านดอนพราหมณ์หมู่ที่ 5 ตำบลท่าอ่าง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านกุดจอกน้อย หมู่ที่ 6 ตำบลละลมใหม่พัฒนา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านหนองเสาเดียว หมู่ 7 ตำบลท่าอ่าง

ที่มา : <http://www.thaang.go.th/generaldata.php>

ภาพประกอบ 18 แผนที่หมู่บ้านหนองโสน ตั้งอยู่ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา

ข้อมูลด้านประชากร บ้านหนองโสน มีจำนวนครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 96 ครัวเรือน
จำนวน ประชากรรวมทั้งสิ้น 371 คน แยกเป็น ชาย 177 คน หญิง 194 คน

แหล่งน้ำธรรมชาติ บ้านหนองโสน หมู่ที่ 8 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นใช้ในการอุปโภค
บริโภค มีบ่อบาดาล 3 บ่อ สระน้ำสาธารณะ 1 แห่ง

การคมนาคม โทรศัพท์ และไฟฟ้า บ้านหนองโสน หมู่ที่ 8 มีถนนภายในหมู่บ้านเป็น
คอนกรีตเสริมเหล็ก นอกนั้นเป็นถนนลูกรัง และหินคลุก การสัญจรไปมาระหว่างตำบลท่าอ่างกับตำบล
ใกล้เคียงส่วนมากมีความสะดวกถนนยัง เป็นลูกรัง มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 2 ตู้ ครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ครบ
ทุกหลังคาเรือน

สภาพทางเศรษฐกิจ บ้านหนองโสน หมู่ที่ 8 ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย รายได้เฉลี่ย
28,150 บาท/คน/ปี

การประกอบอาชีพ อาชีพหลักทำนา อาชีพรอง คือ อุตสาหกรรมในครัวเรือน
(ประติมากรรมหล่อหินทราย)

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์สาธิตมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP บ้านหนองโสนเป็นศูนย์
รวบรวม ประวัติความเป็นมาและบริการข้อมูล ข่าวสารตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ กระบวนการ ขั้นตอน
การผลิตและวิวัฒนาการ ของประติมากรรมหินทรายหนองโสน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องความเชื่อ

ราชบัณฑิตยสถาน (2503 : 851) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวถึง
ความเชื่อไว้ว่าศรัทธา น. ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส

มณี พะยอมยงค์ (2528 : 66) ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปนามสิ่งใดที่
ผู้คนที่ได้พบได้สัมผัสในอายตนะทั้ง 6 ผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น ตากระทบรูป จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นว่า
รูปที่พบเห็นนั้นเป็นอย่างไร ภาษาศาสนาเรียกว่าเกิดจักขุวิญญาณคือ ความรู้สึกเกิดขึ้นทางตา เวลา
ใช้หูฟังเสียงจะเป็นเสียงเพราะหรือไม่ เพราะการวินิจฉัยอย่างนี้เรียกว่า โสตวิญญานความรู้สึกเกิดขึ้น
ทางหู สิ่งที่คุณได้พบเห็นสัมผัสทางใดทางหนึ่งนี่เองเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่ออันเป็นสัญเจตนา
จุดเบื้องต้นส่วนนามธรรม เมื่อได้รับการเพาะเชื่ออย่างนี้ ต่อมาเกิดการเสริมแต่ง โดยอาศัย
สิ่งแวดล้อมที่คนเราได้สัมผัสทุกวันเป็นเครื่องช่วยให้เจริญเติบโต และเมื่อจิตใจคิด ความเชื่อด้าน
รูปธรรมก็เกิดขึ้นเป็นรูปเป็นสัญลักษณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งรวมความว่า ความเชื่อมี 2 ประการคือ

1. ความเชื่อที่เป็นนามธรรม
2. ความเชื่อที่เป็นรูปธรรม

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522 : 2) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้
เกิดความเชื่อและความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive
Society) อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรม
แสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

คึกฤทธิ์ ปราโมช (2521 : 7-12) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เราอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่าฝนตกเพราะนาคให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟาร์องก็ว่าเป็นเสียงรถพระอินทร์กำลังยกทัพมโหรีมารุต เป็นไพร่พลไปรบยักษ์ ฟาแลบก็ว่า แสงจากนางเมขลาส่องแก้ว ฟาผ่าก็รามสูรขว้างขวาน โลกของเรานั้นแบบ มีปลาอานนท์หนุนอยู่ เวลาแผ่นดินไหวก็ว่าปลาอานนท์พลิกตัว.....วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ ถือคติความเชื่อถือเหล่านั้นนี้ไม่จริง มีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหว ซึ่งพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ในความเชื่อถือของมนุษย์ และได้เข้ามาแทนที่เรื่อยมา

สุวัฒน์ จันทรจาง (2540 : 7) เป็นปรากฏการณ์ทางจิตมนุษย์ ที่เกิดจากการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) จัดว่าเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิม เริ่มต้นตั้งแต่มนุษย์เกิดมาเป็นทารก และมีการพัฒนาการกลายมาเป็นความใคร่รู้ในวัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในวัยเด็ก มนุษย์แสวงหาความรู้ความเชื่อจากประสบการณ์ด้วยประสาทสัมผัส เช่นการใช้นิ้วมือลองแตะสิ่งของที่สงสัย การใช้ลิ้นเลีย ชิม หรืออมเพื่อการรู้รส ทารกทั่วไปจะให้ความสนใจต่อสิ่งแปลกใหม่ เด็กจะตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบจากปัญหาต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว เมื่อพัฒนาการของเด็กเจริญขึ้นตามวัย มนุษย์จะแสวงหาความเชื่อทางประสบการณ์ด้วยประสาทสัมผัสส่วนอื่น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการที่จะใช้ความคิด

2. แนวคิดการแปลงวัฒนธรรมเป็นสินค้า

แนวคิดการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ต้องมีทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถประยุกต์และปรับเปลี่ยนให้เป็นสินค้าได้ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดทุนวัฒนธรรมเป็นแนวคิดพื้นฐานของแนวคิดการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

คุณค่าทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์นั้น โดยได้แบ่งทุนวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ (Tangible Culture) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุ ผลงานทางศิลปะ ภาพเขียน รูปปั้น ทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ไม่ได้ถูกจำกัดในรูปแบบเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตไปถึงทุนกายภาพ หรือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร สิ่งประดิษฐ์ ทุนวัฒนธรรมรูปแบบนี้สามารถสึกหรอ ผุพังได้ ถ้าไม่ได้รับการดูแลรักษา และสามารถ วัดมูลค่าในรูปของเงินได้ไม่ว่าจะเป็นตัววัตถุเอง หรือการบริการที่ใช้วัตถุนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการให้บริการ

2. ทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (Intangible Culture) เป็น ทุนที่อยู่ในรูปของทรัพย์สินทางปัญญา หรืออาจเรียกว่าวัฒนธรรม ที่ไม่ใช่วัตถุ (Nonmaterial Culture) ได้แก่ ความคิด การปฏิบัติ ความเชื่อและค่านิยมที่แบ่งปันระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง เพลง งานวรรณกรรม นิทาน ตำนานพื้นบ้าน ดนตรี เป็นต้น ถึงแม้ว่าทุนวัฒนธรรมจะแบ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ และทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ แต่ทุนวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้มีความสัมพันธ์กันเนื่องจากสิ่งที่มีสัมผัสได้ มักมีความหมาย หรือคุณค่าอยู่เบื้องหลัง นอกจากนี้ทุนวัฒนธรรมในสองรูปแบบนี้สามารถปรากฏได้ในทุกช่วงของเวลา ในฐานะทุนคงคลัง (Capital Stock) ซึ่งมีมูลค่าทาง เศรษฐศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรม โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540) ได้เรียกทุนคงคลังนี้ว่า วัฒนธรรมคงคลัง (Cultural Stock) (ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. 2550) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรมและโอกาสทางธุรกิจ, Executive Journal

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว (2550) กล่าวว่า การพัฒนาทุนวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากทุนวัฒนธรรมเป็นต้นน้ำ ของห่วงโซ่มูลค่าในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่ สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ เมื่อทุนวัฒนธรรมฝังตัวเข้าไปในสินค้า จะเรียกว่าสินค้านั้นว่าสินค้าวัฒนธรรม ธุรกิจสามารถนำทุนวัฒนธรรม เช่น เรื่องราว (Story) เนื้อหา (Content) ของวัฒนธรรมมาสร้างความโดดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ของตนโดยผ่านการใช้ทุนวัฒนธรรมสร้างความแตกต่างหรือจุดขายให้กับสินค้า

3. แนวคิดการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2539 : 1) อธิบายว่าสินค้าวัฒนธรรมคือสินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าหรือบริการนั้น การที่ผู้บริโภคซื้อสินค้าและบริการใดมาบริโภคก็ ตามสิ่งที่ผู้บริโภคได้รับมา ไม่ใช่เฉพาะตัวสินค้า แต่ยังได้วัฒนธรรมที่ฝังตัวในสินค้าหรือบริการนั้นมา ด้วย เช่น ชุดไทยมีการฝังตัวของวัฒนธรรมแตกต่างจากชุดสากลของตะวันตกและกิโมโนของญี่ปุ่น ทำนองเดียวกันการบริโภคโต๊ะจีน หรือการ บริโภคอาหารแบบญี่ปุ่นจะมีนัยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด เป็นต้น การมีการฝังตัว ของวัฒนธรรมที่แตกต่างในสินค้าหรือบริการทำให้เกิดความแตกต่างของสินค้า (Product Differentiation) ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการของสินค้า (ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. 2550) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรม และโอกาสทางธุรกิจ Creative Economy, Cultural Capital and Business Opportunity, Executive Journal)

4. แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ กล่าวถึงกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural Process) กระบวนการผลิต (production) การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (Reproduction) วัตถุสิ่งของที่กลายมาเป็นสินค้าใน ระบบทุนนิยม แนวคิดในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมต้องมีการผลิตและผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (Cultural production & reproduction)

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ มีแนวคิดผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมว่ามีลักษณะเช่นเดียวกันกับการผลิตและผลิตซ้ำทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ต้องมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต และพลังงานการผลิต ขณะเดียวกันการผลิตทางวัฒนธรรมก็มีประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตและความไม่เท่าเทียมกัน หรือการกระจุกตัวของการครอบครองปัจจัยการผลิต เกี่ยวกับปัจจัยการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ แยกวัตถุซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตทางวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท

1. วัตถุซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ผู้สร้างใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายสื่อความหมายของแรงงาน เช่นการขับร้องโดยใช้เสียงเป็นวัตถุ การเต้นรำใช้ร่างกายเป็นวัตถุการแสดง ดังนั้นปัจจัยการผลิตคือตัวนักร้อง นักเต้น

2. วัตถุที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ มนุษย์นำเอาสิ่งต่างๆ ที่อยู่ภายนอกมาใช้สร้างงานจำแนกออกได้ 5 ประเภท

2.1 การผสมผสาน ระหว่างร่างกายมนุษย์และวัตถุภายนอก เช่น การสวมหน้ากากเล่นละคร

2.2 การพัฒนา เครื่องมือสำหรับสื่อชนิดใหม่ เช่นดนตรี

2.3 การเลือกใช้ การแปรรูปวัตถุชนิดต่างๆ ที่สมบูรณ์ในตัวของมันเองมาสร้างงาน และมีความหมายทางวัฒนธรรม เช่นการใช้ดิน หิน เป็นองค์ประกอบในงานประติมากรรม

2.4 การพัฒนาระบบเทคนิคที่มีความสามารถในการผลิตซ้ำ ทำให้สามารถเสนองานดังกล่าวข้างต้น เช่น การพัฒนาเครื่องถ่ายภาพเอกสาร การพัฒนาระบบบันทึกและกระจายเสียง

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิต เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ สรุปว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมปรากฏให้เห็นได้ชัดในกรณีการใช้วัตถุอื่นที่ไม่ใช่ทรัพยากรของบุคคล การขับร้องโดยใช้เสียงเป็นวัตถุ การเดินรำใช้ร่างกายเป็นวัตถุในการแสดง ดังนั้นปัจจัยการผลิตคือตัวนักร้อง นักเต้น ขณะที่การผลิตอื่นต้องอาศัยทรัพยากรบุคคล เช่น ละครสวมหน้ากาก การเล่นเกมดนตรี งานประติมากรรม ล้วนมีระยะห่างทางสังคมระหว่างผู้ซื้อ ผู้สร้างงาน และผู้เสพมากกว่างานประเภทแรก เพราะว่างานมีลักษณะเฉพาะทาง

ระบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ ความหมาย คุณค่าที่ยึดถือในสังคมโดยใช้เครื่องมือชนิดต่างๆ เช่นการปั้น การพิมพ์ การคัดลอก การแพร่ภาพภายใต้บริบทสังคมสมัยใหม่ที่มีเทคโนโลยีการผลิตซับซ้อน เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถผลิตซ้ำความหมายคุณค่าเดิม และมีศักยภาพที่จะผลิตความหมายใหม่ขึ้นมาได้ ซึ่งการันตีความ ยึดครองการใดก็ตามย่อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มทางสังคมที่ยึดครองการตีความ ยึดครองการอธิบายแบบเดิม (พิทักษ์น้อยวงศ์, 2548 : 14-15)

สรุปได้ว่าแนวความคิดและคติความเชื่อส่งผลให้มีการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเป็นตัวแทนกราบไหว้บูชา รวมไปถึงแนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวความคิดและทฤษฎีในงานวิจัยเล่มนี้เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงการวิเคราะห์ข้อมูลให้เห็นชัดเจน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญชื่น ฐิตธมฺโม) (2554 : 3) ได้ศึกษากระบวนการอนุรักษพุทธประติมากรรมหินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพาว (วัดลี) กล่าวไว้ว่า การสร้างประติมากรรมหินทรายที่เกิดจากภูมิปัญญาของช่างพะเยาทำให้เกิดสกุลช่างพะเยาที่มีลักษณะโดดเด่นในด้านศิลปะซึ่งโบราณวัตถุ พุทธประติมากรรมหินทรายมีอายุเก่าแก่ประมาณราวพุทธศตวรรษที่ 20 -21 เพราะพายเป็นแหล่งหินทรายมากมาย ประกอบกับใช้หินทรายเป็นพุทธประติมากรรม แสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าของช่างและผู้สร้างถวาย

ธานี กลิ่นขจร (2530 : 5-57) ได้ศึกษาพุทธปรัชญาในงานประติมากรรม โดยผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์งานทางประติมากรรม ที่สื่อความหมายจากเนื้อหาปรัชญาที่ได้จากศาสนาพุทธ โดยเฉพาะเรื่องของไตรลักษณ์ คือ สัจธรรมของสิ่งทั้งปวง ได้แก่ อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (สภาพที่ทนได้ยาก) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) จากการศึกษา พบว่าการสร้างสรรค์งานประติมากรรมที่มีแนวคิดทางปรัชญาพุทธเป็นพื้นฐานนั้นเป็นการดำเนินการที่มีหลักการ ขั้นตอน และจุดหมาย

มณี พันทวี (2525) ได้ศึกษาประติมากรรมรูปสิงห์ในแบบศิลปะลพบุรีที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แบ่งเป็นสองประเภท คือ ประติมากรรมนูนสูง และประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมทั้งสองประเภทสร้างขึ้นด้วยหินทรายตามอิทธิพลของแบบศิลปะเขมร มาตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนคร จนถึงสมัยสุดท้ายของเมืองพระนคร ประติมากรรมเหล่านี้ได้สลักขึ้น เพื่อใช้ประกอบลายตกแต่งสถาปัตยกรรมและสลักขึ้นเพื่อความเชื่อทางศาสนาทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์

พจนา วรรณจันทร์ (2540) ได้ศึกษาประติมากรรมในศิลปะแบบเขมรที่ปราสาทหินพนมวัน ได้สร้างขึ้นมาเพื่อประกอบสถาปัตยกรรม เป็นประติมากรรมปูนดำในส่วนที่เป็นทับหลัง หน้าบัน และ กลิบบนปูนประดับ เป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ส่วนประติมากรรมลอยตัวที่พบอยู่ในบริเวณของ ปราสาทเป็นพระพุทธรูป เทวรูป และพาหนะเครื่องใช้ของเทพ เป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และ พุทธศาสนา โดยประติมากรรมดังกล่าวได้สร้างเพื่อประกอบความเชื่อที่นับถือของมนุษย์ในอดีต ต่อเนื่องกันมาประมาณ 200 ปี คือตั้งแต่พุทธศักราช 1425-1330 ในศิลปกรรมเขมร แบบพระโค บาคัง เกาะแกร์ แปรรูป บันทายศรี คลัง และบาปวนและปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา ยังเป็นสถานที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้านในปัจจุบัน

ความหมายของช่องทางการจัดจำหน่าย หมายถึง กิจกรรมในด้านการตลาดโดยมีวัตถุประสงค์ หลักคือ การปรับปรุง การโยกย้าย การขนถ่าย การสื่อสารข้อความ การดำเนินการด้านอรรถประโยชน์ สูงสุดเกี่ยวกับ เวลา สถานที่ และค่าใช้จ่าย และจากผลการศึกษา พบว่า ช่องทางการจัดจำหน่ายของ ผู้ผลิตหินทรายบ้านหนองโสน เป็นไปตามหลักการของ Phillip Kotler (ช่องทางการจัดจำหน่าย) มีอยู่ 4 รูปแบบ คือ

1. ช่องทางตรง (Direct Channel) เป็นช่องทางที่ผู้ผลิตขายสินค้าโดยตรงให้แก่ลูกค้า โดยไม่ขายผ่านใครทั้งสิ้นหาเองขายเองที่ร้านค้า ทั้งที่เป็นเพียงร้านค้า และร้านค้าที่มีการจัดแสดงสินค้าที่ ตกแต่งเหมือนแกลอรี นอกจากนี้พบว่ายังมีการเสนอขายผ่านทาง web site

2. ช่องทางหนึ่งระดับ (One-Level Channel) เป็นช่องที่ประกอบไปด้วย คนกลางหนึ่ง ระดับ คือพ่อค้าปลีกกระจายสินค้าไปยังผู้บริโภค พบว่ามีพ่อค้าคนกลางในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศสามารถมาเลือกซื้อสินค้าและการจัดการขนส่งเอง

3. ช่องทางสองระดับ (Two-Level Channel) เป็นช่องทางที่ประกอบไปด้วย คนกลาง สองระดับได้แก่ พ่อค้าส่ง และพ่อค้าปลีก พบว่า จำนวนคนกลางหรือพ่อค้าส่งที่อยู่ต่างที่จะเลือกซื้อ สินค้าในปริมาณมากๆ เพื่อจะนำไปจำหน่ายต่อให้กับคนกลาง หรือพ่อค้าปลีกอีกทอดหนึ่งแล้วพ่อค้าคน ดังกล่าวขายสินค้าให้กับผู้บริโภคที่อยู่ในชุมชนต่างๆ

4. ช่องทางสามระดับ (Three-Level Channel) ประกอบไปด้วย คนกลางสามระดับ ได้แก่ผู้ค้าส่ง ผู้ค้าอิสระ และพ่อค้าปลีก ซึ่งแต่ละฝ่ายมีกลุ่มย่อยช่วยดำเนินการขาย โดยรวบรวม ผลิตภัณฑ์ที่ขายไว้ในพื้นที่เดียวกันและขายสินค้าให้กับผู้บริโภค พบว่า แหล่งที่รวบรวมของที่ขายไว้ใน พื้นที่เดียวกัน เช่น ด่านเกวียน ร้านชาวดินหรือพื้นที่ที่จัดแสดงสินค้า จะมีพ่อค้าส่งหรือพ่อค้าอิสระที่มี มากกว่า 2-3 ราย จะมาซื้อผลิตภัณฑ์หินทรายบ้านหนองโสน แล้วนำมาขายในพื้นที่เดียวกันเป็นการ รวมกลุ่มของผู้ขาย เพื่อที่ขายผลิตภัณฑ์ให้กับผู้บริโภค (ชนิษฐา แก้วเอียด. 2553) ช่องทางการจัดจำหน่ายหินทราย บ้านหนองโสน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา Journal of Nakhonratchasima College

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดนครราชสีมา มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตการวิจัย
 - 1.1 ด้านเนื้อหา
 - 1.2 ด้านพื้นที่ในการวิจัย
 - 1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.4 ด้านวิธีวิจัย
 - 1.5 ด้านระยะเวลา
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา ประวัติความเป็นมาและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน และการเปลี่ยนแปลงของประติมากรรมหินทรายในอีสานตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ
 - 1.1 ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน
 - 1.2 ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทราย
2. พื้นที่วิจัย
พื้นที่ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายในอีสาน ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษาเฉพาะแหล่งชุมชนที่มีความโดดเด่นในการสร้างประติมากรรมหินทราย และยังคงสร้างประติมากรรมหินทรายในยุคปัจจุบัน คือ หมู่บ้านศิลปหัตถกรรมงานหล่อหินทราย บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดนครราชสีมา
3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 3.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)
ปราชญ์ ผู้รู้ในท้องถิ่น จำนวน 2 คน นายสุทิน ปรอยกระโทก นายพุกัน สรรทรัพย์

3.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants)

กลุ่มศิลปหัตถกรรมงานหล่อหินทราย บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 3 ท่าน นายสุทิน พรอยกระโทก นายพุกัน สรรทรัพย์ นางมณีนรัตน์ พรใส

3.3 กลุ่มทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มร้านค้าผู้ผลิตงานด้านประติมากรรมหินทรายในหมู่บ้านศิลปหัตถกรรมงานหล่อหินทราย บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 10 ร้าน

4. ด้านวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจ สังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยแบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

4.1 ข้อมูลเอกสาร (Document) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้ารูปแบบของประติมากรรมหินทรายที่ค้นพบในอีสาน จากเอกสาร หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

4.2 ข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ การสำรวจ สังเกต การสนทนา ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มทั่วไปที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตประติมากรรมหินทราย

4.3 วิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษา ที่ได้จากการการศึกษาทั้งในข้อมูลเอกสารและการข้อมูลภาคสนาม โดยนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

5. ระยะเวลาการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่ปีการศึกษา 2556 จนถึงจบการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 แบบสังเกต เป็นแบบสังเกตไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่วิจัย โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ เทคนิคเฉพาะรวมไปกระบวนการผลิตหินทราย วัสดุอุปกรณ์ในการผลิต รวมไปถึงช่องทางการจำหน่าย

1.2 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มคนทั่วไป และใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ในเรื่องราวและข้อมูลแบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นและวิเคราะห์รูปแบบประติมากรรมหินทราย

1.3 บันทึกเสียงการสนทนา เป็นการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากับ กลุ่มช่างที่ผลิตประติมากรรม หินทราย โดยใช้อุปกรณ์ในการเก็บบันทึกคือ กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์ในการจดบันทึกข้อความที่ได้จากการสนทนา สนทนารายบุคคล เพื่อได้มาของข้อมูลหมู่บ้านรวมไปถึงแหล่งรูปแบบประติมากรรมหินทรายของหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การเก็บข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้ารูปแบบของประติมากรรมหินทรายที่ค้นพบใน อีสาน จากเอกสาร หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง อินเทอร์เน็ต เช่น ห้องสมุดประชาชน สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เครือข่ายห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาและห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ

2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มคนทั่วไป

3. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การจัดกระทำข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนาที่เก็บรวบรวมทำการจัดบันทึกไว้ตรวจสอบความถูกต้อง ของข้อมูลจากเครื่องมือทุกประเภท หากพบว่ามีข้อมูลของเครื่องมือใดไม่เหมาะสมก็ควรพิจารณาเครื่องมือเพิ่มเติมส่วนที่ไม่ครบถ้วนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม

2. จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจัดเป็นหมวดหมู่ของข้อมูล ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

3. สรุปข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือในแต่ละกลุ่ม

4. นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงตามความมุ่งหมายของการวิจัย

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสารจะทำการวิเคราะห์ ด้วยการตรวจสอบความถูกต้อง เชื่อถือได้ในเชิงแนวคิดทฤษฎี ซึ่งพิจารณาจากเอกสารที่เป็นเรื่องเดียวกันจากหลายๆ แหล่ง หากข้อมูลตรงกันก็ถือว่ายอมรับความน่าเชื่อถือได้และนำมาอ้างอิง

3.2.2 ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากเครื่องมือทุกประเภทผู้วิจัยจะนำมาแจกแจงข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา

3.2.3 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของงานวิจัยที่ตั้งไว้ โดยการเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในเชิงคุณภาพ สรุปให้ตรงตามประเด็นความมุ่งหมายของการวิจัย และจะนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายในอีสาน ผู้วิจัยจึงได้จำแนก การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเรื่องประติมากรรมหินทรายในอีสานนี้ ออกเป็นสามหัวข้อเพื่อให้สอดคล้องตาม ความมุ่งหมายที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของ ประติมากรรมหินทรายในอีสานและศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคอดีต
2. รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคปัจจุบัน
3. วิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้าน

รูปแบบของประติมากรรมหินทรายของอีสาน

รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคอดีต

จากการศึกษาข้อมูลรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งทางด้านเอกสารและการลงพื้นที่ในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนในการวิเคราะห์รูปแบบของประติมากรรมหินทรายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบประติมากรรมหินทรายในอดีตจากข้อมูลเอกสารงานวิจัยของกรมศิลปากรที่ขุดพบประติมากรรมหินทรายในภาคอีสาน ส่วนที่สองคือการลงพื้นที่หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดนครราชสีมาเพื่อศึกษารูปแบบในยุคปัจจุบัน โดยยุคสมัยที่พบและผู้วิจัยได้ศึกษาคติความเชื่อในการสร้างรวมไม่ถึงเทคนิคกระบวนการในการสร้างกรรมวิธีการสร้างด้วย

1. รูปแบบประติมากรรมหินทรายยุคสมัยทวารวดีในภาคอีสาน

บริเวณภาคตะวันออกเฉียงหรือภาคอีสานของประเทศไทย มีศิลปะและวัฒนธรรมที่ยาวนานโดยยุคแรกที่มีอิทธิพลและยุคเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ชาติไทยคือยุคทวารวดี ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียโดยทางการค้าขายในยุคสมัยนั้น เป็นมนุษย์เองที่นำเอาวัฒนธรรมมาเผยแพร่ ทั้งทางด้านศาสนา ศิลปะ การเป็นอยู่ เป็นต้น ภาคอีสานก็เช่นกันที่ได้รับอิทธิพลทั้งทางด้าน ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดีย การนับถือศาสนาพุทธก็เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ศิลปะยุคนี้เกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 คติความเชื่อการนับถือมหาบุรุษหรือเทพบุรุษก็ได้รับความเชื่อมาจากอินเดียคือการนับถือ พราหมณ์-ฮินดู การสร้างรูปเคารพหรือสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อสักการะก็เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมา อินเดียนี้เองเป็นการสร้างรูปแบบทางด้านศิลปะขึ้นมาจากความเชื่อ

จากการเก็บข้อมูลจากเอกสารและลงพื้นที่สำรวจเกี่ยวกับรูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคสมัยทวารวดี ปรากฏรูปแบบเพียง 2 รูปแบบเท่านั้นคือ รูปแบบที่เป็นใบเสมาและรูปแบบที่เป็นพระพุทธรูป รูปแบบใบเสมาในภาคอีสานนั้นมีการค้นพบเกือบทุกจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียง การสำรวจของกรมศิลปากร ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึงรูปแบบประติมากรรมหินทราย

1. ไบเสมาในภาคอีสาน

เสมา หรือที่มันักวิชาการบางท่านเรียกว่า “สีมา” ตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ หมายถึง เขตกำหนดความพร้อมเพรียงของสงฆ์ หรือเขตชุมนุมของสงฆ์ หรือเขตที่สงฆ์ตกลงไว้สำหรับ ภิกษุทั้งหลายที่อยู่ภายในเขตนั้นจะต้องทำสังฆกรรมร่วมกัน เ समा แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ 1 พัทธสีมา แปลว่า แดนที่ผูก ได้แก่เขตที่พระสงฆ์กำหนดขึ้นเอง 2 อพัทธสีมา แปลว่า แดนที่ไม่ได้ผูก ได้แก่เขตที่ทางราชการกำหนดไว้ หรือเขตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นเครื่องกำหนด และสงฆ์ถือเอาตามเขตที่กำหนดนั้น ไม่ได้ ทำหรือผูกขึ้นใหม่บริเวณภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน พบว่ามีร่องรอยของไบเสมา อารยธรรมทวารวดีที่เผยแพร่ มาจากภาคกลาง แต่สิ่งที่น่าสนใจมากกว่านั้นคือ กลุ่มไบเสมาที่บริเวณ ภาคอีสานนี้มีความโดดเด่นกว่าภาคอื่น ในขณะที่ภาคกลางมีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างพระ ธรรมจักร ขนาดใหญ่ ซึ่งไบเสมาที่ว่่านี มีความแตกต่างจากรูปแบบของไบเสมาที่พบในปัจจุบันมาก นับว่าเป็นพัฒนาการของไบเสมาก็ว่าได้

ข้อสรุปเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องไบเสมาภาคอีสาน ซึ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เรียบเรียงไว้ ดังนี้ รูปแบบของไบเสมาทั่วไปจะเป็นลักษณะกลีบบัว มีขนาดสูง ตั้งแต่ 1 เมตรไปจนถึง 2 เมตร รองลงมาได้แก่รูปเสาสีเหลี่ยมและหกเหลี่ยม ซึ่งพบเป็นจำนวนน้อยมาก ส่วนคติใน การสร้างสันนิษฐานไว้ 3 ประการ คือ

1. ใช้ปักไบเดียวกลางลานในฐานะของเจดีย์องค์หนึ่ง เพราะโดยทั่วไปที่กลาง ไบเสมาจะมีรูปหรือสัญลักษณ์ของสถูปปรากฏอยู่ด้วยเสมอ

2. ใช้ปักล้อมรอบสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงขอบเขตได้ปรากฏตัวอย่างเป็น จำนวนมากบนภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี อาจเป็นการแสดงขอบเขตที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมหินตั้ง ที่พบแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสาน เช่นที่เมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา

3. ใช้ปักแปดทิศรอบฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจมีตำแหน่งละ 1 ไบ 2 ไบ หรือ 3 ไบ น่าจะเป็นคติการแสดงขอบเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถานลักษณะเดียวกับโบสถ์ใน ปัจจุบัน

ภาพประกอบ 19 รูปแบบไบเสมาที่เป็นทรงแผ่นกลีบบัว

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 20 รูปแบบใบเสมาสี่เหลี่ยม

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 21 รูปแบบใบเสมาหกเหลี่ยม

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลของนักวิชาการหลายท่านเรื่องคติ ความเชื่อในการสร้างใบเสมา ขึ้นมาซึ่งสรุปได้ดังนี้ การทำใบเสมาหรือหินตั้งแบบนี้ นักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะพัฒนามาก จากประเพณีการปักหินตั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หินตั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเรายังไม่ พบตัวอย่างชัดเจนแต่ในประเทศเพื่อนบ้านเราหรือหินตั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่คนทั่วโลกรู้จักกันดี เช่น สโตนเฮนจ์ เป็นต้น คือการเอาหินมาปักล้อมรอบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีการทำหินตั้งขนาดใหญ่ นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งการทำหินตั้งของคน สมัยก่อนประวัติศาสตร์มักจะทำกับพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการ ผีผิงศพ เนินดินฝังศพพวกนี้จะมีพวกนี้อยู่ แต่ในข้อโต้แย้งของแนวความคิดนี้ คือ ประเพณีหินตั้งใน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทยในไทยเรายังไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตามเมื่อสมัยทวารวดีอีสานหรือรับ พุทธศาสนาเข้ามาประเพณีการปักหินที่สัมพันธ์กับเรื่องพิธีกรรมฝังศพได้ปรับความเชื่อพื้นเมืองให้เข้ากับ ศาสนาใหม่โดยบางใบอาจจะกลายเป็นใบเสมาที่ล้อมรอบพุทธสถาน ล้อมรอบปูชนียสถานก็ได้ หรือเอา

พุทธประวัติหรือชาดกเข้าไปสลักบนใบเสมาหรือแผ่นหินเหล่านั้นก็ได้ ความเชื่อในการสร้างหินตั้งหรือใบเสมาเหล่านี้ในวัฒนธรรมทวารวดีอีสานแบ่งได้ 3 ความเชื่อคือ

ความเชื่อที่ 1 แสดงเขตศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา แต่เขตศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาไม่ใช่อุโบสถเหมือนในปัจจุบัน เช่น อยุธยา แต่มีหลายตัวอย่างว่าอาจจะล้อมรอบตัวสถูป อาจจะล้อมรอบเขตทำสังฆกรรมของสงฆ์คืออุโบสถ หรือปักเป็นเครื่องหมายของเขตศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนตรงนั้นก็ได้อีก เช่น เขตฝังศพ

ความเชื่อที่ 2 ในการสร้างคือ “สร้างเพื่อเป็นกุศล” คือเหมือนปัจจุบันก็สร้างพระพุทธรูป สร้างเจดีย์อุทิศให้กับวัด ให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วในทำนองเดียวกันยังเชื่อกันว่าคนในสมัยนั้นมีการสร้างแผ่นหินหรือ ใบเสมาเหล่านี้เพื่อเป็นกุศล ทั้งกุศลต่อตัวของคนที่สร้างและอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วเพราะแผ่นหินเหล่านั้นหลายๆ แผ่นมีขนาดใหญ่มากบางที่มีการสลักพระพุทธรูปหรือชาดกลงไปในเนื้อหินเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ยังเห็นการสร้างแผ่นหินเหล่านี้คงเป็นเรื่องของบุญกุศลของผู้สร้างด้วยและอาจจะรวมไปถึงการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว พอสร้างเสร็จเขาต้องมีพื้นที่หนึ่งที่เอาไปปักไว้รวมกันที่เรียกว่ากันว่าเขตศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนตรงนั้น ด้วยเหตุนี้ใบเสมาที่เราพบในบางเมืองจึงปักอย่างไม่เป็นระเบียบ ค่อนข้างเกะกะเพราะว่าแต่ละใบๆ มาไม่พร้อมกัน คนมาก่อนจะปักมุมหนึ่ง คนมาทีหลังก็ปักอีกมุมหนึ่งจึงดูไม่ค่อยเป็นระเบียบ เสมาบางแผ่นที่มีขนาดใหญ่ เช่น 2 - 3 เมตรโดยนัยแล้วก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตัวเองทำหน้าที่เช่นเดียวกับสถูป, พระพุทธรูป เพราะพวกนี้หลายๆ ใบมีการสลักเป็นพระพุทธรูป

แหล่งค้นพบใบเสมาหินทรายในภาคอีสาน

จังหวัดขอนแก่น	จังหวัดมหาสารคาม
จังหวัดเลย	จังหวัดเลยหนองคาย
จังหวัดอุดรธานี	จังหวัดหนองบัวลำภู
จังหวัดร้อยเอ็ด	จังหวัดกาฬสินธุ์
จังหวัดสกลนคร	จังหวัดอุบลราชธานี
จังหวัดยโสธร	จังหวัดมุกดาหาร
จังหวัดอำนาจเจริญ	จังหวัดศรีสะเกษ
จังหวัดชัยภูมิ	จังหวัดนครราชสีมา
จังหวัดบุรีรัมย์	จังหวัดสุรินทร์

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 22 ใบเสมาวัดโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น

ที่มา : <http://www.painaidii.com>)

ภาพประกอบ 23 ใบเสมาวัดพระพุทรมงคล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 24 ใบเสมาที่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ที่มา : www.pantip.com/topic/31769810

ภาพประกอบ 25 ใบเสมาที่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

2. พุทธรูปและรูปเคารพหินทราย

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากเอกสารนักวิชาการหลายท่านรวมทั้งจากกรมศิลปากร เกี่ยวกับพุทธรูปหินทรายที่พบในภาคอีสานของยุคทวารวดี ซึ่งมีรูปแบบเชื่อมโยงกับพระพุทธรูปสมัยทวารวดีของภาคกลางแต่แตกต่างกันที่หินทราย พระพุทธรูปหินทรายอีสานมักจะใช้หินทรายหินทรายสีแดงซึ่งภาคกลางหาไม่ได้ส่วนการเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเขมรต้องทำความเข้าใจว่าวัฒนธรรมเขมรได้แผ่เข้ามาอีสานพร้อม ๆ กับวัฒนธรรมทวารวดี ภาคอีสานจะพบพระพุทธรูปแบบนี้จำนวนมากพอสมควร พระพุทธรูปที่พบที่โคราชอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานหาวีรวงศ์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ขอให้สังเกตวัสดุที่นำมาใช้เป็นหินทรายสีแดงซึ่งเป็นวัสดุที่ภาคกลางไม่นิยม ตรงกันข้ามกันที่อีสานหาง่ายจึงนิยมนำมาใช้ และจะสังเกตได้ว่าขนาดจะไม่ใหญ่มาก ขนาดเต็มที่จะ 1.50 - 1.60 เมตร ถ้าขนาดเล็กหินก้อนเดียวสลักก็พอ แต่ถ้าองค์ขนาดใหญ่โดยเทคนิคก็ต้องใช้หินหลายก้อนมาต่อกัน รอยที่เห็นบากอยู่บริเวณหัวเข้า

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 26 พระพุทธรูปประทับยืน พิพิธภัณฑสถานหาวีรวงศ์ จังหวัดนครราชสีมา

พระพุทธรูปยืนมงคล เป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีสร้างขึ้นด้วยหินทรายแดงสูงประมาณ 4 เมตร เดิมอยู่ในสภาพชำรุด ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2460 ได้ทำการต่อเติมให้สมบูรณ์ และได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุสำคัญของชาติ เมื่อ 8 มีนาคม 2478 เหมือนพระพุทธรูปมิ่งเมือง พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้สร้างขึ้นในเวลาเดียวกันคือ เมื่ออำเภอกันทรวิชัยฝนแล้ง ผู้ชายสร้างพระพุทธรูปมิ่งเมือง ผู้หญิงสร้างพระพุทธรูปยืนมงคล เสร็จพร้อมกันแล้วทำการฉลองอย่างมโหฬาร ปรากฏว่าตั้งแต่ได้สร้างพระพุทธรูปทั้งสององค์แล้วฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ท้องถิ่นนี้เป็นอันมาก พระพุทธรูปยืนมงคล (กรมศิลปากร. 2544)

ที่มา : www.finearts.go.th

ภาพประกอบ 27 พระพุทธรูปยืนมงคล วัดพุทธมงคล ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 28 พระพุทธรูปมิ่งเมือง วัดสุวรรณवास ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม

นอกจากเห็นประติมากรรม 3 มิติแล้ว การค้นพบประติมากรรม 2 ที่
ประดิษฐานบนภูเขาหรือต้นเขาเช่น พระพุทธรูปไสยาสน์ ตำบลเสมา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครราชสีมา
พระนอนที่ภูโป อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น พระพุทธรูปไสยาสน์ ที่เราเรียกว่าไสยาสน์นั้น
มีหลายอย่างซึ่งไสยาสน์แปลว่านอน แต่ถ้าเป็นพระพุทธรูปแล้วต้องนอนตะแคงขวาเสมอเรียกว่า
“สีหไสยาสน์” ซึ่งจะเป็นทั้งอิริยาบถทั่วไปและพุทธประวัติตอนปรินิพพาน ในกรณีของพระนอนองค์นี้ที่
เมืองเสมาบอกได้แต่เพียงว่าเป็นพระพุทธรูปแบบสีหไสยาสน์ แต่บอกไม่ได้ว่าเป็นพุทธประวัติตอน
ปรินิพพานหรือไม่ หากจะเป็นตอนปรินิพพานต้องมีต้นสาละด้วยแต่เราไม่เห็นหลักฐาน เป็นลักษณะ
ของทวารวดีแต่ตัววิหารที่ครอบเป็นลักษณะวัฒนธรรมเขมรเข้ามาเกี่ยวข้อง คือการทำช่องแสงเป็นลูก
มะหวดเป็นลักษณะที่เราพบตามปราสาทหินด้วยเหตุนี้จึงบอกให้ทราบว่าวิหารพระนอนที่เมืองเสมาองค์
นี้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งแบบทวารวดีอีสาน

ที่มา : <http://www.manager.co.th>

ภาพประกอบ 29 พระพุทธรูปไสยาสน์ ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

พระนอนที่ภูโป อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นพระพุทธรูปทวารวดียุคแรกๆ ของประเทศไทยในขณะที่ยังพระเศียรต้องเซ็ดขึ้น ตัวอย่างที่วัดโพธิ์พระเศียรเกือบถึงเพดาน ขณะที่ลำตัวไม่ถึง 1 เมตร ขณะที่ของทวารวดีลักษณะจะคล้ายอินเดียคือไม่ชันแต่จะพับเอาไว้เหมือนกับกุสินาราคือนอนพับราบ รายละเอียดที่สังเกตได้ว่าเป็นทวารวดีคือใบหูพระพุทธรูปจะยาวเป็นสัญลักษณ์ของมหาบุรุษลักษณะแต่พระพุทธรูปไสยาสน์ในสมัยหลังใบหูจะตั้งธรรมดาเป็นปกติเหมือนพระพุทธรูปยืน ของทวารวดีจะต้องค่อยแสดงให้เห็นว่าคนสมัยทวารวดีเข้าใจว่าเวลาคนอายุมากนอนตะแคงหูจะย้อยลงมาด้วยเหตุนี้จึงบอกได้ว่าเป็นแบบทวารวดีและอีกองค์หนึ่งที่ภูคว่ำ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จะมีลักษณะพิเศษคือปกติจะนอนตะแคงขวา แต่ลักษณะที่ภูคว่ำกับนอนตะแคงด้านซ้ายไม่ทราบถึงนัยยะและอีกองค์หนึ่งเป็นแบบทวารวดีเนื่องจากใบหูย้อย

ที่มา : www.oknation.nationtv.tv

ภาพประกอบ 30 พระนอนที่ภูโป อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ที่มา : www.holidaythai.com/Thailand-Attractions-1792.htm

ภาพประกอบ 31 พระนอนที่ภูค้ำว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคสมัยขอมในภาคอีสาน

ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 วัฒนธรรมขอมแพร่กระจายเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และยังแพร่กระจายถึงภาคกลางและใต้ของไทย ประติมากรรมที่พบส่วนมากมักแกะสลักด้วยหินทราย กรรมวิธีนี้คงได้วิธีมาจากเมืองขอม

ในราวตอนปลายของพุทธศตวรรษที่ 15 ดินแดนในภาคอีสานโดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลก็ถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรเขมรโดยเชื่อกันว่าเมืองพิมายคงจะถูกสร้างขึ้นในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรเขมรในดินแดนแถบนี้ การที่อาณาจักรเขมรก่อตั้งศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมของตนนอกอาณาจักรเขมรอีกแห่งหนึ่งในฐานะอาณาจักรรองนี้คงเป็นเพราะต้องการควบคุมพื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวและผลิตเกลือ เมื่อมาถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปรากฏว่าดินแดนในภาคอีสานมีความผูกพันกับอาณาจักรเขมรมากกว่ายุคสมัยใดๆ โดยมีการพบร่องรอยของวัฒนธรรมเขมรในสมัยนี้ตลอดทั่วทั้งภาค หลังจากสมัยนี้ไปแล้วอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมเขมรในภาคอีสานก็เสื่อมลงจนถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 14 ก็หมดสิ้นไป (กรมศิลปากร. 2531 : 46-47)

คติความเชื่อในการสร้างประติมากรรมในสมัยขอม สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต ตลอดจนการนับถือผู้นำหรือเจ้าบ้านเจ้าเมือง ทำให้มีการสร้างรูปเคารพขึ้นมามากมาย อีกทั้งวัฒนธรรมขอมนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือการนับถือเทพนั่นเอง

1. ประติมากรรมหินทรายรูปเคารพและพระพุทธรูป

ประติมากรรมศิลปารูปบุคคลขนาดใหญ่นั่งขัดสมาธิ ชาวบ้านเรียกกันว่าท้าวพรหมหัตถ์ แต่นักโบราณคดีเชื่อว่าเป็นพระบรมรูปของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และพบผู้หญิงนั่งคุกเข่าที่ชาวบ้านเรียกว่า นางอรพิมพ์ ในตำนานอรพิมพ์ ปาจิตต ซึ่งเป็นเรื่องเล่าในท้องถิ่น จนกลายเป็นชื่อบ้านนามเมืองในย่านพิมาย เช่นคำว่า "พิมายมา" ในเรื่องที่จะเล่าต่อไปก็เชื่อกันว่าเป็นที่มาของชื่อ "พิมาย"

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 32 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือ ท้าวพรหมหัตถ์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranoi/2007/09/08/entry-1/comment>

ภาพประกอบ 33 พระศิวะหรือทวารบาล กุ๋น้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 34 พระวัชรสัตว์พุทธะ หรือชินพุทธะพบที่ทุ่งสำริด อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 35 พระวัชรธร กู่แก้ว จังหวัดขอนแก่น

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 36 พระโพธิสัตว์วัชรปาณีทรงครุฑ กู่แก้ว จังหวัดขอนแก่น

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 37 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่ปราสาทภูพานะฆัง จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา : www.oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=305071

ภาพประกอบ 38 ไคนนทราษ ปราสาทหินพนมรุ้ง จัังหวดับุรีรัมย์

ไคนนทราษ มีอีกชื้อหนึ่ง คือ อตุกราษ เป็นคไคเผือกเพศผู้เป็นภานะประจำของพระองค์พระศิวะ เปนนหัวหน้าเทพบรารของพระศิวะซึ่งมีความสำคัญอีกมากมายจึงได้รับความนิยมในการบวงสรวงและยกย่องให้เป็นคไคศักดิ์สิทธิ์ที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์แห่งพระศิวะมหาเทพ สำหรับในประเทศไทยมีไคนนทิดั้งอยู่ที่ปราสาทหินพนมรุ้งเท่านั้น

ที่มา : www.bloggang.com/viewdiary.php?id=travelsomewhere&month=11-2010&date=29&group=39&gblog=41

ภาพประกอบ 39 บันไดนาค ปราสาทหินพิมาย จัังหวดันครราชสีมา

ที่มา : www.bloggang.com/viewdiary.php?id=travelsomewhere&month=11-2010&date=29&group=39&gblog=41

ภาพประกอบ 40 ตัวสิงห์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2. ประติมากรรมหินทรายแบบประดับและทับหลัง

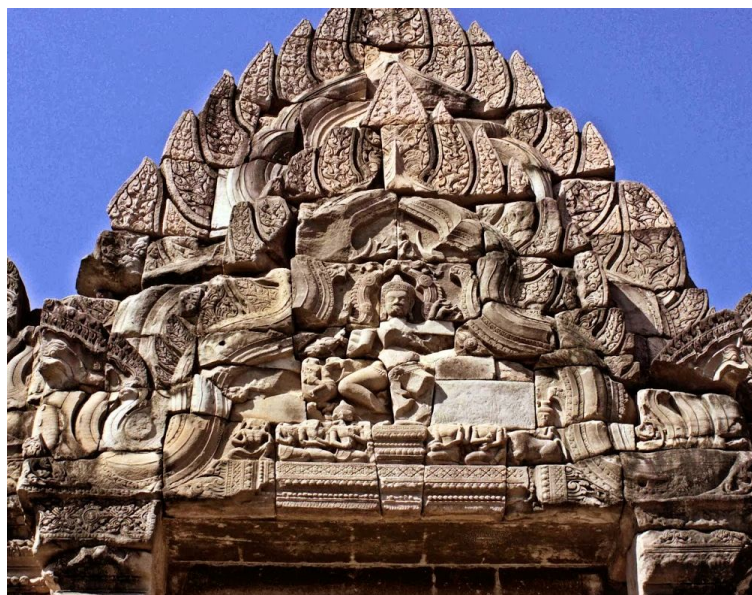
ประติมากรรมหินทรายในยุคขอมนอกจากจะมีประติมากรรมที่เป็น 3 มิติ ที่ถูกสร้างเป็นรูปสักการะแล้วยังมีประติมากรรมหินทรายอีกรูปแบบหนึ่งที่ตกเป็นข่าวใหญ่เมื่อหลายสิบปีก่อน คืองานแนวทับหลังหรือหินทรายที่ประดับตัวปราสาทในยุคขอม ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารจากกรมศิลปากรและนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาไว้เช่น ท่านรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และอีกหลายท่านที่ผลงานด้านโบราณคดีในภาคอีสาน ก็ได้ศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปกรรมในยุคต่างๆ

ที่มา : www.th.wikipedia.org/wiki/

ภาพประกอบ 41 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

หน้าบัน ก็เป็นประติมากรรมหินทรายที่ยังคงความสมบูรณ์มาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกรมศิลปากรเราได้ค้นพบเศษชิ้นส่วนของหน้าบัน ทับหลังที่พังลงมาเป็นจำนวนมากของปราสาทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่มา : www.proud-siam.blogspot.com/

ภาพประกอบ 42 หน้าบันปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

กล่าวโดยสรุปของรูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน ด้านคติความเชื่อของคนยุคสมัยก่อนในการสร้างประติมากรรมหินทรายในอีสาน กรรมวิธีในการผลิตรวมไปถึงขั้นตอนเป็นเทคนิคแบบแกะสลักหินโดยช่างมีความเชื่อต่อพุทธศาสนา ต่อผี ต่อบุคคล ต่อพระมหากษัตริย์ รูปแบบที่เกิดขึ้นของยุคสมัยทวารวดีโดยการค้นพบของกรมศิลปากรจะเป็น พระพุทธรูป ใบเสมา เป็นต้น มีการเขามาสำรวจและบูรณะเพิ่มเติมโดยแหล่งที่ค้นพบแหล่งสำคัญในยุคทวารวดีคือ เมืองฟ้าแดดสูงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเมืองฟ้าแดดสูงยางพบพระธาตุยาकु และใบเสมาเป็นจำนวนมาก สันนิษฐานว่าใบเสมาที่พบถูกสร้างจากความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นการปักเขตแดนบ่งบอกถึงเขตแดนของพระสงฆ์ ลักษณะของเสมาที่เป็น 2 มิติ และ 3 มิติ โดย 2 มิติจะมีสองด้านด้านหนึ่งจะเรียบส่วนอีกด้านจะสลักเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าและลักษณะสามเหลี่ยมตรงกลางใบ ปลายยอดที่แหลม สันนิษฐานว่าเป็นสัญลักษณ์ของยอดพระธาตุ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 43 ใบเสมาที่อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

ส่วนรูปแบบที่เป็น 3 มิติ เป็นแท่งหินมีทั้ง 4 เหลี่ยม 6 เหลี่ยม โดยความเชื่อ
ถูกสร้างเป็นเขตแดนคล้ายใบเสมา 2 มิติ พระพุทธรูปที่พบในยุคสมัยทวารวดีพบทั้งบนเนินเขาและที่ราบ

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 44 ใบเสมาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดขอนแก่น

ส่วนรูปแบบที่เป็น 3 มิติ เป็นแท่งหินมีทั้ง 4 เหลี่ยม 6 เหลี่ยม โดยความเชื่อ
ถูกสร้างเป็นเขตแดนคล้ายใบเสมา 2 มิติ พระพุทธรูปที่พบในยุคสมัยทวารวดีพบทั้งบนเนินเขาและ
ที่ราบ

ยุคสมัยต่อมาคือ ยุคสมัยขอมเป็นยุคที่ได้รับอิทธิพลด้านความเชื่อมาจาก
ประเทศเพื่อนบ้านของไทย ลักษณะงานประติมากรรมหินทรายยุคสมัยขอมเปลี่ยนไปจากยุคสมัยทวาร
วดีคือด้านความเชื่อ โดยสังเกตจากประติมากรรมหินทรายพบว่าสร้างรูปเคารพเป็นบุคคลโดยไม่มี
เนื้อหาเช่น รูปปั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์แห่งอาณาจักรขอม ประติมากรรมหินทรายในยุคสมัย
ขอมจะไม่ปรากฏในที่แจ้งหรือตามทุ่งนาเหมือนใบเสมา ยุคทวารวดีแต่กลับพบในตัวปราสาท เช่น
ปราสาทเขาพนมรุ้ง กู่อ่างๆ เป็นต้น

ที่มา : กรมศิลปากร (2544)

ภาพประกอบ 45 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือ ท้าวพรหมหัตถ์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranoi/2007/09/08/entry-1/comment>

ภาพประกอบ 46 พระศิวะหรือทวารบาล กุ๋นน้อย อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

เมื่อเปรียบเทียบทั้งสองยุคที่ค้นพบวัตถุประติมากรรมหินทรายในอีสาน หากนำเรื่องรูปแบบงานประติมากรรมทั้งยุคทั้งสองมาเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ชัดเจนคือ สัดส่วนของร่างกาย (figure) ฝีมือของช่างทั้งสองยุคมีความแตกต่างกันมากโดยวิเคราะห์จากตัวงาน เรื่องสัดส่วนของร่างกาย รายละเอียดของตัวชิ้นงาน รวมไปถึงรสนิยมของช่างในทั้งสองยุคอาจแตกต่างกัน ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าประติมากรรมหินทรายยุคสมัยขอมจะพบในตัวปราสาทโดยสร้างจากความเชื่อในตัวบุคคล หรือแม้กระทั่งมหาเทพทั้งหลายในศาสนาพราหมณ์ฮินดูโดยจะพบรูปปั้นพระ พระศิวะ โคนนที ในตัวปราสาทหรือกุ๋น กล่าวได้ว่าคติความเชื่อในการสร้างประติมากรรมหินทรายในอีสานทั้งยุคสมัยทวารวดี และยุคสมัยขอมนั้น เป็นความเชื่อเดียวกันคือสิ่งที่คอยยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจส่วนที่แตกต่างกันคือด้านรูปแบบโดยฝีมือช่างและรสนิยมช่างทั้งสองยุคที่ต่างกัน

ยุคสมัยทวารวดี

ยุคสมัยขอม

ภาพประกอบ 47 ประติมากรรมหินทรายยุคทวารวดีและขอม

เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบจะเห็นลักษณะรูปร่าง รูปทรง โดยจะเห็นว่า ลักษณะเส้นของใบหน้าในยุคสมัยทวารวดีที่มีลักษณะมนกลมเป็นวงรีแสดงออกถึงความอ่อนช้อย แต่แตกต่างกันจากยุคสมัยขอมที่มีลักษณะรูปหน้าเป็นเหลี่ยมร่างกายที่ดูแข็งแรงให้เห็นถึงความมีพลัง รวมถึงสัดส่วนของร่างกายที่ยุคสมัยขอมดูแข็งแรงกล่อมเนื้อของร่างกายเห็นได้ชัดเจน เห็นได้ว่าทั้งสอง ยุคสมัยต่างกันทั้งในเรื่องของรูปร่าง รูปทรง ความเชื่อทั้งสองยุค ทั้งยุคสมัยทวารวดีและยุคสมัยขอม แตกต่างกันทำให้รสนิยมของช่างเปลี่ยนไปตามความเชื่อของยุคนั้นๆ

รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันรูปแบบประติมากรรมหินทรายมีการพัฒนาไปอย่างมาก แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในบางเรื่อง เช่นเรื่องวัสดุหินทรายที่จะนำมาสร้างงานศิลปกรรม ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเก็บข้อมูลรวมทั้งลงพื้นที่ในการทำ ประติมากรรมหินทรายในภาคอีสาน ผู้วิจัยทำการสำรวจเบื้องต้นแหล่งผลิตประติมากรรมหินทรายใหญ่ มีอยู่ทั้งหมด 3 แหล่ง ที่แรกคือ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์อีสานใต้ ตำบลตาเป็ก อำเภอนครราชสีมา เกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งที่สองคือ ศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านบุรีรัมย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนแหล่งสุดท้ายคือ หมู่บ้านหล่อหินทราย บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา และบ้านหนองโสนที่ผู้วิจัยใช้กำหนดขอบเขตการลงพื้นที่เนื่องจาก หมู่บ้านหล่อหิน ทราย บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดของ ภาคอีสานและมีรูปแบบประติมากรรมหินทรายที่หลากหลาย จึงเป็นสาเหตุให้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เป็นพื้นที่ วิจัยและมีข้อมูลเพียงพอแก่การวิเคราะห์ข้อมูล

การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัด นครราชสีมา เป็นปัจจัยหลักที่ทำงานให้รูปแบบงานประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนไป คือการปรับเปลี่ยน อาชีพเพื่อการดำรงอยู่ โดยผู้วิจัยอธิบายยุคสมัยในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย

จังหวัดนครราชสีมา ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนารูปแบบประติมากรรมหินทราย บ้านหนองโสนตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาเป็น 4 ยุคสมัยดังนี้

1. ยุคเริ่มต้นกิจการ ซึ่งเกิดโดยนายสายัณห์ แพทย์จะโป๊ะ (ช่างอ้อย) ได้คิดนำดินเหนียว มาปั้นเป็นรูปต่างๆ นำมาเผาเป็นเครื่องปั้นดินเผาจำหน่ายข้างถนนแต่จำหน่ายไม่ค่อยได้ดี เนื่องจาก หมู่บ้านหนองโสน มีพื้นที่ติดกับด้านเกวียนซึ่งมีชื่อเสียงการจำหน่ายสินค้าดินเผาและมีร้านค้าใหญ่เป็น เหตุให้นายสายัณห์ แพทย์จะโป๊ะ จำหน่ายสินค้าไม่เป็นไปตามเป้าที่กำหนดไว้ จึงมีการคิดเทคนิคเพื่อ ผลิตสินค้าแบบใหม่ออกมาโดยการนำปูนซีเมนต์ขาว หินทรายและน้ำมาผสมกัน แล้วเทลงในแบบหล่อ ที่ไว้ให้แห้งแล้วนำไปล้างทำความสะอาด โดยเรียกชิ้นงานว่า “ผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย” โดยช่วงแรก ทำเป็นสัตว์ประเภทต่างๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบของประติมากรรมหิน ทรายในยุคเริ่มต้นนั้น เป็นงานชิ้นเล็กเนื่องจากเป็นยุคที่ทดลองด้านรูปแบบและหีบเอารูปแบบของด้าน เกวียนไม่ว่าจะเป็นรูป ช้าง ม้า วัว ควาย มาผลิตก่อนเนื่องจากการเริ่มต้นยังไม่ได้สร้างเอกลักษณ์ของ ชุมชน แต่การขายก็ยังขายได้ สาเหตุที่หีบยกรูปแบบมาจากด้านเกวียนนั้น เนื่องจากหมู่บ้านหนองโสน นั้นมีพื้นที่ติดกับด้านเกวียนแหล่งผลิตดินเผาขนาดใหญ่ และคนในหมู่บ้านนี้เองรับดินด้านเกวียนมาปั้น แบบแล้วส่งให้ด้านเกวียนเผาเป็นชิ้นงาน จึงทำให้นายสายัณห์ แพทย์จะโป๊ะ เริ่มคิดค้นแปรรูปจากดิน เผาเป็นหินทราย

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 48 หินทรายยุคแรกของบ้านหนองโสน

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 49 หินทรายยุคแรกที่บ้านหนองโสน

2. ยุคเลียนแบบสินค้าที่ติดตลาด โดยการเลียนแบบมาจากสินค้าที่ติดตลาดแล้วของด่านเกวียน โดยการนำรูปธรรมชาติและสัตว์ หรือเนื้อเรื่องในวรรณคดี ต่างๆ มาผลิตเป็นงานหินทราย เช่น แผ่นหินทรายจิ๊กซอว์ที่เป็นรูป ใบบัว ดอกลิลาวดี มะ เป็นต้น เป็นยุคที่เริ่มมีการพัฒนาเป็นงานหินทรายที่เป็นปูนดำ เพื่อใช้ในการผลิตและตกแต่งและยุคนี้เองหน่วยงานเอกชนนำปูนซีเมนต์ขาว ของบริษัทช้าง เขามาสนับสนุนผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้าน เนื่องจากข้อดีของปูนเมื่อหล่อเสร็จจะมีน้ำหนักเบากว่าซีเมนต์ ทำให้มีการผลิตหินทรายที่ใช้สำหรับแขวนเพื่อประดับตกแต่งได้ โดยได้มีน้ำหนักเบา การนำรูปแบบจากตลาดด่านเกวียนเป็นแปรรจากวัสดุอย่างหนึ่งไปหาวัสดุอีกอย่างหนึ่งส่งผลให้ในยุคนี้สร้างรูปแบบทางการตลาดจนเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้นของการตลาด

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 50 หินทรายยุคเลียนแบบมาจากสินค้าที่ติดตลาด

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 51 หินทรายยุคเลียนแบบมาจากสินค้าที่ติดตลาด

3. ยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในยุคนี้เองเป็นยุคที่ทำให้หินทรายมีความหลากหลายทางรูปแบบโดยการนำแบบหินทรายยุคเดิมมาสร้างใหม่ อาทิเช่น ทับหลังนารายบรรทมสินธุ์ บันไดนาค ท้าวสุรนารี เป็นต้น เป็นการผลิตซ้ำทางด้านรูปแบบเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ตลาดมาการตอบรับที่ดีมียอดจำหน่ายพอสมควรและกระบวนการผลิตแบบหล่อนี้เองเป็นผลดีในการผลิตได้จำนวนมากและเพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า และอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นความต้องการของตลาดคือ รูปเคารพต่างๆ เช่น ท้าวสุรนารี ฤาษี พญานาค ส่งผลรูปแบบประเภทนี้มีการสร้างที่ยุ้งยากขึ้นต้องใช้ทักษะฝีมือทางช่างเขามาปั้นต้นแบบ ทำให้ช่างที่ปั้นต้นแบบไม่ใช่คนในหมู่บ้านเริ่มมีการว่าจ้างช่างจากข้างนอกที่เรียนด้านศิลปะหรือจบด้านศิลปะ จนกระทั่งรวมไปถึงช่างที่มีทักษะสูงในการปั้นงานจึงเกิดปัจจัยการเข้ามาของกลุ่มคนภายนอกนอกเริ่มต้นจากการเป็นลูกน้องในร้านภายในหมู่บ้าน จนเปิดเป็นร้านปั้นของตัวเอง จึงกล่าวได้ว่ายุคที่ 3 การผลิตซ้ำเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบมากมาย

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 52 หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 1

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 53 หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 2

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 54 หินทรายยุคการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 3

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 55 หินทรายยุคการผลิตข้าทางวัฒนธรรม 4

4. ยุคประยุกต์ศิลปะข้ามวัฒนธรรม เป็นยุคที่มีการแข่งขันกันมากขึ้นสังเกตจากยุคนี้มีการนำรูปแบบหินทรายจากแหล่งอื่นหรือวัฒนธรรมอื่นมาผลิตเช่น รูปแบบจากตุ๊กตาบาหลี่ มาผลิตเป็นหินทรายโดยมีฟังก์ชันการใช้งานเพิ่มมาในตัวหินทรายยุคนี้ มีการผสมผสานทางด้านรูปแบบเทคนิคบวกฟังก์ชันการใช้งาน เพื่อให้ตอบโจทย์ทางการตลาดมากยิ่งขึ้น การนำวัฒนธรรมมาผสมผสานทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ทำให้เกิดรูปแบบทางสินค้าขึ้นมาใหม่ รูปแบบหินทรายที่เพิ่มการใช้งานคือ เป็นที่วางกระถางต้นไม้ เป็นน้ำพุ เป็นที่ปกรั่ม ดังที่กล่าวมาทำให้หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา กลายเป็นแหล่งผลิตหินทรายที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยมีรูปแบบหินทรายที่หลากหลายตอบโจทย์กลุ่มลูกค้า เช่น โรงแรม สปา รีสอร์ท เป็นต้น

ภาพประกอบ 56 หินทรายยุคประยุตต์ศิลปะขำวัฒนธรรม 1

ภาพประกอบ 57 หินทรายยุคประยุตต์ศิลปะขำวัฒนธรรม 2

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 58 หินทรายยุคประยุทต์ศิลปะขำวัฒนธรรม 3

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 59 หินทรายยุคประยุทต์ศิลปะขำวัฒนธรรม 4

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 60 หินทรายยุคประยุตต์ศิลปะขำวัฒนธรรม 5

หินทรายยุคประยุตต์ศิลปะขำวัฒนธรรม เป็นยุคปัจจุบันของหินทรายโดยเป็นการรวมวัฒนธรรมมาประยุตต์โดยเริ่มจากนำวัฒนธรรมเก่าของคนอีสานมาผลิตจนพัฒนานำรูปแบบจากวัฒนธรรมอื่นมาสร้าง ให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่และมีเอกลักษณ์ที่ด้านรูปแบบใหม่ เราปฏิเสธไม่ได้ที่เราจะนำเอาวัฒนธรรมจากที่อื่นมาผสมผสานเนื่องด้วยกลไกทางการตลาดที่ต้องการรูปแบบของหินทรายที่หลากหลายขึ้น ตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา รูปแบบของประติมากรรมหินทรายยุคใหม่

รูปแบบงานประติมากรรมหินทรายมากเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบประติมากรรมหินทรายในยุคสมัยก่อนทั้งยุคสมัยทวารวดีและยุคสมัยขอม รวมไปถึงกระบวนการผลิตจากการแกะสลักกลายมาเป็นหล่อเพื่อให้ผลงานได้จำนวนมากในเวลาไม่นาน คติความเชื่อในการสร้างก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัยจากการสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสิ่งยึดถือกราบไหว้บูชา จนกระทั่งเปลี่ยนไปเพื่อธุรกิจด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ต้องการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอด ทำให้เป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบงานประติมากรรมหินทรายในภาคอีสาน โดยยุคสมัยที่ผู้วิจัยได้แบ่งออกมาเพื่อให้เห็นรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในแต่ละยุคของหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อหาพัฒนาการทางด้านรูปแบบรวมไปถึงแรงบันดาลใจในการนำรูปแบบมาเป็นรูปแบบตั้งต้นในการผลิตหินทรายในยุคปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ารูปแบบของแต่ละยุคในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา เปลี่ยนไปตามสังคมนิยม แม้กระทั่ง

วัฒนธรรมในยุคใหม่ที่มีหลายปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา

สรุปได้ว่ารูปแบบของประติมากรรมหินทรายตั้งในยุคทวารวดี ยุคขอม จนถึงยุคปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปจำนวนมากทั้งในด้านของขั้นตอนการสร้าง วัสดุอุปกรณ์ แหล่งที่ผลิต รวมไปถึงช่างที่ผลิต การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมส่งผลต่อการดำรงชีพของคนในอีสานอาชีวะที่พัฒนาไประบบสังคมก็พัฒนาไปตามสังคมแวดล้อมนั้นๆ ประติมากรรมหินทรายเช่นเดียวกันคือรูปแบบที่พัฒนาไปผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงรูปแบบแตกต่างกันอย่างไร แตกต่างกันไป เปลี่ยนแปลงอย่างไร แต่รูปแบบหนึ่งที่ยังพบว่ามีคล้ายคลึงกันคือการนำวัฒนธรรมเดิมมาผลิตซ้ำ เช่น ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ เป็นต้น เนื่องจากกระแสทับหลังที่ถูกโจรกรรมไป ทำให้ตลาดต้องการสินค้าที่เลียนแบบของเดิมอาจจะใช้ในการตกแต่งหรือใช้ประดับ โรงแรม สปาต่างๆ การแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าส่งผมให้สินค้านั้นเป็นที่ต้องการมาก แต่ขั้นตอนหรือการผลิตอาจจะเปลี่ยนไปจากแบบเดิมเนื่องจากความต้องการของสินค้าจำนวนมาก จะต้องมีการพัฒนากระบวนการผลิตเปลี่ยนไปเพื่อให้ได้ตัวสินค้าจำนวนมากจากการแกะสลักก็เปลี่ยนมาเป็นกระบวนการหล่อ เพื่อให้ได้ชิ้นงานเยอะในเวลาที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างรูปแบบประติมากรรมหินทราย ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ขึ้นมาเพื่อนให้เห็นหินทรายของเก่าและหินทรายของใหม่

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ของเก่า

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ของใหม่

ภาพประกอบ 61 วิเคราะห์รูปแบบหินทรายแบบเก่าและแบบใหม่

หากมองถึงรูปแบบของใหม่จะไม่เหมือนของเก่าร้อยเปอร์เซ็นต์ เนื่องจากเรื่องกระบวนการผลิตของใหม่คือการหล่อจะไม่สามารถนูนออกมาได้มาก เนื่องจากการหล่อแล้วถอดพิมพ์ออกมาหากมีการนูนออกมาเกือบเป็น สามมิติ จะทำให้ตัวชิ้นงานชำรุดหรือเสียหายได้ และด้วยรสนิยมของช่างและข้อจำกัดเรื่องเทคนิคบางอย่างทำให้รูปแบบสมัยใหม่จะถูกปรับเปลี่ยนไปตามของจำกัคนั้น จะเห็นได้จากผู้วิจัยซึ่งถึงจุดบางจุดที่มีข้อจำกัดทาง เทคนิคหรือกระบวนการผลิตที่เป็นตามรูปแบบเดิมร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ได้ แต่ยังปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตัวชิ้นงาน สมบูรณ์ที่สุด

วิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายของอีสาน

ผลงานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากฝีมือมนุษย์ทั้งนั้น มีแรงบันดาลใจจากความเชื่อเป็นตัวหลักจนถ่ายทอดออกมาสู่งานด้านศิลปกรรม ประติมากรรมหินทรายก็เช่นกันเป็นผลงานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อของมนุษย์ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์จนกลายมาเป็นประติมากรรมหินทราย ตามทักษะและความเชี่ยวชาญของกลุ่มช่างนั้นๆ

ประติมากรรมหินทรายในปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบออกไปหลากหลายมาก ผู้วิจัยได้ศึกษาที่ยังมีการสร้างประติมากรรมหินทรายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน พบว่ายังมีแหล่งที่ผลิตประติมากรรมหินทรายและเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดในอีสาน บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา มีรูปแบบประติมากรรมที่หลากหลายและเพียงพอต่อการศึกษา และยังเป็นหมู่ที่ที่ผลิตประติมากรรมหินทรายที่ใหญ่ที่สุดของภาคอีสานและประเทศไทยอีกด้วย จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาปัจจัยที่ทำให้รูปแบบของประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร โดยแบ่งออกเป็นปัจจัยหลักๆ ดังนี้

1. ปัจจัยกลุ่มคน กลุ่มคน คือ ชาวบ้านหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน สังคมที่ถูกพัฒนาไปตามยุคสมัย การดำรงชีพก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากบ้านหนองโสน โดยการสอบถามร้านค้าและผู้รู้ภายในหมู่บ้าน ปัจจัยภายในแรกคือกลุ่มคนในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มกันในหมู่บ้านเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ภายในหมู่บ้าน

บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นหนึ่งหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการผลิตผลิตภัณฑ์หล่อหินทรายได้เริ่มต้นขึ้นในปี 2539 เมื่อนายสายัณห์ แพทย์จะโป๊ะ (ช่างอ้อย) ได้คิดนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปต่างๆ นำมาเผาเป็นเครื่องปั้นดินเผา แต่ขายไม่ค่อยได้ ต่อมานายชูชัย วรกุล อดีตพัฒนาการอำเภอโซคชัย ได้มาประชุมชาวบ้านหนองโสน ได้มาพบกับนายสายัณห์ จึงได้แนะนำให้ทำกระเช้าเถาวัลย์บันไดลิงที่มีมากในป่าหนองโสน นำไปขายริมถนนแต่ไม่ได้รับความสนใจจากลูกค้าหลังจากนั้นได้พาไปดูงานที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เห็นรูปหล่อปราสาทหินพนมรุ้ง ทำจากปูนปาสเตอร์ จึงได้ซื้อมาและทดลองทำงานชิ้นแรก โดยนำปูนซีเมนต์ขาว หินทรายและน้ำมาผสมกัน แล้วเทลงในแบบหล่อทิ้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปล้างทำความสะอาด โดยเรียกชิ้นงานว่า “ผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย” โดยช่วงแรกทำเป็นสัตว์ประเภทต่างๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ต่อมาพัฒนาเป็น เก้ง (โคมไฟ) สะพาน ปลาตัวเล็กจึงได้รับความนิยมมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 นายสุทิน พรอยกระโทก ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านหนอง

โสนได้คิดออกแบบผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย ช่างแบกถุงเงิน เป็นเจ้าแรก ซึ่งจำหน่ายได้ดี แต่มีขนาดเล็ก จึงได้คิดออกแบบผลิตภัณฑ์หล่อหินทรายที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นแผ่นติดผนังหล่อหินทรายรูปนางวรรณคดี รูปวิถีไทย มีขนาด กว้าง 80 เซนติเมตร ยาว 100 เซนติเมตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย เป็นจิ๊กซอร์ขนาดใหญ่ขึ้น กว้าง 1.20 เมตร ยาว 2.00 เมตร ซึ่งเป็นความต้องการของลูกค้า จำหน่ายได้ราคาดี ปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์หล่อหินทรายแผ่นติดผนัง ได้พัฒนาเป็นรูปนางวรรณคดี รูปวิถีไทย รูปกินรี และรูปช้างป่า เป็นต้น (กรมศิลปากร. 2544)

เริ่มต้นหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ไม่ใช่เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่เป็นผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ในยุคอดีตแต่ได้รับวัฒนธรรมมาจากด้านเกี่ยวเนื่องจากคนในหมู่บ้านเป็นช่างปั้นดินเผาให้ด้านเกี่ยวเนื่องจึงกลายเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงสร้างสินค้าให้เป็นลักษณะเฉพาะของหมู่บ้าน กลุ่มคนจึงกลายเป็นปัจจัยแรกที่ทำให้เกิดรูปแบบหินทรายในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

2. ปัจจัยทางด้านช่าง ช่างที่ผลิตงานประติมากรรมหินทรายในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เริ่มต้นคือคนในหมู่บ้านไม่มีพื้นฐานการศิลปะหรือรู้เรียนศิลปะมาโดยตรง จึงเกิดช่างที่ผลิตงานต้นแบบของช่างที่จบการศึกษาด้านศิลปะโดยตรง โดยได้เข้าทำงานตามร้านในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา หรือเป็นลูกหลานที่จบด้านศิลปะโดยตรง กลุ่มช่างประเภทนี้จะผลิตผลงานประติมากรรมหินทรายที่ใช้ทักษะสูงเช่น รูปเคารพ ทำให้ประติมากรรมหินทรายประเภทนี้มีราคาสูงตามความยากง่ายของผลงาน แยกเป็น 2 กลุ่มคือ

2.1 ช่างภายในหมู่บ้าน คือช่างที่ไม่ได้เรียนด้านศิลปะมาโดยตรงแต่เข้าเข้าร่วมอบรมกับสถานที่ต่างๆ เช่น ศูนย์ศิลปาชีพ ของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ศูนย์ OTOP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น คุณพู่กัน สรรทรัพย์ ได้กล่าวว่า ช่างในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา มีความรู้มากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับยุคเริ่มต้นของหมู่บ้าน โดยหน่วยงานภาครัฐมีการส่งเสริมยกระดับฝีมือของคนในหมู่บ้านโดยนำคนในหมู่บ้านเข้าร่วมอบรมตามหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ทักษะฝีมือของคนในหมู่บ้านพัฒนาขึ้น

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 62 คุณพูน สรรทรัพย์ ช่างที่เข้ารับการอบรม

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 63 คุณสุทิน ปรอยกระโทก ช่างที่เข้ารับการอบรมและผู้นำชุมชน

2.2 ช่วงที่จบการศึกษาด้านศิลปะโดยตรง โดยได้เข้าทำงานตามร้านในหมู่บ้านหนองโสน หรือเป็นลูกหลานที่จบด้านศิลปะโดยตรง กลุ่มช่างประเภทนี้จะผลิตผลงานประติมากรรมหินทรายที่ใช้ทักษะสูงเช่น รูปเคารพ ทำให้ประติมากรรมหินทรายประเภทนี้มีราคาสูงตามความยากง่ายของผลงาน ส่งผลให้ตัวงานประติมากรรมหินทรายหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะของรูปแบบงานที่หลากหลายและชิ้นงานที่มีความละเอียดของตัวงานหินทรายเพิ่มยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่นสัดส่วนของสัตว์ มีสัดส่วนที่คล้ายของจริงนำลักษณะท่าทางนำมาผลิตในชิ้นงานหินทรายมากขึ้นไปตามทักษะฝีมือของช่าง

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 64 ช่วงที่จบด้านศิลปะ

3. ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ ในการผลิตหินทรายหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา ขบวนการผลิตไม่ได้เป็นกรรมวิธีการแกะสลักเหมือนยุคสมัยก่อนแต่กลายเป็นการหล่อหินทรายจากแม่พิมพ์ ทำให้จำนวนชิ้นงานของประติมากรรมหินทรายผลิตออกมาได้จำนวนมากเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดขั้นตอนการผลิตหินทราย มีดังนี้

ขั้นตอนการทำ ร้าก็จะมาทาพิมพ์ โดยใช้ ซิลิโคน หรือ ยางพารา ทาการเทหล่อ เป็นแบบพิมพ์ เมื่อได้แบบพิมพ์แล้ว ก็จะใช้ปูน ป็อทแลนด์ (ตราช้าง) + ทราย + สีฝุ่น ทาการหล่อ งานปั้นขึ้นมา ไม่ได้ ทาเป็นแท่งแล้วมาแกะ การทำงานคล้ายๆ กับปูนพลาสติกที่ขายตามตลาดนัดพอหล่องานเสร็จแล้ว การทาพื้นผิวของงาน ให้มีผิวที่แตกต่างออกไป โดยจะใช้กรดเกลือเข้มข้น Hydrochloric acid (HCl) ผสมน้ำ (20 กก. 300 บาท 4 ลิตร 120 บาท เป็นขวดขายที่ศึกษาภัณฑ์ 30 บาท มักพบกรดเกลือในผลิตภัณฑ์ประเภทน้ำยาล้างห้องน้ำ) ตามอัตราส่วน ที่ต้องการ (กัดพื้นผิวมากน้อยอยู่ที่ส่วนผสมกรดเกลือ) เอามาใช้กับงาน โดยการแช่หรือใช้แปรงทาส่วนที่ต้องการ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 65 การทำแม่พิมพ์ต้นแบบ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 66 การทำแม่พิมพ์

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 67 ปูนที่ใช้ในการผลิต

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 68 ทรายที่ใช้ในการผสม

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 69 ขั้นตอนการผสม

วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตประติมากรรมหินทราย เป็นปัจจัยอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลทางด้านรูปแบบของ ประติมากรรมหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา หากดูขั้นตอนการผลิตหิน ทรายจากยุคอดีตจนถึงปัจจุบันจะแตกต่างกันคือลักษณะการผลิตประติมากรรมหิน ทรายยุคอดีตคือการ แกะสลักแต่ในยุคปัจจุบันเป็นการปั้นต้นแบบแล้วถอดพิมพ์เป็นตัวขึ้นงานจึง สามารถผลิตได้จำนวนมาก ส่วน วัสดุที่เปลี่ยนจากปูนซีเมนต์เป็นปูนขาว เนื่องจากจากปูนขาวเมื่อผลิต เป็นตัวหินทรายจะมีน้ำหนักเบากว่า ซีเมนต์ ส่งผลให้รูปแบบหินทรายหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา สร้างได้หลากหลายต่อการใช้งาน เช่น แผ่นหินทรายจิ๊กซอร์ที่ประดับ ตกแต่งในการแขวน สามารถทำได้เนื่องจากตัว หินทรายมีน้ำหนักเบา เป็นต้น

4. ปัจจัยหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่สนับสนุน ให้หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นหมู่บ้านที่มีผลิตภัณฑ์ของตัวเอง หมู่บ้านหนองโสนมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรม จากชาวบ้านที่เคยทำไร่ ทำนา จึงทำให้เกิดการพัฒนาตัวเองมาสู่ หมู่บ้านหัตถกรรมที่ผลิต ประติมากรรมหินทรายแหล่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน หมู่บ้านหนองโสน ตำบล ท่าอ่าง อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นหมู่บ้านไม่ผลิตหินทรายมาตั้งแต่ยุคสมัยเก่า ประชากรใน หมู่บ้านมีอาชีพทำไร่ ทำนา และรับจ้างปั้นดินที่ด่านเกวียน เนื่องจากหมู่บ้านหนองโสนนั้นติดกับด่าน เกวียน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามนายสุทิน พรอยกระโทก เป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองโสน ได้ทราบถึงการ กำเนิดของบ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยการสนับสนุนจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน

4.1 ปัจจัยหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทสำคัญในช่วงเริ่มต้นของหมู่บ้านโดยการนำของ นายชูชัย วรกุล อดีตพัฒนาการอำเภอโชคชัย ได้มาประชุมชาวบ้านหนองโสน ได้มาพบกับนายสายัณห์ จึงได้แนะนำให้ทำกระเช้าเถาว์ลัยบันไดลิงที่มีมากในป่าหนองโสน นำไปขายริมถนนแต่ไม่ได้รับความสนใจจากลูกค้าหลังจากนั้นได้พาไปดูงานที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เห็นรูปหล่อ ปราสาทหินพนมรุ้ง ทำจากปูนปลาสเตอร์ จึงได้ซื้อมาและทดลองทำงานชิ้นแรก โดยนำปูนซีเมนต์ขาว หินทรายและน้ำมาผสมกัน แล้วเทลงในแบบหล่อ ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปล้างทำความสะอาด โดยเรียก ชิ้นงานว่า “ผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย” โดยช่วงแรก ทำเป็นสัตว์ประหลาดต่างๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ต่อมาพัฒนาเป็น เก๋ง (โคมไฟ) สะพาน ปลาตัวเล็กจึงได้รับความนิยมมากขึ้น รวมไปถึงภาครัฐได้แนะนำ ช่างเข้าร่วมอบรมตามศูนย์ต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือช่างในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 70 ประติมากรรมหินทรายช่วงแรก

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 71 ประติมากรรมหินทรายช่วงแรก

4.2 ปัจจัยหน่วยงานภาคเอกชน เป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบประติมากรรมหินทราย หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อสินค้าหมู่บ้านหนองโสนเป็นที่รู้จักของท้องตลาด ทางบริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ได้ลงสอบถามปัญหาในการผลิตหินทรายของร้านค้าในหมู่บ้านปัญหาหลักคือน้ำหนักในตัวชิ้นมีค่อนข้างมาก ทางบริษัทฯ จึงนำไปพัฒนาและนำปูนซิเมนต์ขาวมาเป็นตัวเลือกในการผลิตหินทรายเนื่องจากมีน้ำหนักเบากว่า ความแข็งแรงเท่ากันซิเมนต์ทั่วไป

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 72 ปูนซีเมนต์ขาว

5. ปัจจัยทางการตลาด การตลาดส่งผลให้รูปแบบประติมากรรมหินทรายมีความหลากหลายความต้องการของผู้บริโภคทำให้รูปแบบงานประติมากรรมหินทรายมีหลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น การนำของเก่ามาทำใหม่เช่น ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ บ้านไดนาค สิงห์ เป็นต้น ผู้ผลิตหินทรายจึงต้องผลิตตามความต้องการของตลาดเพื่อใช้ประดับตกแต่ง เช่น สปา โรงแรม รีสอร์ท ศูนย์ประชุม เป็นต้น

ที่มา : www.bloggang.com/mainblog.php?id=djang67&month=14-05-2013&group=8&gblog=30 และ www.pantip.com/topic/30866403

ภาพประกอบ 73 ประติมากรรมหินทรายของเก่า

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 74 ประติมากรรมหินทรายหล่อใหม่บ้านหนองโสน

รูปแบบที่สร้างตามความต้องการของผู้บริโภคเฉพาะบางกลุ่ม คือรูปแบบงานประติมากรรมหินทรายรูปเคารพ บุคคลสำคัญต่าง ๆ เป็นรูปแบบที่ผลิตได้เฉพาะบางร้านเท่านั้น โดยการสร้างรูปเคารพต้องใช้ความชำนาญของช่างผู้ปั้นแบบอย่างมากมายมีทักษะสูง

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 75 ประติมากรรมหินทรายรูปเคารพ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 76 ประติมากรรมหินทรายรูปเคารพ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 77 ประติมากรรมหินทรายภาพจิ้งจอก

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 78 ประติมากรรมหินทรายภาพจิ้งจอก

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 79 ประติมากรรมหินทรายช้างที่ต่อน้ำพุ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 80 ประติมากรรมหินทรายช้างที่ต่อน้ำพุ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 81 ประติมากรรมหินทรายวางกระถางต้นไม้

พบว่าความต้องการของตลาดและผู้บริโภคที่เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญส่งผลต่อรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในหมู่บ้านหนองโสน ให้มีการผลิตตามรูปแบบของตลาดเพิ่มเติมเรื่องของฟังก์ชันการใช้งานเพื่อเพิ่มมูลค่าของประติมากรรมหินทรายในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยการจัดจำหน่ายสินค้าของหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

จากผลการศึกษา พบว่า ช่องทางการจัดจำหน่ายของผู้ผลิตหินทรายบ้านหนองโสน เป็นไปตามหลักการของ Phillip Kotler (ช่องทางการจัดจำหน่าย) มีอยู่ 4 รูปแบบ คือ

1. ช่องทางตรง (Direct Channel) เป็นช่องทางที่ผู้ผลิตขายสินค้าโดยตรงให้แก่ลูกค้า โดยไม่ขายผ่านใครทั้งสิ้นหาเองขายเองที่ร้านค้า ทั้งที่เป็นเพียงร้านค้า และร้านค้าที่มีการจัดแสดงสินค้าที่ตกแต่งเหมือนแกลลอรี นอกจากนี้พบว่ายังมีการเสนอขายผ่านทาง Web Site
2. ช่องทางหนึ่งระดับ (One-Level Channel) เป็นช่องที่ประกอบไปด้วย คนกลางหนึ่งระดับ คือพ่อค้าปลีกกระจายสินค้าไปยังผู้บริโภค พบว่ามีพ่อค้าคนกลางในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศสามารถมาเลือกซื้อสินค้าและการจัดการขนส่งเอง

3. ช่องทางสองระดับ (Two-Level Channel) เป็นช่องทางที่ประกอบไปด้วย คนกลางสองระดับได้แก่ พ่อค้าส่ง และพ่อค้าปลีก พบว่า จำนวนคนกลางหรือพ่อค้าส่งที่อยู่ต่างที่จะเลือกซื้อสินค้าในปริมาณมากๆ เพื่อจะนำไปจำหน่ายต่อให้กับคนกลาง หรือพ่อค้าปลีกอีกทอดหนึ่ง แล้วพ่อค้าคนดังกล่าวขายสินค้าให้กับผู้บริโภคที่อยู่ในชุมชนต่างๆ

4. ช่องทางสามระดับ (Three-Level Channel) ประกอบไปด้วย คนกลางสามระดับ ได้แก่ ผู้ค้าส่ง ผู้ค้าอิสระ และพ่อค้าปลีก ซึ่งแต่ละฝ่ายมีกลุ่มย่อยช่วยดำเนินการขาย โดยรวบรวมผลิตภัณฑ์ที่ขายไว้ในพื้นที่เดียวกันและขายสินค้าให้กับผู้บริโภค พบว่า แหล่งที่รวบรวมของที่ขายไว้ในพื้นที่เดียวกัน เช่น ด่านเกวียน ร้านชาวดินหรือพื้นที่ที่จัดแสดงสินค้า จะมีพ่อค้าส่งหรือพ่ออิสระที่มีมากกว่า 2-3 ราย จะมาซื้อผลิตภัณฑ์ที่หน้าบ้านหนองโสน แล้วนำมาขายในพื้นที่เดียวกัน เป็นการรวมกลุ่มของผู้ขาย เพื่อที่ขายผลิตภัณฑ์ให้กับผู้บริโภค (ชนิษฐา แก้วเอียด. 2553) ช่องทางการจัดจำหน่ายสินทรัพย์ บ้านหนองโสน อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา Journal of Nakhonratchasima College

จากผลการศึกษาของ ชนิษฐา แก้วเอียด ช่องทางการจัดจำหน่ายสินทรัพย์ บ้านหนองโสน อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา จะเห็นได้ว่าช่องทางในการจัดจำหน่ายประติมากรรมหินทรายของ บ้านหนองโสน มีช่องทางที่หลายถึง 4 ช่องทางทำให้หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอย่างมากในการซื้อ-ขาย สินค้าประติมากรรมหินทรายของหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา ความต้องการของตลาดนี้เองทำให้เกิดการแข่งขันของแต่ละร้านค้า โดยผลิตรูปแบบของประติมากรรมหินทรายใหม่ๆ ขึ้นมา จึงเป็นปัจจัยหลักๆ ของประติมากรรมหินทรายที่เปลี่ยน

สรุปปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กลายเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และประชากร การพัฒนาเศรษฐกิจ ทัศนคติ/ความเชื่อของคนในสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคม จากอดีตในการสร้างประติมากรรมหินทราย จากความเชื่อและความศรัทธา เรื่อง พุทธ พราหมณ์ ผี เป็นตัวกำหนดรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในยุคเก่า คือ ยุคสมัยทวารวดี ยุคสมัยขอม จนถึงยุคปัจจุบัน รูปแบบของประติมากรรมหินทรายที่เปลี่ยนแปลงเนื่องด้วยสังคมและวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อเปลี่ยนไป

การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นปัจจัยหลักที่ทำงานให้รูปแบบงานประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนไป คือการปรับเปลี่ยนอาชีพเพื่อการดำรงอยู่ โดยผู้วิจัยอธิบายยุคสมัยในหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบประติมากรรมหินทรายดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทราย ผู้วิจัยได้นำหลักแนวคิดเกี่ยวกับสินค้าทางวัฒนธรรมและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม มาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบประติมากรรมหินทราย รวมไปถึงการสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์จำนวน 20 ร้านค้า

การสัมภาษณ์ร้านค้าโดยมีแบบผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ เพื่อจัดเก็บข้อมูลศึกษารูปแบบที่ได้มาของประติมากรรมหินทรายชี้ให้เห็น ดังตาราง 1

ตาราง 1 ผลที่มาของรูปแบบและช่างของร้านค้า บ้านหนองโสน อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา

รูปแบบหินทราย				งานประเพณีไหนมียอดจำหน่ายดี				ช่าง		การศึกษาของช่าง			
รูปแบบวัฒนธรรมใหม่	รูปแบบเลียนแบบมาจากธรรมชาติ	รูปแบบดั้งเดิมผลิตใหม่	อื่นๆ	นูนต่ำ	นูนสูง	ลอยตัว	อื่นๆ	ประจำ	ไม่ประจำ	ป.ตรี	ปวช-ปวส	ม.6	ต่ำกว่า
12	6	2	-	-	9	11	-	7	13	16	-	4	-

จากตาราง 1 พบว่ารูปแบบของประติมากรรมหินทรายของร้านค้า บ้านหนองโสน อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา รูปแบบประติมากรรมหินทรายเกิดขึ้นมาจากวัฒนธรรมใหม่เช่น ตุ๊กตา บาหลิ ตัวการ์ตูนต่างๆ ต่อมาคือรูปแบบที่ได้มาจากธรรมชาติเช่น ช้าง ม้า เป็นต้น ต่อมาคือรูปแบบดั้งเดิมเช่น ทับหลัง บันไดนาถ เป็นต้น ด้านการหาข้อมูลก็มาจากจากสื่อต่างๆ อาทิ เช่น อินเทอร์เน็ต หนังสือ เป็นต้น ส่งผลให้รูปแบบมีความหลากหลายและทันสมัยรวมไปถึงช่างจากตารางชี้ให้เห็นว่าร้านบางร้านไม่มีช่างเป็นของตัวเองจึงใช้วิธีจ้างช่างจากด้านนอกหมู่บ้าน เช่น นักศึกษาที่กำลังศึกษาด้านศิลปะปั้นต้นแบบให้ร้านส่วนการหล่อทางร้านเป็นผู้ดำเนินการหล่อเอง ส่วนน้อยที่ช่างเป็นคนในหมู่บ้าน โดยเข้ารับการอบรมตามศูนย์ต่างๆ เช่น ศูนย์ศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และฝึกปั้นด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า รูปแบบประติมากรรมหินทรายในภาคอีสานนั้นมีรูปแบบที่หลากหลาย โดยการสร้างจากความคติเชื่อนในยุคสมัย ทวารวดี ขอม จนมาถึงยุคปัจจุบัน ที่สร้างเพื่อธุรกิจ ส่งผลงานงานประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนแปลงไปมาก ส่วนขบวนการผลิตก็มีผลที่ทำให้รูปแบบมีหลากหลาย จะเห็นได้จากข้อมูลข้างต้นพื้นที่หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นพื้นที่ที่ยังผลิตประติมากรรมหินทรายอยู่ในยุคปัจจุบัน และเราเห็นพัฒนาการของรูปแบบที่แตกต่างไปจากยุคสมัยเดิม ตระกูลช่างที่ได้รับการการศึกษาด้านศิลปะโดยตรงและมีหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนที่คอยช่วยเหลือทำให้ประติมากรรมเป็นชิ้นงานที่ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของคนในประเทศและต่างประเทศ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมโดยมีตัวหินทรายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ถูกผลิตซ้ำให้มูลค่า ระบบเทคโนโลยีมีส่วนทำให้กระบวนการผลิตซ้ำ เพื่อตอบสนองผู้บริโภคให้มีมาตรฐานคงเดิม

ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ คือกลุ่มคนหรือคนในชุมชน วัสดุ อุปกรณ์ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงปัจจัยทางการตลาด ที่มีผลต่อรูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคปัจจุบัน การดำรงชีพของคนยุคปัจจุบัน สังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ชุมชนหมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา ก็ต้องการให้คนในพื้นที่มีอาชีพเพื่อดำรงชีวิต เนื่องจากปัจจัยทางธรรมชาติหรือการประกอบอาชีพด้านการทำไร่ ทำนา ต้องพึ่งแหล่งน้ำ แต่เมื่อแหล่งน้ำขาดแคลนเป็นผลให้ในการทำไร่ นา ลดน้อยลง ทำให้ผู้นำชุมชนต้องหาอาชีพ

รองรับให้กับชุมชนคนในหมู่บ้านจนเกิดเป็นหมู่บ้านผลิตหินทราย กลุ่มคนในชุมชนจึงกลายเป็นปัจจัยหลักของการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบประติมากรรมหินทรายในบ้านหนองโสนรวมไปถึงพื้นที่ของอีสานด้วย โดยการนำวัฒนธรรมมาแปลงเป็นสินค้า เมื่อวัฒนธรรมฝังเข้าไปในตัวสินค้าจะเรียกว่าสินค้าวัฒนธรรม การนำวัฒนธรรมเข้าสู่ตัวสินค้าไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว เนื้อหาต่างๆ มีส่วนให้ตัวสินค้านั้นมีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มขึ้นมาทันที

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อมาตอบสนองด้านคติความเชื่อเพียงอย่างเดียวแต่ยังถูกสร้างเพื่อจำหน่ายไปประดับตกแต่ง แต่ประติมากรรมหินทรายสมัยใหม่ก็ยังสร้างเลียนแบบสิ่งเก่าไม่ว่าจะเป็น ทับหลัง พระพุทธรูป เทวารูป เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมีผลต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ลักษณะการแกะสลักหินแบบดั้งเดิมก็หายไปจากการแกะปัจจุบันการเป็นหล่อเพื่อให้ได้จำนวนงานที่เยอะขึ้นเพื่อตอบสนองในเชิงธุรกิจ หากสังเกตจะพบสิ่งที่ไม่เปลี่ยนไปเลยคือรูปแบบที่ยังคงเป็นรูปแบบยุคสมัยเก่าคือทั้งสมัยทวารวดีและขอม อีกทั้งเป็นที่นิยมของคนปัจจุบันอีกด้วยจึงให้ธุรกิจประติมากรรมหินทรายเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามประติมากรรมหินทรายก็เป็นผลงานศิลปกรรมที่ผลิตขึ้นตามความเชื่อของมนุษย์ไม่ว่าจะยุคสมัยเก่าจนถึงยุคสมัยใหม่ คติความเชื่อก็ไม่เคยเลือนหายไปจากสังคมของคนอีสานและยังมีอิทธิพลที่ส่งผลต่องานศิลปกรรมทุกยุคทุกสมัย ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายยังดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ทั้งรูปร่าง รูปทรง และตัววัสดุเอง โดยเป็นสัญลักษณ์ความเชื่อของมนุษย์เป็นการแสดงออกถึงความเชื่ออย่างลึกซึ้ง อันเป็นเหตุไปสู่การวิจัยเรื่อง ศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์และการนำเสนอ เป็นการนำประเด็นมาเชื่อมโยงกัน เพื่อหาข้อสรุปซึ่งตอบปัญหาของการวิจัย โดยแยกประเภท รูปแบบ ความเชื่อที่ปรากฏในงานประติมากรรมหินทราย โดยการนำแนวคิดทฤษฎีทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยดำเนินการวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็นตามความมุ่งหมายงานวิจัย คือ

1. ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายใน อีสาน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาจากเอกสาร การลงพื้นที่สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อ อธิบายผล
2. ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน เป็นการวิเคราะห์จากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ และ อธิบายตามกรอบแนวคิดทฤษฎี

สรุปผล

วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเลือกกลุ่มพื้นที่หมู่บ้านหนองโสน ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน 2) ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน ซึ่งจากการศึกษา สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

พบว่าการศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขึ้นงานที่ถูกสร้างจากคติความเชื่อของกลุ่มคนอีสานเองโดยได้รับอิทธิพลมาจากยุคสมัย ทวาร วดีและยุคสมัยขอม มีการพัฒนารูปแบบตามวัฒนธรรมยุคสมัยนั้น และปัจจุบันมีรูปประติมากรรมหินทรายที่ หลากหลาย การสร้างประติมากรรมหินทรายขึ้นอยู่กับช่างของแต่ละยุคสมัยด้วยรสนิยมของช่างแต่ละยุคสมัย ความ เป็นมาโดยเกิดจากยุคสมัยทวารวดี ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียโดยนำหินทรายที่พบในพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มาแกะสลักเป็นสัญลักษณ์แทนตัวพระพุทธรูปเจ้าเพื่อเคารพ กราบไหว้บูชา อีกทั้งเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงเขตพื้นที่ของพระสงฆ์ เช่น ใบเสมา ซึ่งพบจำนวนมากใน ภาคอีสาน จนถึงยุคสมัยขอมจะพบรูปปั้นหินทรายจำนวนมาก เช่น รูปปั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โคนนท ีทับหลัง นอกจากพบประติมากรรมในยุคสมัยขอมยังพบสถาปัตยกรรมจำนวนมาก เช่น ปราสาทหิน พนมรุ้ง กู่สันตรัตน์ กู่กาสิงห์ เป็นต้น ประติมากรรมหินทรายก็พบในปราสาทหรือกู่ต่างๆ จนเป็นต้น กำเนิดรูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคปัจจุบันโดยเริ่มจากการนำวัตถุก่อมาสร้างใหม่อาทิเช่น ทับ หลัง บันไดนาค รวมไปถึงพระพุทธรูปที่ค้นพบในยุคทวารวดีและขอม เป็นการนำรูปแบบวัฒนธรรม ดั้งเดิมมาผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อให้ได้ชิ้นงานใหม่และเป็นความต้องการของผู้บริโภคเพื่อจะนำไป ประดับตกแต่งหรือกราบไหว้บูชา จะเห็นได้ว่ารูปแบบดั้งเดิมก็ยังมีการผลิตแต่เมื่อสมัยใหม่มีเหตุปัจจัย ทำให้รูปแบบของงานประติมากรรมเปลี่ยนไป ทั้งนำเอารูปแบบเดิมมาผลิตใหม่ นำเอาวัฒนธรรม ต่างชาติมาผลิตเป็นหินทรายและนำเอาฟังก์ชันการใช้งานแทรกเข้าไปในตัวประติมากรรมหินทรายให้ยุค สมัยใหม่ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วความเชื่อในการสร้างประติมากรรมหินทรายตั้งแต่ยุคสมัยทวารวดี ยุค ขอมและมาจนถึงยุคปัจจุบันมีความเชื่อที่แตกต่างกันเนื่องด้วยสังคมและวัฒนธรรมมนุษย์ที่ปรับเปลี่ยน ไปทำให้เกิดปัจจัยที่ส่งผลต่อคติความเชื่อทำให้รูปแบบในการสร้างประติมากรรมหินทรายในภาคอีสาน เปลี่ยนไป รวมไปถึงกระบวนการในการผลิตวัสดุที่ปรับเปลี่ยนไปจากการแกะสลักมาจนถึงกระบวนการ หล่อแทนการแกะสลักเนื่องด้วยความต้องการให้ได้ผลิตภัณฑ์จำนวนมากแก่ความต้องการต่อผู้บริโภค และตลาดในยุคสมัยใหม่

อย่างไรก็ตามความเชื่อแต่ละยุคสมัยมีอิทธิพลต่อรูปแบบงานศิลปกรรม แต่ก็ไม่ได้ แตกต่างทางวัฒนธรรมของคนอีสานมากนัก โดยยังยึดถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีอีสาน มีการสร้าง ประติมากรรมเพื่อเป็นที่เคารพ บูชา กราบไหว้ จะเห็นได้จากยุคสมัยปัจจุบันยังมีการสร้างรูปเคารพ ต่างๆ จากหินทราย เช่น พระพุทธรูป นาค ถูษี หรือบุคคลสำคัญต่างๆ หากมองย้อนกลับไปในอดีตการ สร้างก็เป็นการสร้างเพื่อเคารพบูชาเช่นกัน ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่กับคนอีสานมาช้านาน ความเชื่อเป็นสิ่งที่ กำเนิดสิ่งต่างๆ ประติมากรรมหินทรายก็เช่นกัน เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อในกลุ่มคนอีสาน

2. ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ ของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีหลายปัจจัย ส่งผลทำ ให้รูปแบบงานประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับประติมากรรมหิน ทรายในยุคสมัยก่อน แม้กระทั่งกระบวนการผลิตจากการแกะสลักกลายมาเป็นหล่อเพื่อให้ผลงานได้ จำนวนมากในเวลาไม่นาน คติความเชื่อในการสร้างก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัยจากเดิมสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสิ่งที่ ยึดถือกราบไหว้บูชา จนกระทั่งเปลี่ยนไปเพื่อธุรกิจเพียงอย่างเดียว ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปสังคมมนุษย์

ต้องการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอดทำให้สังคมเป็นปัจจัยภายในและภายนอกสำคัญที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบงานประติมากรรมหินทรายในภาคอีสานดังนี้

ปัจจัยกลุ่มคน การเริ่มรวมตัวของกลุ่มคนในหมู่บ้านหนองโสน เป็นปัจจัยเริ่มต้นในการสร้างรูปแบบของประติมากรรมหินทราย โดยรวมตัวสร้างผลิตภัณฑ์หินทรายช่วงเริ่มต้นโดยเป็นการต่อยอดมาจากด้านเกวียน เนื่องด้วยหมู่บ้านหนองโสน ติดกับด้านเกวียนแหล่งผลิตดินเผาและชาวบ้านบางส่วนปั้นดินส่งให้ด้านเกวียนเผาจำหน่าย จึงต่อยอดสร้างเป็นสินค้าเอกลักษณ์ของหมู่บ้านโดยการทดลองหล่อหินทรายกับปูนซีเมนต์จำหน่ายและพัฒนาารูปแบบจนกลายเป็นแหล่งผลิตหินทรายขนาดใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน

ปัจจัยทางด้านช่าง เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบอีกทางหนึ่งโดยมีช่างที่ศึกษาเองทดลองปั้นเองและอบรมกับหน่วยงานภาครัฐ และอีกกลุ่มหนึ่งคือช่างที่ศึกษาด้านศิลปะมาโดยตรงบางร้านที่ไม่มีช่างประจำร้านก็จะใช้วิธีจ้างนักศึกษาที่ศึกษาด้านศิลปะโดยตรงปั้นแบบแล้วนำแบบมาหล่อเองเป็นสินค้าประจำร้าน

ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ ดังที่กล่าวข้างต้นว่าการเริ่มต้นของตัววัสดุของหินทรายหมู่บ้านหนองโสน เริ่มต้นคือปูนซีเมนต์ผสมกับทรายและน้ำ ด้วยวัสดุปูนซีเมนต์มีน้ำหนักมากและผสมเข้ากับทรายจะทำให้ประติมากรรมหินทรายมีน้ำหนักมากเป็นจุดด้อยของหินทรายในช่วงแรก ต่อมาบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) เข้ามาสำรวจและทราบถึงปัญหาจะช่วยพัฒนานำปูนขาวมาช่วยกลุ่มชาวบ้าน การใช้ปูนขาวมาผลิตจะมีน้ำหนักเบาทำให้ผลิตหินทรายที่มีรูปแบบหลากหลายมากขึ้นเช่น หินทรายแผ่นจิ๊กซอว์ เพื่อแขวนประดับตกแต่ง เป็นต้น จึงกลายเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้รูปแบบประติมากรรมหินทรายพัฒนาขึ้น

ปัจจัยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ปัจจัยหนึ่งคือการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน การนำกลุ่มชาวบ้านไปศึกษาดูงานและส่งเสริมเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มชาวบ้านพัฒนาด้านทักษะฝีมือ รวมไปถึงถึงการเข้ามาพัฒนาของ บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) หน่วยงานเอกชนที่นำผลิตภัณฑ์ปูนขาวมาให้ร้านค้าต่างๆ ทดลองใช้เพื่อให้หินทรายมีน้ำหนักเบา เป็นปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบและทักษะฝีมือของช่างที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้สร้างรูปแบบที่ตามความต้องการของตลาด

ปัจจัยด้านการตลาด เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้รูปแบบของประติมากรรมในยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องด้วยความต้องการของตลาดของผู้บริโภคทำให้ร้านค้าต่างๆ ภายในหมู่บ้านมีการแข่งขันและนำเอารูปแบบจากสื่อต่างๆ มาผลิตรวมไปถึงฟังก์ชันการใช้งานในตัวหินทรายเช่น เป็นที่วางกระถางต้นไม้ น้ำพุ เป็นต้น ส่งผลให้ร้านค้าแข่งขันนำรูปแบบมาเสนอ รวมไปถึงออเดอร์จากผู้บริโภคเองทำให้รูปแบบถูกผลิตขึ้นหลากหลายตามความต้องการของผู้บริโภคและความต้องการของตลาด

จะเห็นได้ว่าเหตุปัจจัยต่างๆ ในหมู่บ้านหนองโสน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสานยุคปัจจุบันส่งผลต่อรูปแบบใหม่ๆ และหลากหลายแต่ก็ยังไม่ทิ้งรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมนำมาผลิตใหม่เป็นการอนุรักษ์และสืบต่อวัฒนธรรมเดิมสืบไป

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง ศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน ได้ผลวิจัยที่สอดคล้องกับความมุ่งหมาย ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่ผู้วิจัยได้จำแนกการอภิปรายผลออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน และ 2) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

1. ความเป็นมาของคติความเชื่อกระบวนการสร้างและรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานประติมากรรมหินทราย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิเคราะห์รูปแบบอยู่ภายใต้ ที่มีการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนถ่ายของผลงานศิลปกรรม โดยศึกษารูปแบบของประติมากรรมหินทรายที่พบในภาคอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เกิดจากคติความเชื่อของกลุ่มคนอีสานโดยสอดคล้องกับหลักความเชื่อของมนุษย์ดังนี้

มณี พะยอมยงค์ (2528 : 66) ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปนาม สิ่งใดที่ผู้คนที่ได้พบได้สัมผัสในอายุนั้นทั้ง 6 ผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น ตากระทบรูป จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นว่า รูปที่พบเห็นนั้นเป็นอย่างไร ภาษาศาสนาเรียกว่าเกิดจักขุวิญญาณคือ ความรู้สึกเกิดขึ้นทางตา เวลาใช้หูฟังเสียงจะเป็นเสียงเพราะหรือไม่ เพราะการวินิจฉัยอย่างนี้เรียกว่า โสทวิญญาน ความรู้สึกเกิดขึ้นทางหู สิ่งที่คุณได้พบเห็นสัมผัสทางใดทางหนึ่งนี้เองเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่ออันเป็นสัญเจตนา จุดเบื้องต้นส่วนนามธรรม เมื่อได้รับการเพาะเชื้ออย่างนี้ ต่อมาเกิดการเสริมแต่ง โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่คนเราได้สัมผัสทุกวันเป็นเครื่องช่วยให้เจริญเติบโต และเมื่อจิตใจคิด ความเชื่อด้านรูปธรรมก็เกิดขึ้นเป็นรูปเป็นสัญลักษณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งรวมความว่า ความเชื่อมี 2 ประการคือ

1. ความเชื่อที่เป็นนามธรรม

2. ความเชื่อที่เป็นรูปธรรม

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522 : 2) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อและความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ดีตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

ศีกฤทธิ ปราโมช (2521 : 7-12) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เราอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ฝนตกเพราะนาคให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟาร้องก็ว่าเป็นเสียงรณพระอินทร์กำลังยกทัพมีพวกมารุต เป็นไพร่พลไปรบยักษ์ ฟาแลบก็ว่า แสงจากนางเมขลาส่องแก้ว ฟาผ่าก็รามสูรขว้างขวาน โลกของเรานั้นแบบ มีปลาอานนท์หนุนอยู่ เวลาแผ่นดินไหวก็ว่าปลาอานนท์พลิกตัว.....วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ ถือคติความเชื่อถือเหล่านั้นไม่จริง มีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหว ซึ่งพิสูจน์ได้อย่างชัดแจ้ง วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ในความเชื่อถือของมนุษย์ และได้เข้ามาแทนที่เรื่อยมา

สุวัฒน์ จันทรจำนง (2540 : 7) เป็นปรากฏการณ์ทางจิตมนุษย์ ที่เกิดจากการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) จัดว่าเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิม เริ่มต้นตั้งแต่มนุษย์เกิดมาเป็นทารกและมีการพัฒนาการกลายมาเป็นความใคร่รู้ในวัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในวัยเด็ก มนุษย์แสวงหาความรู้ความเชื่อจากประสบการณ์ด้วยประสาทสัมผัส เช่นการใช้นิ้วมือลองแตะสิ่งของที่สงสัย

การใช้ลิ้นเลีย ชิม หรืออมเพื่อการรับรู้รส ทารกทั่วไปจะให้ความสนใจต่อสิ่งแปลกใหม่ เด็กจะตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบจากปัญหาย่อยๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว เมื่อพัฒนาการของเด็กเจริญขึ้นตามวัย มนุษย์จะแสวงหาความเชื่อทางประสบการณ์ด้วยประสาทสัมผัสส่วนอื่น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการที่จะใช้ความคิด

ประติมากรรมหินทรายที่พบในภาคอีสานแบ่งได้จากประวัติศาสตร์โบราณ คือ ยุคสมัยทวารวดีและยุคสมัยขอม ทั้งสองยุคนี้เป็นต้นกำเนิดของประติมากรรมหินทรายในอีสาน จนทุกวันนี้ได้กลายเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ในอีสานก็ว่าได้ จากการอ้างอิงของสำนักโบราณคดีที่ค้นพบประติมากรรมหินทรายก็จะกล่าวถึง ยุคสมัยทวารวดีกับขอมเท่านั้น

ปัจจุบันประติมากรรมหินทรายไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อมาตอบสนองด้านคติความเชื่อเพียงอย่างเดียวแต่ยังถูกสร้างเพื่อจำหน่ายไปประดับตกแต่ง แต่ประติมากรรมหินทรายสมัยใหม่ก็ยังสร้างเลียนแบบสิ่งเก่าไม่ว่าจะเป็น ทับหลัง พระพุทธรูป เทวารูป เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมีผลต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ลักษณะการแกะสลักหินแบบดั้งเดิมก็หายไปจากการแกะปัจจุบันการเป็นหล่อเพื่อให้ได้จำนวนงานที่เยอะขึ้นเพื่อตอบสนองในเชิงธุรกิจ หากสังเกตจะพบสิ่งที่ไม่เปลี่ยนไปเลยคือรูปแบบที่ยังคงเป็นรูปแบบยุคสมัยเก่าคือทั้งสมัยทวารวดีและขอม อีกทั้งเป็นที่นิยมของคนปัจจุบันอีกด้วยจึงให้ธุรกิจประติมากรรมหินทรายเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน หากนำเอาแนวคิดด้านคติความเชื่อมาวิเคราะห์จะเห็นความเชื่อที่อยู่คู่สังคมคนอีสานมาช้านานทุกอย่างเกิดจากความเชื่อ การสร้างประติมากรรมก็เกิดจากความเชื่อปัจจุบันก็เกิดจากความเชื่อ เชื่อเรื่องของการจำหน่าย จะต้องจำหน่ายได้แม้ความเชื่อของกลุ่มลูกค้าหรือผู้บริโภคที่เกิดอยากจะทำหินทรายในรูปแบบความเชื่อต่างๆ เช่น นาค พระพุทธรูป แม้กระทั่งตัวบุคคลสำคัญ สิ่งต่างๆ ล้วนเกิดมาจากความเชื่อแต่ความเชื่อเหล่านั้นจะพัฒนาไปตามสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์นั้นๆ

2. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของประติมากรรมหินทรายในอีสาน

ปัจจัยทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน โดยการนำแนวคิดการแปลงวัฒนธรรมเป็นสินค้าและแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

จากทฤษฎีข้างต้นผู้วิจัยนำแนวคิดมาวิเคราะห์หาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมโดยมีปัจจัยภายในและภายนอกของชุมชนที่มีผลต่องานศิลปกรรม โดยเฉพาะประติมากรรมหินทรายที่ยังคงมีรูปแบบให้ศึกษาอยู่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมในยุคปัจจุบันโดยการนำวัฒนธรรมที่มีอยู่ แล้วมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าถือว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของคนอีสานและยังจะคงสืบทอดสู่ชนรุ่นหลัง ต่อไปในอนาคต รวมไปถึงการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมคือการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาผลิตซ้ำเพื่อเป็นสินค้าจะเห็น ได้ว่าเรื่องการนำหินทรายทับหลังมาผลิตซ้ำโดยนำเอากะบวนการผลิตแบบใหม่เข้ามาทำจนกลายเป็นสินค้าที่มีที่ คล้ายคลึงกับตัวต้นฉบับจริง จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ส่งผลให้รูปแบบของประติมากรรมหิน ทรายพัฒนาไปเนื่องจากปัจจัยต่างของสังคมและวัฒนธรรมเดินไปตามวิถีชีวิตของมนุษย์

ปัจจัยภายในกลุ่มคน ช่าง วัสดุอุปกรณ์ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และปัจจัยด้านการตลาด ส่งผลต่อ รูปแบบประติมากรรมหินทรายโดยจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านหนองโสน ไม่ว่าจะเป็น ผู้นำชุมชน ช่าง การสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนแม้กระทั่งการแข่งขันของร้านค้าในชุมชน ส่งผลให้งานประติมากรรมหินทรายชุมชนหนองโสนเปลี่ยนไป ด้วยเทคโนโลยีในการผลิต เปลี่ยนไปการนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมมาผลิตซ้ำโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำได้จำนวนมากเพียงพอต่อผู้บริโภค ก็ไม่ทำให้คุณค่าของงานใหม่เปลี่ยนไปจากเดิมแต่กลับเพิ่มมูลค่าตัวชิ้นงานให้ตอบสนองผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการศึกษารูปแบบประติมากรรมหินทรายในภาคอีสาน ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลงานด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไปดังนี้

1.1 ประติมากรรมหินทรายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่ามากทางภูมิปัญญาเพื่อเป็นการอนุรักษ์อยากให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการผลิตประติมากรรมหินทรายสู่ชุมชนอื่น และกระจายรายได้สู่ชุมชนอื่นอีกด้วย

1.2 จากการศึกษาศิลปวัฒนธรรม พบว่ามนุษย์มีความเชื่อและความสามารถ สร้างงานศิลปะโดยการทดลองเองหรือมีการเรียน หรือแม้กระทั่ง เลียนแบบ มาเพื่อสร้างงานศิลปะให้เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น ผู้วิจัยเร่งเห็นความสำคัญให้มีการสืบทอดโดยจัดการอบรมหรือศูนย์อบรมที่ผลิตหินทรายเพื่อไม่ให้ความรู้หายไปกับคนยุคเก่า และยังเสริมสร้างจิตใจให้เยาวชนรักหวงแหนสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2.1 ผู้วิจัยเชื่อว่ารูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน ยังมีการพัฒนาของรูปแบบและประเด็นต่างๆ ของประติมากรรมหินทรายหิบบกมาศึกษาได้อีก เพื่อพัฒนาศิลปกรรมของคนอีสานให้คงอยู่ต่อไป

2.2 ปัจจัยที่ทำให้รูปแบบของประติมากรรมหินทรายเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาไว้อาจเป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อนาคตอาจมีปัจจัยที่สำคัญหรือที่เพิ่มเติมจากผู้วิจัยได้ศึกษาไว้ที่ทำให้รูปแบบประติมากรรมหินทรายในอีสาน เปลี่ยนไปจากยุคสมัยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง
จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ
ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร. 31 ธันวาคม 2555.
<http://stat.bora.dopa.go.th/stat/y_stat55.html 2555.> 12 ตุลาคม 2556.
- กรมศิลปากร. งานช่างศิลปกรรมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2542.
- . พระพุทธรูปปางต่างๆ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2544.
- . รูปแบบประติมากรรมหินทรายในยุคสมัยขอมในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2531.
- กรมศิลปากร. หลักฐานที่พบจากการทำงานทางด้านโบราณคดีในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2531.
- กำจร สุนพงษ์ศรี. ศิลปะ. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์, 2522.
- ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทนวัฒนธรรมและโอกาสทางธุรกิจ. กรุงเทพฯ :
ปาณยา, 2550.
- ขนิษฐา แก้วเอียด. ช่องทางการจัดจำหน่ายหินทราย บ้านหนองโสน อำเภอโชคชัย จังหวัด
นครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช. “ข้างสังเวียน,” สยามรัฐรายวัน. 16 มีนาคม 2521. หน้า 7-12.
- จุมพล หนิมพานิช. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : ปาณยา, 2538.
- เจลิยว ฤกษ์จุฬิมล. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2541.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. วัฒนธรรมคงคลัง (Cultural Stock). กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์, 2540.
- ณรงค์ เส้งประชา. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2541.
- ธานี กลิ่นขจร. พุทธปรัชญาในงานประติมากรรม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2530.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะแห่งอาณาจักรไทยโบราณ. กรุงเทพฯ : พีระพัสนา, 2520.
- นฤทธิ วัฒนภู. ประติมากรรมสมัยทวารวดี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2554.
- บุญขึ้น จิตธมโม. ประติมากรรมสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2554.
- บุญมา แฉ่งฉายา. ประติมากรรมพื้นฐาน. เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2527.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสังคม. นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526.
- พจนา วรรณจันทร์. ศึกษาประติมากรรมในศิลปะแบบเขมรที่ปราสาทหินพนมวัน. กรุงเทพฯ :
กรุงเทพฯ : ปาณยา, 2540.
- พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญขึ้น จิตธมโม). ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย :
กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530.

- พวงเพชร สุรัตน์กุล. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : พีระพัฒน์, 2541.
- พิทักษ์ น้อยวงศ์. กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2548.
- พลสวัสดิ์ มุมบ้านเช่า. ประติมากรรม. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2553.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. ความเชื่อ. สงขลา : มงคลการพิมพ์, 2522.
- มณี พะยอมยงค์. วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- มณี พันทวี. ศึกษาประติมากรรมรูปสิงห์ในแบบศิลปะบุรีที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2525.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2538.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2503. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2503.
- . พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2532.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. แนวคิดการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2539.
- โรลิ่ง บาร์ตส์. โวหารภาพ. ประชา สุวีรานนท์ แปล. กรุงเทพฯ : ปาณยา, 2549.
- ลักขณา จินดาวงษ์ และคณะ. งานศิลปะที่ถูกรังด้วยหินทราย. กรุงเทพฯ : ปาณยา, 2546.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ประติมากรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2528.
- . ศิลปะชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ปาณยา, 2519.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. “พลังลาว” ชาวอีสาน มาจากไหน? กรุงเทพฯ : มติชน, 2549.
- . มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ยังหมายเฉพาะลุ่มน้ำมูลถึงอุบลราชธานี จัมปาสิก ฯลฯ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- สุชาติ เกาทอง. ประติมากรรมหิน. เชียงใหม่ : เดอะเกรทไฟน์อาร์ต, 2549.
- สุพัตรา สุภาพ. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมของบุคคลในสังคม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.
- สุพิศวง ธรรมพันธุ์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.
- สุริชัย หวันแก้ว. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. ความเชื่อมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญา และศาสนา. กรุงเทพฯ : อลิ้นเปรส, 2540.
- หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล. ประติมากรรมขอม. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2515.
- . ประติมากรรมที่สร้างด้วยหิน. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2543.
- อารี สุทธิพันธุ์. ศิลปะนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์, 2535.
- อุดม เขียววงศ์. วัฒนธรรมขอม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2552.

ภาคผนวก

แบบสังเกตขั้นตอนการผลิตประติมากรรมหินทราย หมู่บ้านหนองโสน อำเภอโขงเจียม

จังหวัดนครราชสีมา

ชื่อร้าน.....

ชื่อ นาย/นางสาว/นาง.....นามสกุล.....

ขั้นตอนการผลิต

1.....

.....
.....
.....

2.....

.....
.....
.....

3.....

.....
.....
.....

4.....

.....
.....
.....

.....
/...../...../

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลรูปแบบประติมากรรมหินทราย หมู่บ้านหนองโสน อำเภอโคกชัย

จังหวัดนครราชสีมา

จากร้านค้าผู้ประกอบการ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวเจ้าของร้านค้า

ชื่อร้าน.....

ชื่อ นาย/นางสาว/นาง.....นามสกุล.....

อยู่บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลร้านค้า ใส่ / ลงในช่อง ☐

1. แบบหินทรายได้มาจากที่ใด

☐ อินเทอร์เน็ต ☐ หนังสือ ☐ คิดค้นเอง ☐ อื่นๆ.....

.....
.....

2. งานหินทรายประเภทใดขายดี

☐ นูนต่ำ ☐ นูนสูง ☐ ลอยตัว ☐ อื่นๆ.....

.....
.....

3. ช่างที่ปั้นต้นแบบ

☐ ประจำร้าน ☐ ไม่ประจำร้าน

.....
.....

4. การศึกษาช่าง

☐ ปริญญาตรี ☐ ปวช.-ปวส. ☐ ม.6 ☐ ต่ำกว่า

.....

ผู้สัมภาษณ์..... /...../...../

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นายวินัย คุ่มพวก
วันเกิด	วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2529
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เจ้าหน้าที่ศิลปกรรม
สถานที่ทำงาน	คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 221/74 หมู่ 11 ตำบลหนองนาแซง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ 36000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2543	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนหนองนาแซงวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. 2546	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเมืองพญาแลวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. 2550	ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศป.บ.) สาขาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2560	ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

